

Организација за образование,
наука и култура на
Обединетите нации

ИСТРАЖУВАЊЕ ВРЗ ОСНОВА НА ПОСТОЕЧКА ПРИКАЗНА

ПРИРАЧНИК ЗА
ИСТРАЖУВАЧКИ
НОВИНАРИ

АВТОР: Марк Ли Хантер

Во соработка со: Нилс Хансон, Рана Сабаг, Лук Сенгерс,
Дру Саливан, Флеминг Таит Свит и Пиа Тордсен

Наслов:
**ИСТРАЖУВАЊЕ ВРЗ ОСНОВА НА ПОСТОЕЧКА ПРИКАЗНА
ПРИРАЧНИК ЗА ИСТРАЖУВАЧКИ НОВИНАРИ**

Original:
Story – Based inquiry
A manual for investigative journalists

Автор:
Марк Ли Хантер
Во соработка со Нилс Хансон, Рана Сабаг, Лук Сенгерс,
Дру Саливан, Флеминг Таит Свит и Пиа Тордсен

Издавач на превод:
Центар за истражувачко новинарство СКУП-Македонија Скопје
Ул. 11 Октомври Бр. 30, 1/1-2, 1000 Скопје
Република Македонија

Издавач на оригинал:
УНЕСКО

Превод:
Маја Христовска

Лектура:
Елена Цуцулоска

Дизајн и подготовка за печат:
Боби Коруноски

Овој проект е делумно поддржан од Амбасадата на САД. Мислењата, откритијата, и заклучоците, или препораките изнесени овде се на имплементаторот (ите)/авторот(ите), и не ги одразуваат оние на Владата на САД.

This project was funded in part through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the implementers/authors and do not necessarily reflect those of the U.S. Government.

Книгата е печатена по лиценца на УНЕСКО Бр. С.2012-006

ЦИП – Каталогизација во публикација
Национална универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје
ISBN – 13 978-608-65771-0-0

070-047.37(035)

ХАНТЕР, Марк Ли

Истражување врз основа на постоечка приказна : прирачник за истражувачки новинари / автор Марк Ли Хантер ; во соработка со Нилс Хансон... [и др.] ; [превод Маја Христовска]. - Скопје : Центар за истражувачко новинарство - СКУП Македонија, 2014. - 86 стр. : граф. прикази ; 30 см

Превод на делото: Story-based inquiry : a manual for investigative journalists / Mark Lee Hunter with Nils Hanson... [и др.]. - Библиографија: стр. 86

ISBN 978-608-65771-0-0

I. Hunter, Mark Lee види Хантер, Марк Ли
а) Истражувачко новинарство - Прирачници
COBISS.MK-ID 97373962

СОДРЖИНА:

Предговор / стр.1

Претставување на: „Истражувањето врз основа на постоечка приказна“ – Прирачник за истражувачки новинари

Автори: Јанис Карлинш, Помошник генерален-директор за комуникации и информации, УНЕСКО

Вовед / стр.2

Автор: Марк Ли Хантер

Предговор кон првото издание / стр. 5

Инвестирање во истражувачко новинарство

Автор: Јосри Фоуда

Поглавје 1 / стр. 7

Што претставува истражувачкото новинарство?

Автори: Марк Ли Хантер и Нилс Хансон

Поглавје 2 / стр. 13

Користење на претпоставки: Суштината на истражувачкиот метод

Автори: Марк Ли Хантер, Лук Сенгерс и Пиа Тордс

Поглавје 3 / стр. 27

Користење на отворените врати: Контекстуални информации и заклучок

Автор: Марк Ли Хантер

Поглавје 4 / стр. 37

Користење на човечките извори

Автори: Нилс Хансон и Марк Ли Хантер

Поглавје 5 / стр. 53

Организација: Како да се поставите за да успеете

Автори: Марк Ли Хантер и Флеминг Свит

Поглавје 6 / стр. 61

Пишување на истражувањата

Автор: Марк Ли Хантер

Поглавје 7 / стр. 75

Контрола на квалитетот: Техники и етика

Автори: Нилс Хансон, Марк Ли Хантер, Пиа Тордс и Дру Саливан

Поглавје 8 / стр. 83

Публикувајте ја!

Автор: Марк Ли Хантер

Избрана библиографија / стр. 87

Објавено од

Организацијата за образование, наука и култура на Обединетите нации, оддел за слобода на изразувањето, демократија и мир

1, rue Miollis 75732 Paris Cedex 15 France
ХИПЕРВРСКА

“<http://www.unesco.org/webworld>”
<http://www.unesco.org/webworld>

UNESCO Publishing
www.unesco.org/publishing

© УНЕСКО 2011

Сите права се задржани
ISBN 9 789231 041891

Ознаките и претставувањето на материјалот во публикацијата не го изразуваат мислењето на УНЕСКО во поглед на правниот статус на која и да е држава, територија, град или област или нејзините управи, или, пак, во однос на демаркирање на нејзините граници.

Авторите се одговорни за изборот и за претставувањето на фактите содржани во книгата, како и за изнесените мислења, кои не секогаш ги изразуваат оние на УНЕСКО и не ја обврзуваат организацијата.

Дизајн на корицата и графика: Ан Баркат

Печати: УНЕСКО

Печатено во Франција

«Истражување врз основа на постоечка приказна: Прирачник за истражувачки новинари»

УНЕСКО постојано ја поттикнува дебатата за отчетност на медиумите и на професионалните и етичките стандарди, кои на новинарите им нудат водечки начела за најдобро вршење на нивната дејност. Во соработка со Арапските репортери за истражувачко новинарство (ARIJ), во 2009 година УНЕСКО го промовираше својот прв прирачник за истражувачки новинари во Арапските држави насловен „Истражување врз основа на постоечка приказна: Прирачник за истражувачки новинари“.

Истражувачкото новинарство подразбира обелоденување содржина која е намерно затаена од страна на лица кои се на власт или, пак, случајно како резултат на хаотична низа факти и околности, како и анализа и изнесување на сите релевантни факти пред јавноста. На овој начин, истражувачкото новинарство суштествено придонесува за слободата на изразување и слободата на информациите, кои се од пресудна важност за мисијата на УНЕСКО. Улогата која медиумите може да ја имаат во својство на стожер на демократијата е незаменлива, па оттаму УНЕСКО целосно ги поддржува иницијативите за јакнење на истражувачкото новинарство ширум светот. Верувам дека оваа публикација значително ќе придонесе во унапредувањето на истражувачкото новинарство и се надевам дека ќе биде корисно помагало за новинарите и за медиумските професионалци, како и за обучувачите и едукаторите за новинарство.

Јанис Карлинш

Помошник генерален директор за комуникации и информации, УНЕСКО

Истражување врз основа на постоечка приказна: Прирачник за истражувачки новинари

АВТОР МАРК ЛИ ХАНТЕР
ВО СОРАБОТКА СО (ПО АЗБУЧЕН РЕДОСЛЕД)

НИЛС ХАНСОН, РАНА САБАГ, ЛУК СЕНГЕРС, ДРУ САЛИВАН,
ФЛЕМИНГ ТАИТ СВИТ И ПИА ТОРДС

АВТОР НА ПРЕДГОВОРОТ: ЈОСРИ ФОУДА

Овој Прирачник претставува водич за основните методи и техники на истражувачкото новинарство, а воедно и сознајно ја пополнува празнината во поглед на достапноста на литература за професијата. Повеќето истражувачки прирачници отстапуваат многу простор на материјата за пронаоѓање информации. Тие тргнуваат од претпоставката дека откако репортерот ќе дојде до информациите кои тој/таа ги бара, ќе може и да напише уверлива приказна. Ние не се согласуваме со оваа претпоставка. Ние не сметаме дека клучното прашање е пронаоѓањето информации. Напротив, сметаме дека раскажувањето на приказната е главната задача. Ова, пак, нè води кон основната методолошка новина во овој Прирачник. Имено, ги користиме приказните за поврзување на секој еден чекор од истражувачкиот процес, почнувајќи од замислата па сè до истражувањето, пишувањето, контролата на квалитетот и публикацијата. Овој пристап го нарекуваме истражување врз основа на претпоставена ситуација, бидејќи ние започнуваме со осмислување на приказната за која се надеваме дека ќе се потврди или ќе се оспори. Ова е првиот чекор во интегрираниот процес кој е претставен подолу:

- Со анализирање на една приказна заснована на претпоставена ситуација, репортерот може лесно да воочи кои информации треба да ги побара.
  - Уредникот или издавачот можат лесно да ги проценат вистинитоста, трошоците, придобивките и напредувањето на истражувачкиот проект.
  - Со напредувањето на истражувањето, репортерот или истражувачкиот тим ќе го организираат нивниот материјал во интерес на срочување и составување на карактеристичните делови од крајната приказна.
  - Ова, пак, ќе ја олесни контролата на квалитетот и ќе овозможи подетален увид дали приказната ги задоволува правните и етичките критериуми.
  - На самиот крај на процесот ќе се добие приказна која би можела да се резимира во неколку навистина ударни реченици – приказна која може да се промовира, аргументира и да остане во сеќавање.
-
-

Ние не тврдиме дека сме го измислиле истражувањето врз основа на претпоставена ситуација. Слични методи се користени и во деловното советување, општествените науки и полициското работење. Она што ние го направивме е надгледување на импликациите врз новинарскиот процес и врз целите на истражувачкото новинарство, а со цел да се подобри светот кој доведува до непотребно и до бескорисно страдање, или, пак, обратно, кој ги занемарува достапните решенија за неговите проблеми.

Сето ова е долг и збирен процес. Што се однесува лично до мене, тој започна во 1990 година кога јас бев некаде на средината на мојата кариера и докторската теза за споредба на француските и на американски истражувачки методи, под менторство на Франсис Бал. Ова, пак, ми овозможи да добијам работно место на Францускиот институт за печат при Универзитетот Пантеон-Асас во Париз, каде 12 години имав чест да работам со слободоумни и посветени колеги и магистранти ентузијастички. Директно на терен имав можност да ги проверам методите изнесени и поддржани во овој Прирачник во опсег кој ги надминува активностите на еден поединечен репортер.

Во 2001 година, започнав со нешто што сметав дека би било привремено работно место на Факултетот за бизнис INSEAD. Привременото истражувачко работно место прерасна во вонредно професорско место, што впрочем и ми овозможи да учам од видувањата и искуството на колегите, меѓу кои Ивез Доз, Лук Ван Васенхоув, Лудо Ван дер Хајден, Кевин Кајсер и други. Нивното влијание врз прирачниците е индиректно, но, сепак, моќно. Овие учени луѓе ме наведоа поапстрактно да размислувам за медиумските практики и за тоа како процесите може да се подобрат за да се постигне вредност, вклучително и во новинарството.

Како и моите коавтори, и јас како практичар бев вклучен во истражувачкото известување. Едновремено во 2001 година, со воспоставувањето на Глобалната мрежа на истражувачко новинарство, чии основачи бевме јас и повеќето од моите колеги, покрај предводниците Нилс Мулвад од Данскиот институт за известување со користење компјутерска технологија и Брант Хјустон од Истражувачки репортери и уредници, изградивме неприкосновен форум за размена на најдобри практики.

Она што е интересно е дека елементите од истражувањето врз основа на претпоставена ситуација се појавија во неколку држави истовремено и неповрзано, што беше и очигледен показател за поголем развој. За време на Конгресот на Мрежата одржан во 2005 година, јас имав можност за првпат да го претставам формалниот концепт на новинарското истражување врз основа на претпоставена ситуација. На истиот овој настан, Лук Сенгерс (од Холандија) и Флеминг Свит (од Данска) ми покажаа едноставна, но, сепак, солидна истражувачка база на податоци која тие самите ја создале, како и други компјутерски алатки за организирање истражувања кои би можеле да се применат во менаџирањето на проекти. Ние сите веднаш дојдовме до сознание дека нашите проникнувања би можеле заеднички да се вклопат како составни делови од еден единствен процес.

Тогаш, но и подоцна, позитивните повратни информации и критики добиени од учесниците на двегодишните конгреси на Мрежата ме уверија

дека има потреба, но и интерес за материјалот изнесен во овој прирачник. Ни се придружија и други соработници, покрај Нилс Хансон од Шведска, кој е главниот коавтор на овој прирачник, а воедно и експерт за усогласување на квалитет и на продуктивноста во вестите. Притоа, имавме предвид дека многу луѓе во нашата професија сметаат дека истражувачкото новинарство е премногу бавно, прескапо, но и ризично. Си поставивме цел да им докажеме дека истражувањето, исто така, може да е ефикасен процес и дека е можно да се управуваат главните ризици.

Тековниот процес на заеднички развој беше значително потпомогнат со основањето на Центарот за истражувачко известување од Лондон и неговата годишна летна школа. Во текот на неколку години, основачот Гавин МекФедиен и неговиот тим ни овозможија да истражуваме нови начини за пренесување на процесот на пишување стории. Токму во Лондон за првпат дознав дека Дру Саливан (американски емигрант на Балканот) започнал со репортерски практики за организиран криминал кои би можеле да се применат во многу други ситуации. Рана Сабаг, директор на Арапските репортери за истражувачко новинарство, го даде завршниот, одлучувачки стимул, заедно со нејзината данска колешка Пиа Тордс, како ран предводник на истражувањето врз основа на претпоставена ситуација, која ме замоли да го преземам раководството врз пишувањето и врз уредувањето на овој прирачник во пролетта 2007 година. Нивните семинари во Арабија ми овозможија да ги провериме идеите изнесени во оваа книга во процесот на нејзино пишување. Овој процес, како впрочем и самата ARIJ, беше финансиски поддржан од Меѓународната медиумска поддршка и данскиот Парламент. Андреа Каирола имаше пресудна улога во претставувањето на проектот во УНЕСКО, каде Могенс Шмит и Шиенхонг Ши се покажаа како отворени и значајни соработници.

Во август 2009 година, на денот на објавата на публикацијата „Истражување врз основа на постоечка приказна: Прирачник за истражувачки новинари“ од страна на УНЕСКО со можност за бесплатно преземање и со директно поврзување на 200 веб-сајтови, овој документ прерасна во најдистрибуираниот документ од овој вид во историјата на новинарството. Покрај ова, по објавувањето на прирачникот негови делови беа искористени и во други прирачници. Но, ова е само почеток. Методот сè уште се развива и сè уште се изнаоѓаат нови начини.

Истражувачкото новинарство е комбинација на професија и вештина. Но, истовремено е заедништво и семејство. Јас пораснав во тоа семејство и го гледав како расте. Овој прирачник е вашиот влез во семејството. Би сакале и вие да сте припадник достоин за почит и восхит во однос на професионалноста, етиката и инволвираноста.

Марк Ли Хантер

Уредник и главен автор

Париз- Архус – Аман – Лондон – Лилехамер

Предговор:

ОД ЈОСРИ ФОУДА, ГЛАВЕН ИСТРАЖУВАЧКИ РЕПОРТЕР

По основањето на Ал Џезеира во 1996 година, собрав храброст и започнав со реализација на една необична идеја: да ми биде дозволено да исчезнам на два месеци за возврат на двомесечно, 45-минутно истражувачко парче. Нормата во Арапската телевизија во тоа време беше таква што беше дозволено да исчезнете само 45 минути доколку ветите дека ќе се вратите со приказна која би го оправдала двомесечното отсуство (само малку претерувам). Прилично очекувано, предлогот предизвика одредени добронамерни насмевки и јас речиси влегов во уште еден циклус на професионална депресија.

Сепак, неколку месеци подоцна, претседателот на бордот на Ал Џезеира, Хамад Бин Тамер Ал Тани, од некаква причина одлучи да ми понуди можност да изработам пилот-извештај. Со буџет еднаков на приближно нула, овој пилот-извештај требаше да се подготви, сними и уреди таму каде што живеев – во Лондон. Антракс му звучеше како добра тема. Настрана од очигледниот интерес, локацијата би била сосема оправдана во поглед на неодамнешните „истекувања на информации“ низ јавноста кои ја вмешуваа претходната британска владејачка гарнитура во олеснувањето на извозот на таканаречената „опрема за двојна употреба“ до Ирак на Садам Хусеин. Во согласност на санкциите на ОН, извозот во Ирак на каква било цивилна опрема која би можела да се адаптира за воени цели, беше незаконски.

Во согласност со поранешните стандарди, пилот-извештајот, според многумина, беше еден вид пробивање на патот кон арапскиот концепт на истражувачко новинарство. Толку многу што беше неочекувано емитуван и потоа репризиран неколкупати. Во време кога Ал Џезеира беше отворено осудувана и жестоко напаѓана од повеќето арапски влади, таа, исто така, го претставуваше каналот на Катар на Фестивалот за радио и телевизиска продукција во Каиро во 1998 година и оттаму се врати со награда. Тоа беше прв и последен пат кога Ал Џезеира учествуваше на таков натпревар. Но, тоа беше само почетокот на десетгодишните серии за „Sirri Lilghaya“ („Врвна тајна“).

И покрај некои претходни срамежливи обиди за овој вид новинарство во арапските весници, сè популарниот, прв пан-арапски канал за 24-часовни вести и тековни настани, успеа да пронајде област од интерес која беше многу нова за арапската публика. Немав илузии за потенцијалните опасности и неволји кои ќе дојдат заедно со ова, со оглед на специфичната реалност во нашиот дел од светот. На различни нивоа, овие тешкотии сè уште претставуваат огромен предизвик во очите на младите арапски репортери и продуценти кои се стремат да станат сериозни истражувачки новинари.

Прво, од индустриска гледна точка, повеќето наши новински организации не се толку запознаени со културата на квалитетот колку што се запознаени со културата на квантитетот. Меѓу другото, квалитетот наложува многу едуцирано раководство, постојана обука, интегрирани тимови, реални буџети и, се осмелувам да кажам, време. Ретко ќе најдете на менаџер или уредник кој жестоко не го величи исцрпното известување. Но, ретко ќе ги најдете поеднакво ентузијастички и способни за нивното величење во реалноста. Традиционално, тие претставуваат дел од проблемот, иако е многу подобро да се гледаат како дел од решението во сеопфатен обид да се промени културата. Добрата вест е што нашата заостанатост во оваа област нема никаква врска со нашите гени. Но, лошата вест е доколку останеме неспособни да ја разработиме дејноста, со што нема да ја заслужиме почитта на соочување со надворешни и со посериозни предизвици.

Второ, од гледна точка на лична безбедност, поговорката дека „да се биде новинар значи да се бара неволја“ не би можела да важи за која било форма на новинарство повеќе отколку за оваа. Така, проценката на ризикот станува суштински концепт во истражувачкото новинарство, а се темели на фактот дека нема ниедна единствена приказна која

вреди колку животот на еден новинар. Колку едноставно и да изгледа овој принцип, тој поттикнува причини за загриженост во дел од светот кој сè уште учи за истражувачкото новинарство. Арапскиот свет е полн со млади, просперитетни новинари кои копнеат да се докажат себеси, понекогаш по секоја цена, со скромно познавање на сигурноста и безбедноста, и на средствата за преживување. Нивната храброст ветува многу, но, исто така, може да биде и рецепт за катастрофа. Дел од одговорноста за решавање на оваа ситуација лежи во медиумските оддели и центри за обука, друг дел во раководството, но најголемиот товар, сепак, го сноси новинарот. Тој или таа е оној кој ќе ја плати крајната цена доколку некој умре и тој или таа е оној кој може да одлучи да живее за уште една приказна.

Трето, од правна гледна точка, истражувачкото новинарство е вистинско минско поле. Тоа честопати се наоѓа во истото опкружување каде што може да се најдат корупција, небрежност и нефункционирање на системите. Интеракцијата со таквото лошо опкружување претставува огромна законска опасност, бидејќи истражувачот секогаш се стреми да најде одговори на прашања кои започнуваат со „како и зошто“. За да го стори ова, тој или таа понекогаш мора да примени методи кои не се толку транспарентни, а во име на поголемото добро. Неколку новинари ќе можат и ќе сакаат да ја согледаат разликата помеѓу јавниот интерес и минливите интереси на јавноста. Неколкумина ќе можат да дојдат до ексклузивна вест, а истовремено да останат во рамките на законот. Очигледно, свесноста за законите е од суштинско значење.

Четврто, од политичка гледна точка, повеќето арапски влади сè уште гледаат опасност во обезбедувањето информации на нивните граѓани. Тоа е факт кој секогаш треба да се следи и мудро да се става во контекст на начин кој не ја компромитира нашата света цел: да стигнеме до она за што искрено веруваме дека е вистината и неа да ја пренесеме на нашите читатели и гледачи, владетели и завлалеани. Со оглед на арапската политичка реалност, маргината на грешка навистина претставува една од најмалите во светот, која нуди уште еден интересен предизвик. Некои новинари го негуваат овој вид предизвик, но ова наложува знаење и искуство, и тоа многу од двете. Механизмите кои ги регулираат односите на новинарот со политичарите, во една клучна смисла, се слични на оние кои ги регулираат неговите или нејзините односи со проститутките. И едните и другите се извори, и едните и другите имаат цел да го искористат него или неа за една или за друга намера. Тоа не е игра без победник. Секогаш постои трет начин кој ќе му овозможи на новинарот да стигне до својата цел, како и да остане жив.

Петто, од културна гледна точка, не е лесно сериозното истражувачко новинарство да се развива во една претежно усна култура. Нашата култура не цени броеви, цифри и статистика толку колку што е придвижена од зборови, ритам и од структура. Усовршувањето на вашите алатки може да помогне ова да го преобразите во огромна предност. И ова е уште една љубопитна област која очигледно може да има придобивка од одредена инвестиција. Сепак, вистинскиот проблем лежи во нашите општества во поглед на сфаќањето за тоа што подразбира истражувачкото општество. Сè уште треба да спроведуваме одредена едукација со цел да ја придобиеме општата јавност на наша страна. Инаку, секогаш ќе биде прилично лесно да се биде обвинет, додека вие се обидувате да дознаете колку млади Египќани се венчале со израелски државјани минатата година, или да се биде шпион. Непотребно е да се каже дека, исто така, постојат психички, емоционални, психолошки и социјални опасности поврзани со оваа најсовремена форма на новинарство. Тоа може да има толку апсурдни барања што лесно ни го одзема животот, прилично буквално. Сакате да бидете некој во ова поле? Може, исто така, да се збогувате со „задоволствата од обичниот живот“, па не секогаш, за среќа. Имате разгорена страст за ова? Не е лошо за почеток. Она што ќе можете да го добиете за возврат е радоста од поведувањето теми и поврзувањето на точки, како и крајното, неописливо задоволство кога ќе дојдете до моментот на откритие. Но, пред сè, ништо не е како исцелителното чувство кое го добивате кога некој кој не требало да знае одеднаш ви пристапува за да ви каже: „Благодарам“. И тоа ќе биде доволно да ве врати во работата за некое наредно истражување.

ПОГЛАВІЕ 1

ТЕМАТИКА

1

**Што претставува
истражувачкото новинарство?**

Истражувачкото новинарство не е вообичаено известување

АВТОРИ: МАРК ЛИ ХАНТЕР И НИЛС ХАНСОН

Досегашниот процес:
Знаеме што правиме и зошто.

Истражувачкото новинарство не е вообичаено известување

Што е тоа истражувачко новинарство? Како се врши? Зошто треба да пристапуваме кон истражувачко новинарство? Речиси половина век по Вотергејт, пресудниот момент во историјата на тематиката, ниту јавноста ниту новинарите не се согласуваат во однос на одговорите. Ние го имаме следново мислење:

Истражувачкото новинарство подразбира обелоденување содржина која е намерно затаена од страна на лица кои се на власт, или, пак, случајно како резултат на хаотична низа факти и околности кои го прикриваат согледувањето. За ова се неопходни како тајни така и достапни извори и документи.

Конвенционалното известување во голема мера, а понекогаш и целосно зависи од материјали кои се обезбедени од други субјекти (на пример, полицијата, владите, компаниите итн.). Доколку не е пасивно, тоа е начелно реактивно. Наспроти него, истражувачкото новинарство зависи од материјалите кои репортерот ги собрал или со кои се стекнал на сопствена иницијатива (па затоа и честопати се нарекува „теренско известување“).

Конвенционалното известување се стреми кон создавање објективна слика за светот каков што е. Во истражувачкото новинарство се користи објективно вистинит материјал, односно факти за кои секој разумен набљудувач би се согласил дека се вистинити, а во насока на субјективната цел за подобрување на светот. Тоа не е дозвола да се лаже за добронамерна цел. Напротив, тоа е одговорност за да се дознае вистината и да се промени светот.

Наспроти она што некои професионалци милуваат да го кажат, истражувачкото новинарство не е само добро, старомодно новинарство кое добро се извршува. Вистина е дека двете форми на новинарство се сосредоточуваат на елементите кој, што, каде и кога. Но, петтиот елемент на конвенционалното известување, т.е. „зошто“, прераснува во „како“ при истражувањето. Останатите елементи се развиваат не само во поглед на квантитет туку и во поглед на квалитет. „Кој“ повеќе не е само име и наслов, туку е личност со карактерни особини и стил. „Кога“ не е сегашноста на веста, туку историски „континуум“ – сторија (раскажување). „Што“ не е само настан, туку феномен со причини и со последици. „Каде“ не е единствено адреса, туку е опкружување во кое одредени нешта се повеќе или помалку можни. Овие елементи и детали придонесуваат за силен естетски квалитет на истражувачкото новинарство со што се зајакнува неговото емоционално влијание.

Како резиме, иако репортерите во текот на својата кариера може да работат и на дневно известување и на истражување, двете улоги понекогаш вклучуваат сосема различни вештини, работни навик, процеси и цели. Овие разлики детално се претставени во следнава табела. Тие не треба да се толкуваат како забележителни противречности. Напротив, доколку дадена ситуација повеќе соодветствува на левата страна од табелата, тоа значи дека репортерот врши конвенционално известување. Доколку, пак, ситуацијата покажува поголема наклонетост кон десната страна од табелата, тогаш репортерот почнува да работи на истражувачки начин.

КОНВЕНЦИОНАЛНО НОВИНАРСТВО

ИСТРАЖУВАЧКО НОВИНАРСТВО

Истражување

Информациите се собираат и се известува со конкретен ритам (дневно/неделно/месечно).	Информациите не може да се објават додека не се постигне нивна кохерентност и целосност.
Истражувањето се изведува набрзина. Не се врши никакво дополнително истражување по завршувањето на приказната.	Истражувањето продолжува сè додека приказната не се потврди, а може да продолжи и по нејзиното објавување.
Приказната се темели на неопходните минимални информации и може да е многу куса.	Приказната се темели на максималните информации кои можеат да се добијат и може да е многу долга.
Изјавите на изворите може да ја заменат документацијата.	Репортажата наложува документација како поткрепа или одрекување на изјавите на изворите.

Односи со изворите

Честопати, дури и без проверка, им се верува на изворите.	На изворите не може да им се верува; секој еден извор би можел да даде лажни информации и ниедни информации не може да се користат без да се проверат.
Официјалните извори му обезбедуваат приказни на репортерот во интерес на сопствено промовирање и промовирање на своите цели.	Официјалните извори се кријат од репортерот со оглед на фактот што нивното обелоденување може да ги компромитира интересите на властите или на институциите.
Репортерот мора да ја прифати официјалната верзија на приказната иако може да направи споредба со коментари и со изјави од други извори.	Репортерот може категорично да ја оспори или одрече официјалната верзија на приказната, а врз основа на информациите од независни извори.
Репортерот располага со помалку информации од повеќето или од сите негови извори.	Репортерот располага со повеќе информации од кои било негови извори поединечно и со повеќе информации од повеќето нив заедно.
Изворите речиси секогаш се идентификуваат.	Честопати изворите не може да се идентификуваат заради нивната безбедност.

Исходи

На репортажата се гледа како на одраз на светот, кој се прифаќа онаков каков што е. Известувачот не очекува резултати кои го надминуваат информирањето на јавноста.	Репортерот одбива да го прифати светот каков што е. Приказната има цел да навлезе или да прикаже дадена ситуација со цел да ја подобри, да ја осуди, а во одредени случаи да промовира пример за подобар начин.
За приказната не е потребен личен ангажман од страна на известувачот.	Приказната никогаш не би се завршила без личен ангажман на Репортерот.
Репортерот настојува да биде објективен, без никакви пристрасности или осуди кон која и да е страна од приказната.	Репортерот настојува да биде праведен и внимателен кон фактите од приказната, а по таа основа и да ги определи жртвите, хероите и престапниците во приказната. Репортерот може исто така да даде свој заклучок или мислење за приказната.
Драматичната структура на репортажата нема поголема важност. Приказната нема крај поради континуираните вести.	Драматичната структура на приказната е пресудна за влијанието кое доведува до заклучок понуден од репортерот или од даден извор.
Репортерот може да направи некои грешки, но тие се неизбежни и вообичаено немаат некое значење.	Грешките го изложуваат репортерот на формални или на неформални казни и може да го уништат кредибилитетот на репортерот или на медиумите.

Откриваме тематика.
 Креираме претпоставка за проверка.
 Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
 Бараме човечки извори.
 Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
 Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
 Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Дали се чини дека истражувањето подразбира многу повеќе работа во споредба со конвенционалното новинарство? Всушност, во секој дел од процесот има повеќе работа, иако може да ја завршите ефикасно и со задоволство. Воедно, и многу повеќе вреди да се направи како за јавноста така и за вашата организација и за вас.

За јавноста:

Гледачите сакаат приказни кои им носат дополнителна вредност, информации кои не можат да ги најдат на ниедно друго место, кои се веродостојни и кои им нудат контрола над нивниот живот. Информациите може да се однесуваат на политика, финансии или, пак, на производи кои тие ги користат во нивните домови. Важно е дека нивните животи може да се променат како резултат на она што ние имаме да го кажеме по дадената тематика. Затоа запомнете: Истражувачкото новинарство не е само или главно производ. Тоа е услуга, а таа услуга ги подобрува и ги унапредува животите на луѓето.

За вашата организација:

Не дозволувајте да ви кажуваат дека истражувањето претставува луксуз за медиумите. Повеќето медиуми губат пари, но оние медиуми кои соодветно ги спроведуваат и раководат со истражувањата и кои ги користат за зголемување на нивната вредност, може да се многу профитабилни. (Неделникот *Canard enchaîné* во Франција и *Economist Group* во Обединетото Кралство се два сосема различни примери). Покрај ова, овие медиуми стануваат многу влијателни и се стекнуваат со благонаклонетост во нивните заедници, со што се зголемува и нивниот пристап до информации, а следствено на ова и конкурентна позиција.

За вас:

Во текот на децениите кои ги поминавме во обучување на истражувачи, честопати знаеја да нè запрашаат: „Нели ќе имам непријатели?“ За волја на вистината, доколку правилно си ја вршите работата, ќе стекнете повеќе пријатели отколку непријатели. Воедно, и ќе станете препознатливи во

професијата и надвор од неа. Вашите вештини вистински ќе се вреднуваат; а без оглед дали ќе останете новинар или не, лесно ќе најдете работа. Ова не се однесува на оние новинари кај кои се забележува недостаток од истражувачки вештини; за нив лесно може да се најде замена и нивните вештини не се од особен интерес.

И најважно од се, ќе забележите исклучителна промена кај вас како поединец. Ќе станете посилни, ќе осознаете дека можете самите да дојдете до вистината наместо да чекате некој да ви ја предочи. Ќе научите како да го совладувате стравот додека ги преиспитувате сопствените сомневања.

Ќе го разберете светот на еден нов и посеопфатен начин. Новинарството многумина луѓе ги прави да се цинични, мрзеливи или едноставно за ништо да не ги бидува. Од друга страна, истражувањето ќе ви помогне да ја избегнете таа судбина. Накратко, придобивките се толку големи што доколку се грижите за новинарството и за себеси, на самите себе, на вашите гледачи и на вашите колеги ќе им понудите дополнителна вредност која произлегува од истражувањето.

Избор на приказна за истражување

Новинарите почетници често пати прашуваат: „Како вршите избор на приказна за истражување?“ А, воедно и многупати се соочуваат со проблеми да пронајдат таква приказна. Но, како што еднаш еден од моите студенти рече: „Материјалот е насекаде“. Проблемот лежи во неговото препознавање. За среќа, постојат многу начини за да се забележи приказна која вреди да се истражува.

Треба да се следат медиумите. Општо земено, добро би било да се следи дадена област (сектор) за да може да почнете да ги идентификувате моделите, а со тоа и да забележите доколку дојде до појава на нешто невообичаено. Доколку ја завршите приказната и се запрашате „Зошто тоа се случи?“, тоа е добар индикатор дека има уште да се истражува.

Исто така, треба да посветувате внимание на она што се менува во вашето опкружување и да не го земате здраво за готово. Неприкосновениот белгиски репортер, Крис де Стоп, започна епохално истражување за трговија со жени откако при одење на работа во еден дел од градот забележал како белгиските проститутки се повлекуваат пред странците, што го навело и да се запраша зошто тоа се случува.

Како трето, треба да ги слушате поплаките на луѓето. Зошто работите мора така да стојат? Нели може нешто да се направи? На секое место каде луѓето се собираат, на селските пазари, интернет-форуми, свечени вечери, ќе слушнете работи кои звучат чудно, кои се шокантни или се интригантни.

На самиот крај, не барајте само работи кои вклучуваат престапи или незаконски дела. Честопати е многу потешко да направите добро известување за нешто што е добро, да воочите нов талент или развоен проект кој ги исполнува зацртаните цели или, пак, компанија која создава богатство и отвора

нови работни места. Препознавањето на повторливите елементи на успехот или „најдобрите практики“ е од особена важност за вашите гледачи.

Запомнете: Особено кога сте на самиот почеток, едноставно не постои мало истражување. Вештините кои треба да ги поседувате за да спроведете истражување во некое далечно село се истите како вештините кои подоцна ќе треба да ги имате и во главниот град. Не зборуваме тука за теорија, туку само ви го пренесуваме нашето искуство. За да почнете да ги развивате овие вештини започнете со приказните кои се актуелни во местото каде вие се наоѓате. Не чекајте да сте дел од некое високоризично истражување за да сознаете што правите.

И најважно од сè, следете ги страстите. Ова начело има два аспекта.

Првиот аспект е она што ние го нарекуваме „синдром на скршена нога“. Вака го именуваме затоа што не забележуваме колку многу луѓе криват сè додека самите не скршиме нога. Општо земено, доколку нешто директно не се одразува по нас, едноставно не го забележуваме. Затоа, нека ве поттикнуваат приказни кои се чини дека никој друг не ги сфаќа сериозно.

Вториот аспект е дека, доколку дадена приказна не ве фасцинира или не предизвикува бес кај вас, или не ве инспирира за да забележите некакви промени, тогаш треба да му ја препуштите на некој друг. Исто така, доколку сте уредник, внимавајте дали вашиот репортер на истражувањето гледа само како на зададена задача. Доколку тоа се случува, препуштете му ја приказната на некој друг.

Зошто? Запомнете: Истражувањето подразбира дополнителна работа. Доколку не ви е грижа за приказната, тогаш и нема да ја сработите таа дополнителна работа. Секако дека ќе мора да сте остроумни за сето ова да го направите правилно, но се подразбира дека во сите околности ќе мора да останете професионални. Но, сепак, доколку приказната не ја поттикнува вашата страст, на овој или на оној начин ќе потфрлите.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Дали приказната вреди?

Преголем е бројот на истражувања кои се направени од погрешни причини. Иако страста е важна, а и осветата е еден вид страст, некои репортери и издавачи го користат истражувањето заради лична освета. И покрај фактот што истражувањата се напорни и тешки, некои од нив се вршат затоа што се најлесно достапни како приказни. А, притоа огромен број истражувачи никогаш и не прашуваат дали дадена приказна е важна за нивните гледачи и зошто.

Поставете си ги следниве прашања пред да процените дали приказната вреди да се заложите за неа:

олку луѓе се засегнати? (Ние тоа го нарекуваме „големината на сверот“).

Колку силно се тие засегнати? (Квалитетот е исто толку важен колку квантитетот тука. Доколку и само едно лице починало или доколку е уништен неговиот или нејзиниот живот, приказната е важна).

Доколку, пак, се позитивно засегнати, дали причината би можела да се појави и на друго место?

Или дури и дали овие луѓе се жртви?

Дали може да се избегне нивното страдање?

Може ли да им покажеме како?

Дали има престапници кои мора да се казнат? Или во најмала рака барем да се осудат?

Дали во секој настан е важно да се пренесе што се случило за да може повторно да се случи или да не се случи?

Еве како еден од нас го согледува сето ова:

Има премногу страдање во светот, а голем дел од тоа страдање е непотребно и произлегува од пороци и од грешки. Буквално сè што ги олеснува страдањето, суровоста и глупоста вреди да се направи. Истрагата може да помогне во таа насока и за таа цел.

Обидете се ова да ви е појдовна точка, наместо едноставно да го искористите како отскочна штица за напредување во кариерата. Притоа, запомнете дека истражувањето е оружје и дека со него може да ги повредите луѓето, дали намерно или како резултат на вашата небрежност. (Земете го предвид фактот дека Вудвард и Бернштајн, кои се прославија со аферата Ватергејт, уништија кариери на неколку невини луѓе, покрај кариерата на Ричард Никсон). Во текот на вашата кариера, на одредени луѓе ќе им бидете најдоброто или најлошото што некогаш им се случило. Внимавајте на улогата која ќе ја преземете, заради кого и зошто. Добро размислете за вашите мотиви пред да почнете да ги истражувате другите. Доколку приказната не е толку важна за останатите, колку што е важна за вас, веројатно и не треба да ја обработувате.

Вотекотна нашите кариери има направено стотици истражувања. Во секое едно од нив, во одреден момент некој ни има пријдено и запрашано: „Зошто ги поставувате сите овие прашања? Што ќе направите со овие информации? Кој ви го дава тоа право?“ Доколку сме немале добар одговор на тоа прашање, а сме одговориле „јавноста има право да знае!“, не сме дале добар одговор, што значело и крај на истражувањето. Обично им одговараме на овој начин: „Она што тука се случува е важно, како за вас така и за останатите. Ќе ја пренесам таа приказна и сакам да е вистинита. Се надевам дека ќе ми помогнете“.

Што и да кажете во ваков момент, треба да е нешто во кое верувате, а уште поважно, она што го кажувате треба да има смисла. Луѓето ги мразат новинарите, а една од причините е што не веруваат во нашите мотиви. Се надеваме дека и вие, исто така, ќе го промените ваквиот став.

ПОГЛАВЈЕ 2

ПРЕТПОСТАВКА

2

Користење претпоставки: Суштината на истражувачкиот метод

АВТОРИ: МАРК ЛИ ХАНТЕР, ЛУК САНГЕРС И ПИА ТОРДСЕН

Досегашниот процес:

Откриваме тематика.

Креираме претпоставка која треба да се провери.

Претпоставката е приказна и метод за нејзина проверка

Репортерите секогаш се жалат дека уредниците ги отфрлаат нивните идеи за одлични приказни. Секако, ова се случува. Но, честопати, она што уредникот го отфрла не е воопшто некаква приказна. Тоа е повик за катастрофа, лошо испланирано истражување за кое ќе се потрошат време и пари, а со многу неизвесен резултат. Кога ние бевме помлади и ние самите имавме понудено вакви неубедливи предлози на уредниците и навистина имавме среќа што веднаш ги отфрлаа пред воопшто и да се зафатиме со нив.

На пример, доколку кажете: „Сакам да истражувам корупција“, тоа не е одличен предлог за кој и да е уредник. Несомнено е дека корупцијата постои и тоа насекаде во светот. Доколку потрошите доволно време во нејзина потрага, ќе ја пронајдете. Но, корупцијата сама по себе е тематика. Таа не е приказна, а новинарите имаат задача да раскажуваат, односно да пренесуваат пораки. Доколку се одлучите да работите на дадена тематика, наместо на приказна, може да станете и експерт за тематиката, но, сепак, во самиот процес ќе потрошите многу време, пари и енергија. И, токму од таа причина, остроумниот уредник ќе ве одбие и ќе ви каже: „Не.“

Но, ако наместо ова речете „Корупцијата во училишниот систем ги уништува надежите на родителите дека нивните деца ќе имаат подобар живот,“ веќе имате конкретна приказна. Ова е веќе нешто поинтересно.

Без оглед дали сте свесни или не, и вие тргнувате од претпоставка бидејќи сè уште не сте докажале дали вашата приказна е онаа вистинската.

Вашиот предлог е дека во училиштата постои корупција и дека таа штетно влијае на најмалку две групи луѓе, на родителите и на децата. Ова можеби е, но можеби и не е точно затоа што сепак ќе мора да пронајдете факти.

Во меѓувреме, вашата претпоставка ќе конкретизира определени прашања на кои ќе мора да се дадат одговори доколку сакате да дознаете дали има или нема смисла. Сето ова се одвива во рамките на процес во кој ја расчленуваме претпоставката за да увидиме кои се посебните, карактеристични тврдења. Потоа, може да прејдеме на проверка на секое од овие тврдења. Покрај ова, ќе можеме, исто така, да увидиме што сакаме да кажеме со зборовите кои ги користиме за да ја пренесеме приказната со оглед на фактот што ќе мораме да го откриеме и да го дефинираме нивното значење за да постигнеме нешто.

На прашањата може да одговорите по кој и да е редослед, но, сепак, најразумниот редослед е речиси секогаш оној кој може и најлесно да го следите. Порано или подоцна, секое истражување станува сè потешко, бидејќи вклучува низа факти, многу извори, што, пак, од друга страна, подразбира значително организирање на вашиот материјал, а со тоа и загриженост дали сте ја добиле вистинската приказна пред да си го загрозите угледот.

Во нашиот хипотетички пример, веројатно најлесно би било да започнеме со разговори со родителите и со децата во врска со нивните надежи и очајувања.

Откако ќе дојдете до најмалку четири извори кои потврдуваат дека во училиштата навистина постои корупција, ако се помалку од четири, издржаноста е навистина ризична, може да прејдете кон разгледување на начинот на функционирање на училишниот систем. За оваа цел, ќе треба да ги проучите неговите правила, процедури, пропишани примери и мисија.

Откако ќе се запознаете со функционирањето на системот, ќе увидите сиви и црни области каде може да дојде до појава на корупција. Потоа, ќе може да ја споредите реалноста за која ви зборувале и да ги обелодените жалбите во однос на системот.

ВИ ПРЕТСТАВУВАМЕ ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ ЗА ТОА КАКО ИЗГЛЕДА ПРОЦЕСОТ

Првенствено, ја поставуваме претпоставката.

> Сега ги расчленуваме посебните поими од кои се состои.

> Потоа, подетално го дефинираме секој поим и согледуваме какви прашања тој наметнува.

Што точно подразбираме под „корупција“?

Поткуп, протезерство, непотизам во вработувањето?

Како функционира во училиштата доколку воопшто постои?

Корупцијата

Каков вид училишта и колкав е нивниот број?

Дали корупцијата функционира на ист начин кај сите нив?

Какви правила се неопходни за да се забрани корупцијата?

Зошто тие не функционираат?

Какви луѓе работат во системот и како се распределуваат овластувањата и наградите?

во училишниот систем

Кои родители ја почувствувале корупцијата?

Кои се нивните надежи?

Како тие сметале дека образованието би им помогнало во остварувањето на сонштата?

ги уништува надежите на родителите

дека нивните деца

Дали децата се свесни што се случува?

Доколку се свесни, како сето ова влијае врз нив?

ќе имаат подобар живот.

Дали образованието навистина го подобрува животот на децата?

На кој начин?

Откриваме тематика. Креираме претпоставка за проверка. Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката. Бараме човечки извори. Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната. Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна. Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Предностите на истражувањето врз основа на претпоставена ситуација

Дали горниот пример ви изгледа како премногу работа? Ако ви изгледа така тоа е бидејќи и подразбира многу работа, но единствено доколку го споредите со начинот на кој се пишуваат повеќето новинарски приказни, што подразбира зборување со еден или со два извори или препишување (преработување) соопштение за јавноста. Ако го споредите методот на претпоставка со повеќето други начини на истражување, очигледни се следниве предности во поглед на помалку вложен труд:

1. Претпоставката ви овозможува да проверите нешто, наместо да обелоденувате.

Луѓето не ги откриваат своите тајни освен ако немаат многу добра причина. Поверојатно е дека ќе ги потврдат информациите со кои располагаат, од едноставна причина што повеќето луѓе мразат да лажат. Претпоставката ви овозможува да побарате од нив да ви потврдат нешто, наместо да ви изнесат информации. Воедно, ова ве става во позиција на некој кој е отворен кон откривање нешто што е многу повеќе од приказна отколку што мислел на самиот почеток бидејќи вие сте подготвени да прифатите дека постојат факти кои ги надминуваат вашите првични сомневања.

2. Со претпоставката се зголемуваат вашите шанси за откривање тајни.

Многу од она што ние го нарекуваме „тајни“ се едноставно факти за кои никогаш никој не се распрашал. Претпоставката има психолошки ефект и не прави почувствителни кон тематиката, па можете да ги поставите тие прашања. Како што францускиот истражувач Едви Пленел рекол: „Доколку сакате да дознаете нешто, мора и да го побарате“. Ние би додале дека доколку навистина барате нешто, ќе пронајдете повеќе отколку што сте барале.

3. Претпоставката го олеснува раководењето на вашиот проект.

Откако ќе го дефинирате она што го барате и појдовната точка, може и да процените колку време ќе ви е потребно за почетните чекори од истражувањето. Ова е првиот чекор за да постапувате со истражувањето како со проект кој може да го раководите. На крајот на ова поглавје, повторно ќе се осврнеме на оваа точка.

4. Претпоставките се алатка која можете да ја користите одново и одново.

Штом сте способни за работење на методолошки начин, ќе дојде до промена на вашата кариера. И, најважно од сè, вие ќе се промените. Нема да имате потреба од некој кој ќе ви кажува што да правите. Самите ќе забележувате што треба да се направи за да се борите против хаосот и страдањето кои постојат во светот, а воедно и ќе бидете способни да го направите тоа. Нели е тоа причината и зошто првично се одлучивте да постанете новинар?

5. Со претпоставката, во суштина, се гарантира дека ќе пренесете приказна, а не само плејада податоци.

Уредниците сакаат да се сигурни дека на крајот на дадениот временски период и по одредена инвестиција на ресурси како производ ќе добијат приказна која може да се објави. Со претпоставката значително се зголемува веројатноста од ваквиот исход. Таа ви овозможува да ги предвидите минималните и максималните позитивни резултати кои произлегуваат од она што сте го сработиле, како и најлошото можно сценарио.

- Најлошото сценарио е дека проверката на претпоставката набрзо ќе покаже дека нема никаква приказна и дека може да се стави крај на проектот без непотребно да се трошат значајни ресурси.
- Минималниот позитивен исход е дека почетната претпоставка е вистинита и дека набрзо може да се провери.
- Максималниот исход е дека претпоставката е точна и дека е логично останатите да ја следат како серија на поврзани приказни или пак како многу голема приказна.

Има и други предности, но пред да продолжиме, дозволете ни и да ве предупредиме.

Претпоставките може да се опасни

Репортерите почетници многу се загрижени за она што ќе се случи кога правилно ќе ја завршат приказната. Дали ќе има некаква освета? Дали ќе ги тужат? Искусните известувачи знаат дека најлошите проблеми произлегуваат кога приказната се извела погрешно. Секако дека може да ги тужат, па дури и може да завршат во затвор, без оглед дали се во право или не. Но, помалку очигледно е дека пренесувањето невинната приказна го прави светот да е едно потажно и понеубаво место.

Затоа, ве замолуваме да го имате следново предвид: доколку се обидувате по секоја цена единствено да докажете дека дадена претпоставка е вистинита, без оглед на доказите, ќе се приклучите на редот професионални лажговци – нечесните полицајци кои невините ги прогласуваат за виновни, политичарите кои влегуваат во војна без размислување. Истражувањето е со цел да се докаже повеќе од тоа дека вие сте во право. Истражувањето значи пронаоѓање на вистината. Истражувањето врз основа на претпоставена приказна е алатка со која може да се открие многу вистина, но со која едновременно може и да се зацрнат животите на невините.

Конкретно, за да светот стане уште полош, сè што треба да направите е да ги пренебрегнете фактите кои ја побиваат вашата претпоставка. Секако дека може да сте невнимателни (веројатно и самите грешки придонесуваат за збунетост и страдање на светот до исто ниво како и директните лаги). Како и да е, си ја олеснувате работата, а на некој друг му го препуштате расчистувањето на нередот. Многу луѓе го прават ова секој ден, но тоа не значи дека е прифатливо. Нашата теорија е дека има многу новинари кои се во Пеколот, а злоупотребувањето на претпоставката е еден од начините како се нашле таму. Затоа, бидете искрени и внимавајте како ќе ги користите претпоставките, обидете се да ги докажете, но и да ги побиете. Подетално ќе се осврнеме на ова во Поглавјето 7: „Контрола на квалитетот“.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Како функционираат претпоставките

1. Зошто не е важно дали првата претпоставка е вистинита

Градењето на истражувањето како претпоставка е процедура која е стара колку и науката и која успешно се користи во многу различни домени, како што се полициското работење и деловното советување (всушност, станува збор за аберација која неодамна е воведена во новинарството како свесен метод). Во суштина, се темели на ментална измама. Се произнесувате за она што мислите дека е реалност, врз основа на најдобрите информации кои ви стојат на располагање, а потоа барате дополнителни информации кои може да ја докажат или да ја побијат вашата изјава. Ова е процесот на проверка. Како што ви кажавме и претходно, целосната претпоставка не може да се потврди, но, сепак, може да се проверат нејзините поединечни поими. Доколку не можете да го сторите ова, вратете се еден чекор назад и направете нова претпоставка. Онаа претпоставка која не може целосно или делумно да се провери е шпекулација. Ако со доказите може да се потврди изјавата, тоа е одлично, имате приказна. Помалку очигледно, исто така, е одлично доколку изјавата не е точна, бидејќи тоа значи дека можеби има подобра приказна од онаа која првично сте ја замислиле.

2. Структурирање на претпоставката за да успее

Појдовната претпоставка не треба да е подолга од три реченици и тоа поради две многу добри причини. Доколку е подолга од ова, нема да можете да ја објасните некому. А, уште поважно, доколку е подолга од гореизнесеното, веројатно е дека ни вие самите не ја разбирате. Претпоставката се изнесува како приказна.

Ова е несомнено многу важно затоа што се подразбира дека завршувате онаму каде и што сте почнале – со приказна. Ние не пристапуваме само кон собирање факти, туку пренесуваме приказни за кои се надеваме дека ќе го променат светот. Претпоставката ќе ви помогне да им ја објасните приказната и на останатите, почнувајќи од вашиот уредник и издавач, а потоа и на јавноста.

Во својата најосновна варијанта, приказната е речиси секогаш верзија на овие три реченици:

- „Се соочуваме со ситуација која предизвикува големо страдање (или која заслужува да е пошироко позната како добар пример).
- Вака стигнавме до овој стадиум.
- Ќе се случи ова доколку ништо не се промени... „и еве како би можеле да ги промениме работите на подобро“.

Забележете нешто за овие реченици, тие имаат имплицитен хронолошки редослед. Можеби не изгледа толку очигледно, бидејќи редоследот не води праволиниски од минатото кон иднината. Наместо ова, ни ги кажува:

- Новините на проблемот, што е впрочем сегашноста;
- Причината на проблемот, во минатото.
- Што мора да се промени за да се стави крај на проблемот, во иднината.

Оттаму, кога ја градиме нашата претпоставка, веќе започнуваме со составување сторија: –приказна која вклучува луѓе кои поминуваат низ одредено место и време. Едно од најтешките нешта при истражувањето е да се сосредоточите на приказната, а не да се закопате во фактите. Претпоставката може да ви помогне. Доколку се чувствувате совладани, престанете со копањето и почнете да гледате на приказната со она што фактите се обидуваат да ви го кажат. Доколку тие не се во согласност со првичната претпоставка, променете ја. Сепак, станува збор само за претпоставка.

Патем речено, може да е многу, многу тешко да се покаже дека би можеле да ставиме крај на даден проблем. Понекогаш, најдоброто што можете да го направите е да пријавите неправда. Но, честопати, некој кој е засегнат со вашата приказна има побарано некакво решение. Не заборавајте да го побарате тоа лице.

3. Четирите клучни аспекти за ефективни претпоставки

Користењето на претпоставката не е сложено, но освен ако не сте многу поталентирани од нас (ја прифаќаме и оваа можност), ќе треба неколку пати да се обидете пред методот да ви изгледа природен. Има четири нешта кои треба да ги имате предвид за да може да функционира:

Бидете имагинативни.

Вообичаено, новинарите реагираат на ситуации. Тие известуваат за она што го виделе, слушнале или го прочитале или, пак, се надоврзуваат на вчерашните вести. Истражувачот се обидува да открие нешто што сè уште не е познато. Тој или таа не само што открива вести туку и ги создава. Затоа е нужно и да направат отскок во неизвесната иднина. Тоа подразбира замислување на приказната, што е впрочем креативна активност.

Бидете многу прецизни.

Доколку во вашата претпоставка го користите зборот „куќа“, дали станува збор за вила, пентхаус или колиба? Одговорите прават разлика. Колку сте попрецизни за одреден претпоставен факт, толку полесно ќе може да го проверите.

Искористете го вашето искуство.

Доколку сте забележале како светот функционира на одредени начини, тоа може да се примени и на приказната која сакате да ја докажете. Вашето искуство може да ви помогне за да ја моделирате претпоставката. Притоа ве замолуваме да не заборавите дека и најискусните луѓе може да се изненадат од нешто што никогаш не го виделе претходно, а дури и оние луѓе со најголема самопочит може да немаат доверба во своето сопствено искуство.

Пример:

Масивен бојкот од страна на корисниците во Франција не успеал според кажувањето на целната компанија. Медиумите ја прифатиле верзијата на компанијата. Ние започнавме истражување кое го докажа спротивното кога сфативме дека сите што ги познаваме ја бојкотирале компанијата. Како можело да нема ефекти?

Бидете објективни.

Кога зборуваме за објективност, мислиме на три многу прецизни нешта.

- Прво што мора да направиме е да ја прифатиме реалноста на фактите кои може да ги докажеме, без оглед дали ни се допаѓаат или не. Со други зборови, треба да сме објективни кон фактите. Ако фактите ни укажуваат дека претпоставката е погрешна, преминуваме кон менување на претпоставката. Не се залагаме за исчезнување на фактите.
- Како второ, мора да ја вршиме работата свесни дека можеби грешиме. Во спротивно, нема да ја добиеме помошта која ни е неопходна од другите. Би помогнале ли вие некому ако тој/таа веќе ги знае одговорите и не ве сослушува?
- Дури и ако останете објективни кон фактите, а мора тоа да го сторите, има и субјективност која не може да се избегне. Обидот да се направи светот подобро место не е објективна цел. Кога истражуваме ние не сме записничари, ние сме реформатори.

Користиме објективни факти и сме објективни кон фактите во интерес на целта, бидејќи, сепак, веруваме дека секој еден обид да се промени светот нема да успее ако не се темели на реалноста. Со други зборови, ја користиме нашата субјективност како стимул за да останеме неутрални во однос на доказите и за да не поттикне да ги земеме предвид сите докази.

4. Што ако фактите противречат на вашата прекрасна претпоставка?

Лесно: Прифатете ги фактите и направете нова претпоставка.

Тешкотијата овде е да не се држиме премногу цврсто и слепо за погрешна претпоставка, ниту на првиот противречен знак да скокнеме во нова насока. Најдобриот знак дека нешто е погрешно се јавува кога ќе дојдете до значително мноштво информации, но тие немаат никаква смисла. Кога тоа ќе се случи, или се осврнувате кон погрешни информации или тие добиваат смисла откако ќе ја промените вашата претпоставка.

Користење на официјалната верзија како претпоставка

Не секогаш е нужно да се направи претпоставка. Понекогаш известувачот може да постапува кон официјалната изјава, или анонимна дојава, како кон исцрпна претпоставка која бара проверка – едноставна техника која може да има зачудувачки резултати.

Запомнете го следново важно начело: повеќето истражувања се однесуваат на разликата помеѓу дадено ветување и реалноста дали ветувањето е одржано. Оттаму, официјалното ветување честопати има улога на претпоставка, додека пак проверката укажува на тоа дали ветувањето се одржало.

Пример:

Една од најголемите приказни во истражувачкото новинарство, откривањето на „Аферата со заразна крв“ започна вака: еден хемофиличар стапи во контакт со репортерот Ан-Мари Кастре. Хемофиличарите се луѓе со генетско нарушување кое ги поттикнува коагулациските фактори во крвта, па затоа и најмала исекотина на кожата може да доведе до непрекинато, смртоносно крварење. Според неговото тврдење, на почетокот на епидемијата на СИДА, одредена француска владина агенција намерно и свесно на хемофиличарите и нивните семејства им продавала специјални производи со крв кои биле заразени со вирусот на ХИВ.

Кастре појде да се сретне со раководителот на агенцијата, кој ѝ го кажа следново: „Вистина е дека хемофиличарите беа заразени со ХИВ во нашите производи. Но...

- „Во тоа време никој не знаеше дека резервите крв кои ги користевме за производите се заразени со ХИВ.
- „Никој не знаеше како да направи побезбедни производи, па затоа немаше такви производи достапни на пазарот“.
- „Најдоброто нешто што можевме да го направиме беше да се увериме дека вирусот нема натамошно да се проширува со тоа што требаше да се погрижиме незагазените да не примат заразени производи“.

Тоа беше официјалната приказна која беше доследна и имаше смисла. Но, кога Кастре почна да ја проверува како да беше само претпоставка постепено увиде дека ниеден од наведените факти не можеше да се докаже. Напротив:

- Научната литература укажа на фактот дека проблемот со ХИВ во залихите крв бил веќе познат во тоа време (всушност, и самата агенција била предупредена дека нејзините залихи биле заразени.)
- Постоеле фармацевтски компании и други владини агенции кои знаеле како се произведуваат безбедни производи, но никој не ги сослушал.
- Агенцијата која ги продавала загазените производи воопшто и не знаела дали луѓето кои ги користеле заразените производи биле здрави или не, бидејќи немале никакви тестови за заразеност со ХИВ. Во секој случај, станува збор за ужасна медицинска практика повторно да се заразуваат луѓе кои се веќе болни.
- На самиот крај, соочени со непобитни докази дека сите нивни производи биле заразени со ХИВ, агенцијата донела одлука да продолжи да ги продава сè додека не се искористат сите заразени залихи

На Кастре ѝ беа потребни четири години да ја состави целата приказна. Дали вредеа сите тие години? Со приказната неколку чиновници-криминалци завршија зад решетки, жртвите добија некаква утеха знаејќи дека не се препуштени сами на себе, на претстојните избори следувахе и пораз на владејачката гарнитура која се обиде да го прикрие скандалот, а воедно и се наметнаа реформи во здравствениот систем кој прерасна во машина за убивање. Доколку немате толку време да направите нешто вакво, вие сè уште може да работите како новинар, но не треба да сте истражувач.

Можеби се прашувате зошто никој друг освен Кастре не одвои толку време. Главната причина, покрај фактот што најмалку еден од нејзините конкуренти беше на страната на истите тие луѓе кои го извршија криминалот, беше дека едноставно никој не веруваше дека толку угледни луѓе би можеле да направат такво нешто. Некои работи ќе ви ги повториме неколкупати, а сега е добар момент да започнеме со тоа: повеќе истражувања се попречени од репортери кои не можат да ја прифатат вистината за она што го откриле во споредба со целните групи кои се обидуваат да се заштитат себеси.

Започнете со стратегија!

Одвојте време да размислите за вашата истражувачка стратегија – редоследот по кој ќе ги изведете конкретните задачи и како тие ќе се усогласат. Верувајте ни, долгорочно ова ќе ви заштеди многу време. За ова ќе ви е неопходна почетна листа на прашања кои мора да се одговорат (на пример, кој ги прави производите од крв? Како знаат дека нивните производи се безбедни?).

Навистина е многу добра идеја да го започнете истражувањето со најлесните прашања, односно оние на кои може да одговорите со информации и за кои не е неопходно да разговарате со луѓе. Општоземено, првичниот порив на известувачот е да крене телефон и да почне да поставува прашања. Секако не велите дека не треба да разговарате со луѓето. Она на што сакаме да ви укажеме е дека има многу предности доколку го започнете истражувањето на начин на кој не се крева многу врева. Кога ќе навлезете подлабоко, многу луѓе веќе ќе знаат што работите.

Затоа и треба да знаете дали има или нема отворени извори, јавно достапни документи, новински извештаи итн., кои можат да послужат како потврда за разјаснување на делови од вашата претпоставка. Доколку има такви извори, прво разгледајте ги нив. На овој начин, ќе бидете подобро запознаени со приказната пред да зборувате со луѓето, а тие тоа ќе го ценат.

Во Центарот за јавен интегритет во САД, од почетниците-истражувачи се бара да направат истражување во времетраење од неколку дена пред да имаат право да почнат да се јавуваат на изворите. Вам можеби нема да ви треба толку многу време. Но, доколку сте како нас и како речиси сите стотици луѓе кои сме ги обучиле да истражуваат, треба да ја прекинувате практиката да чекате други луѓе за информации кои и самите можете да ги пронајдете. Во следното поглавје, детално ќе се осврнеме на прашањето за пронаоѓање и користење отворени извори.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Студија на случај во истражување врз основа на претпоставена ситуација – трагедијата на бебето Дои

1. Издвојување на поимите, пронаоѓање отворени извори

Што не е во ред со оваа приказна? На самиот почеток, дали навистина верувате дека една група луѓи доктори, кои учеле за да спасуваат животи, одеднаш се преобразиле во убијци на бебиња? Дали некогаш сте виделе доктор кој носи беџ на кој му пишува „Јас убивам бебиња како услуга на јавноста?“ Немаме ни ние видено. Ајде тогаш да ве запрашаме, каде би ги пронашле овие доктори под претпоставка дека постојат? Дали ќе се јавите во болница и ќе ги запрашате „Да не имате убијци кај вас?“ И ние не би го направиле ова.

Сепак, доброто во приказната е што содржи неколку поими кои може да ги потврдиме:

Ајде да разгледаме еден поопширен пример за тоа како функционира истражувањето врз основа на претпоставена ситуација. Започна кога нашиот претпоставен ни даде задача да истражиме една дојава од еден од неговите пријатели. Тој пријател му рекол: „Докторите ги убиваат предвремено родените бебиња за да го спречат нивното растење во лица со хендикеп“. Претпоставениот јасно ни нагласи дека ако не ја обработиме приказната, ќе останеме без работа.

Какви доктори се вклучени во породувањето на предвремено родени бебиња? (ако одговорите „акушери“, погрешивте).

„Докторите/ ги убиваат/—

Како се убива бебе во болница?

предвремено родените бебиња/ за да го спречат нивното растење

Во лица со

/хендикеп/.“

Колку бебиња се раѓаат предвремено? Дали кај бројката се забележува подем или пад?

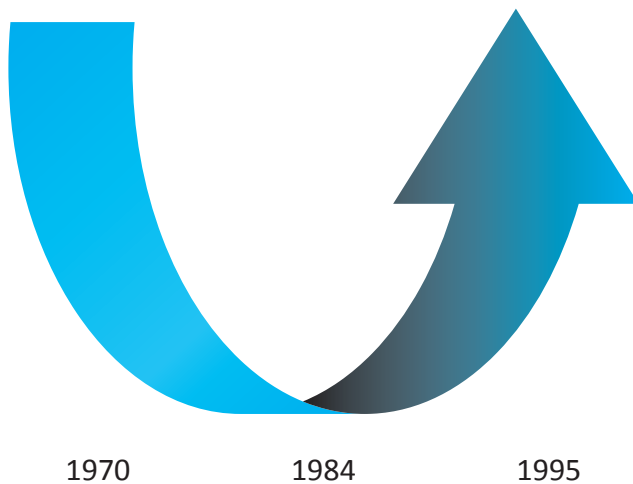
Какви хендикепи имаат? Дали бројката на хендикепирани деца бележи подем или пад?

Најтешко да се провери е како би убиле бебе во породилно одделение (значи не можете да се јавите во болница и да ги запрашате: „Дали во последно време сте убиле некои бебиња? Како?“) Ајде да го тргнеме тоа настрана. Наместо ова, се одлучивме за вистинската медицинска специјалност, која би ни овозможила да ја проучиме најновата медицинска литература, а воедно и побаравме статистика за предвремено раѓање и хендикепи. Сите овие беа бесплатни и достапни во локалната библиотека – што е архетипски пример за отворен извор.

2. Првата анализа: Дали претпоставката е издржана?

Следниот чекор беше да се средат податоците за да се види дали ја поткрепуваат нашата претпоставка. Од националната статистика за родилна тежина кај бебињата, која е стандардна мерка за предвременно раѓање, како и од научните студии со кои се добиени стапките на хендикеп кај овие деца, увидовме една ваква крива на тенденција:

БРОЈКА НА ПРЕДВРЕМЕНО РОДЕНИ И ХЕНДИКЕПИРАНИ БЕБИЊА ВО САД, 1970-1995

Со други зборови, во периодот помеѓу 1970 и 1984 година, бројката на предвременно родени деца бележи нагло опаѓање. Со оглед на фактот што предвременото раѓање се поврзува со хендикеп, се забележува и пад кај бројката хендикепирани. Потоа од 1984 година па натаму, се забележува незапирлив пораст кај бројките.

Дали ова ја поткрепува или ја побива нашата претпоставка? Ни едното, ни другото. Овие податоци не ни кажуваат дали таму некаде има убијци на бебиња. Можеби фактот што бројката на хендикепирани, предвременно родени деца повторно бележи пораст по 1984 година, поттикнал некои лудаци во поглед на ставање крај на ваквата тенденција. Сепак, сè уште не знаеме. Ниту пак знаеме дали овие лудаци работеле во периодот помеѓу 1970 и 1984 година, а потоа одлучиле да прекинат пред да ги фатат. Сè што знаеме е дека нешто се променило во 1984 година.

3. Натомошна проверка

Повторно се вративме во библиотеката за да собереме уште научни написи за хендикепирани, предвременно родени деца. Еден од написите носеше наслов „Бебето Дои“. Се јавивме на авторот и ја запрашавме што точно значи „Бебето Дои“.

Таа вака ни одговори: „Станува збор за закон кој ни налага да ги направиме сите можни напори за да ги спасиме животите на предвременно родените бебиња, без оглед каков е нивниот хендикеп или какви се желбите на родителите“.

Овој единствен факт би можел да ја уништи нашата претпоставка, секако, доколку се спроведе законот. Затоа и прашавме дали докторите го почитуваат законот. „Мораме“, ни одговори таа. „Има црвен телефон во секоја болница за да се јавите на обвинителот. Доколку некој смета дека не си ја вршите работата, ќе ве уапсат“. Ја запрашавме дали можеби знае некои места каде тоа се случило. Знаеше (потоа и добивме извештаи за спроведување од страна на Федерална агенција).

Ја запрашавме и кога законот стапил во важност. Погодувате кога: 1984 година.

Во овој момент првичната претпоставка изгледа многу слаба. Но, веќе се оформува и нова претпоставка: „Закон кој е донесен во 1984 година им забранува на докторите да дозволат природна смрт при раѓање на сериозно хендикепирани, предвременно родени бебиња. Следствено на ова се доби популација на хендикепирани“.

Ве текот на следните денови ја следевме таа популација, бидејќи требаше да увидиме колку голема би можела да е приказната. Првенствено, ги пресметавме дополнителните бројки на предвременно родените бебиња кои, благодарение на законот, преживеале помеѓу 1984 и 1995 година, односно бебиња на кои претходно би им било дозволено да умрат. Станува збор за едноставна операција на одземање на бројките на предвременно раѓања во 1983 година, годината пред законот да стапи во важност, од бројката на наредните години. Потоа пресметавме колку би се родиле со хендикеп, а врз основа на научни студии кои предвремените раѓања ги поврзуваат со хендикеп.

Потоа го проверивме ова со епидемиолози, бидејќи ние не сме ниту доктори, ниту

Откриваме тематика. Креираме претпоставка за проверка. Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката. Бараме човечки извори. Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната. Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна. Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

математичари, и можеби грешиме. Уште поважно, не можеме да поверуваме на бројките до кои дојдовме. Излезе дека има најмалку 250.000 сериозно хендикепирани деца: слепи, парализирани, тешко ретардирани, и тоа токму поради тој закон.

Експертите ги потврдија нашите бројки. Како и да е, имаше уште еден суштествено важен дел од приказната за кој беше потребна нова претпоставка. Сето ова, нè доведува до еден клучен дел од процесот.

4. Направете нови, дополнителни претпоставки за да се осврнете и на други агли од приказната.

Деталното истражување речиси секогаш изнесува на повидок нови можности поврзани со приказната, кои биле непознати на почетокот на истражувањето. Тие честопати наложуваат нови претпоставки кои, пак, би можеле да се проверат. Доколку не го засегаат вашето првично истражување, можеби во дадениот момент ќе се одлучите за нивно пренебрегнување.

Но, понекогаш, новото откритие може да е поважно од она што било ваша првична потрага. Во други, пак, ситуации, новите претпоставки ќе бидат еден вид просветлување на вашата појдовна претпоставка и тоа на изненадувачки начин. Ако се одлучите за пренебрегнување, ќе ја изгубите можноста за голема приказна.

Во случајот кој ви го претставивме, имаме силни статистички докази дека 250.000 хендикепирани деца се одржани во живот како резултат на нејасен закон. Но, ова поведува поставување на следново прашање: што се случило со овие деца?

Забележуваме дека во САД имало реформи на законите за социјално осигурување, со што се отежнува добивањето додатоци. Населението кое добива додатоци — сиромашните и главно оние кои не се од белата популација, исто така, несразмерно страдаат како резултат на предвремени раѓања. Па, оттаму нашата претпоставка би била: „Реформите во социјалното осигурување би ја отежиле грижата за предвремено родените хендикепирани деца“. За кратко време, успеавме да дојдеме до потврда на отворен извор. Требаше да дојдеме до уште многу други факти, но приказната која сакавме да

ја истражиме веќе беше воспоставена. Појдовме да се видиме со претпоставениот и еве што му рековме:

„Шефе, не можеме да ја докажеме вашата приказна. Ако сакате избркајте нè од работа. Но, еве ја приказната која можеме да ја докажеме:

- Закон донесен во 1984 година им забранува на докторите да дозволат природна смрт при раѓање кај тешко хендикепирани, предвремено родени деца.
- Како резултат на ова има 250.000 хендикепирани деца, на кои им се скратени социјалните додатоци.
- Со еден закон хендикепираните лица се принудени да живеат, додека пак со друг се исфрлени на улица.
- Дали сакате да помогнете во менувањето на овие закони, шефе?

Запомнете го следново: Ако претпоставениот ве одбие во ваква ситуација, време е да си побарате нов претпоставен. Првичната претпоставка, која ја отфрливме, беше онаа на претпоставениот. Лошите новинари се обидуваат да ги усогласат фактите со нивната претпоставка. Добрите новинари ја менуваат претпоставката за да одговарат на фактите, без оглед дали фактите им се допаѓаат или не.

Не нè избрка од работа. Ја објавивме приказната и за неа освоивме две награди (на крајот на овој прирачник во делот на библиографијата може да го пронајдете ова и други активности). Но, законите сè уште се на хартија. Дали ни е жал поради ова? Да. Но, ако не ја раскажеме приказната, ќе ни беше уште повеќе жал.

Користење на претпоставката за раководење со истражувањето

Раководењето не е ништо друго освен формулирање цели и уверување дека целите се постигнати, а по пат на постојани проверки. Станува збор за стандардна процедура во која и да е добро раководена организација во светот, со вообичаениот исклучок на новинарството. Откако сте ја дефинирале претпоставката и сте се стекнале со докази кои се чинат валидни, она што ние го предлагаме е да ги утврдите следните параметри на проектот:

1. Испорачливи резултати:

Кој е минимумот кој може да го испорачате во однос на завршени приказни? Кој е максимумот?

- Предлагаме минимумот да биде една оригинална приказна заснована на првичната претпоставка или различна претпоставка до која сте дошле по пат на проверка. Доколку претпоставката е доволно издржана, може да се прошири во серија или наративна приказна. Не ветувајте повеќе отколку што можете да испорачате и обидете се да не прифакате помалку од она што самиот проект го заслужува.

2. Пресвртници во процесот:

Колку време ви е потребно за да се консултирате со првите отворени извори? Кога ќе стапите во контакт и ќе ги интервјуирате човечките извори? Кога ќе бидете подготвени да започнете со составување нацрт-верзија на приказната или приказните?

- Она што ние го предлагаме е известувачот и вклучените колеги да спроведат неделен преглед на напредокот. Проверката на претпоставката и откривањето нови информации се најзначајни, но, исто така, е важно дали проектот е временски и финансиски усогласен. Доцнењата кои претставуваат закана за иднината на проектот не смее никако да се толерираат. Поединците кои не ги исполнуваат своите задолженија и обврски треба да се исклучат од тимот.

3. Трошоци и награди:

Покрај вашето време, кое воопшто не е за губење, има и други трошоци, како оние поврзани со патување, сместување, комуникација и слично. Кои се тие?

- Доколку известувачот работи независно, тој/таа треба да размисли дали овие трошоци може да се оправдаат во однос на дополнителни приходи, новостекнати вештини или знаење, нови контакти, престиж или други можности. Организацијата мора да размисли дали трошоците поврзани со проектот може да се ублажат со зголемена продажба, престиж или углед. Сите вклучени лица мора да размислат дали проектот е оправдан од перспектива на сервис кон граѓаните. Сите овие параметри се форми на вредности.

4. Промовирање:

Кого ќе го интересира приказната? Како да се побуди свеста кај јавноста за приказната? Дали ова ќе подразбира и дополнителни трошоци (вклучувајќи го вашето време и времето на останатите)? Кои би биле придобивките за вас или за вашата организација со оваа инвестиција?

- Нема никаква смисла да се инвестира во истрага која медиумите кои ја објавуваат не ја промовираат. Покрај ова, со промовирањето се намалува ризикот од контра-напад од целите, но под услов истрагата да е прецизна, со оглед на фактот што го привлекува вниманието на потенцијалните сојузници. Промовирањето може да е многу едноставно во вид на наслов или, пак, доста сложено како што е, на пример, користењето на интернет-форумите за побудување интерес. На ова подетално ќе се осврнеме во Поглавјето 8.

Овие процеси може да се злоупотребат. На пример, уредникот може да постави нереалистични цели, а со премолчена намера да го спречи новинарот да успее. Но, речиси секогаш е многу корисно да се заменат секојдневните крајни рокови со некоја друга структура која се состои од очекувања кои треба да се исполнат.

Кога сè функционира како што треба, претпоставката и нејзината проверка ќе имаат улога на одредница за вашиот напредок, а и индикатори за она што наредно треба да се направи. Паметно би било и да размислите надвор од рамките на самата приказна за тоа како јавноста ќе ја прими. Вашата претпоставка, која во неколку реченици ја изнесува вашата приказна, е алатката која ќе ви овозможи да ги заинтригирате останатите.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Останете фокусирани на приказната

Никогаш не го заборавајте следново: Секоја претпоставка која е образложена од известувач мора да се изнесе како приказна која би можела да е вистинита. Таа содржи вести, причина и решение. Ова подразбира дека доколку претпоставката ни е постојано присутна, известувачот ќе се сосредоточува на приказната, а не само на фактите.

Фактите може да се темелот на вашата приказна, но тие не ја раскажуваат приказната. Приказната ги раскажува фактите. Никој не може да запомни три реда од некој адресар, но сите може да запомнат приказна за секое име во адресарот. Со преточувањето на истражувањето во приказна (која не заборавајте може, но не мора да е вистинита) уште од самиот почеток, не само што им помагате на потенцијалните читатели или гледачи да ја запомнат туку си помагате и себеси да ја запомните. Верувајте ни на зборот, тоа е најтешкиот дел од истражувањето, да се запомни приказната со зголемувањето на фактите.

Дозволете си време за да станете експерт за овој метод. Практикувајте го секој пат кога ќе истражувате. Ќе ви донесе среќа, и тоа можеби повеќе пати.

А, сега, ајде да видиме каде може да најдеме отворени извори, или како што ние милуваме да ги наречеме „отворени врати“.

3

**Користење на отворените врати:
Контекстуални информации и заклучок**

АВТОР: МАРК ЛИ ХАНТЕР

Досегашниот процес:

Откриваме дадена тематика.

Правиме претпоставка за проверка.

Бараме отворени извори за да ја провериме претпоставката.

Вовед: Искористете ја отворената врата

Во филмот насловен Харпер, глумецот Пол Њуман ја игра улогата на приватен детектив кој се наоѓа во ситуација да се бори на врата со дете кое сака да докаже колку е силно. Вака го моли: „Те молам, може ли да ме пуштиш низ вратата?“ „Секако“, одговара детективот. Детето се втурнува низ вратата и за малку што не му го повредува рамото. Харпер тргнува кон вратата, се фаќа за рачката и ја отвора.

Во моето искуство на подучување и на практикување на истражување сум забележал многу луѓе кои се однесуваат како тоа дете обидувајќи се да ги срушат пречките кои и не се вистински затворени или кои би можеле лесно да се заобиколат. Вообичаено, овие луѓе страдаат од заблуда: тие сметаат дека сè што не е тајно не вреди ни да се осознае. Така, го минуваат времето обидувајќи се да ги натераат луѓето да им кажат некакви тајни. Па, дури и луѓето кои се навистина добри во ова (на памет ми дојдоа Сејмур Херш и Ники Хагер од Нов Зеланд) треба бавно и внимателно да се движат по овој терен.

За жал, повеќето од нас имаат проблем да ја разграничат тајната од лагата. Истовремено, правите и будала од себе бидејќи барате од луѓето да ви кажат нешто што ним им дава чувство на моќ, а вам ве прави да се чувствувате бедно.

Паметните професионалци, кои сакаат да живеат доволно долго за да си дочекаат пензија, применуваат поинаков пристап кој се темели на следниве претпоставки:

- Повеќето од оние што ги нарекуваме „тајни“ се едноставно факти на кои не сме посветиле внимание.
- Повеќето од овие факти, а вообичаената проценка е околу 90%, ни се достапни за проучување во „отворен“ извор, односно извор до кој може слободно и бесплатно да се пристапи.

Многупати сме слушнале дека во таа и таа држава, информациите кои доаѓаат од

отворен извор се ограничени и се со лош квалитет. Но, воедно и сме воочиле дека новинарите имаат на располагање многу повеќе информации од отворени извори отколку што тие користат. Со оглед на фактот што конкуренцијата не ги искористува, лесно би можеле да дојдете до нив и да ги искористите за своите приказни. Додека вие би го правеле ова, вашите конкуренти би молеле некого да им открие некоја тајна.

Еден од многуте примери:

Во текот на осумдесеттите, на еден млад француски новинар по име Ерве Лифран од неделникот *Canard enchaîné*, му била доверена задача да пренесува за градското собрание на Париз, но увидел дека службените лица добиле наредба да не зборуваат со него. Единствената канцеларија во која можел слободно да влезе била административната библиотека на собранието, каде се чувале копии од внатрешните извештаи и договори. Една од неговите први ексклузивни вести била откритието дека градот има потпишано договори кои биле скандалозно профитабилни за големите компании за вода, а едновременно скандалозно скапи за даночните обврзници. Кога луѓето од градското собрание увиделе дека не може да го сопрат Лифран, почнале да зборуваат со него. Подоцна, ги искористил достапните извештаи за гласање за да обелодени лажирање избори во градот Париз. Ова го постигнал со проверка на списоците за да се увери дали гласачите чии официјални адреси се водат на згради во сопственост на градот навистина живееле таму.

Сфаќате за што се работи. Секој еден факт кој е некаде заведен, а е отворен за јавноста, ви е на дофат. Не се водете од претпоставката дека овие информации се застарени, безвредни и веќе познати само затоа што се отворени за јавноста. Како што впрочем се случило честопати, ваквите факти може да имаат раздорно влијание, кое никој не го увидел. Не барајте само конкретни податоци. Вака работат аматерите. Наместо ова, побарајте извори и пристапи кои би можеле одново и одново да ги користите. Вашата способност за користење на овој материјал ќе биде пресуден фактор за вашиот углед.

Никогаш не заборавајте:

Секогаш е полесно да дојдете до некој кој би можел да ви потврди нешто што веќе го знаете или сте го дознале, отколку да ги натерате доброволно да споделат со вас информации со кои вие не располагате. Повторно ќе се навратиме на ова во делот „отворените извори се извор на моќ“.

Каков вид извори се „отворени“?

Во современиот свет, отворените извори се практично бесконечни. Тие вклучуваат:

Информации

Кои се објавени во кој и да е слободно достапен медиум. Вообичаено, до нив би имале пристап во некоја јавна библиотека или преку архивата на засегнатиот медиум:

- Вести (весници, списанија, ТВ, радио, интернет)
- Публикации од посебен интерес (од синдикати, политички партии, трговски здруженија, итн.)
- Научни публикации
- Медиуми на засегнати страни (како на пример форуми на интернет корисници, билтени или списанија на синдикати, протестни групи, итн.)

Примери:

Известувањата за нечија смрт би можеле да ви помогнат да ги пронајдете членовите на семејството кои вас ве интересираат.

Протестните групи може да се информирани за законодавството или судските случаи.

Канцелариите на политичките партии може да ви обезбедат не само литература за партијата, туку и билтени, памфлети и независни публикации од членови на партијата, итн.

Новинарските видео материјали може да ви помогнат да го скршите мразот при интервјуата. Известувачот може да побара од изворот да потврди дали информациите во приказните се прецизни и да тргне од таму.

Образовни библиотеки,

Вклучувајќи државни и приватни универзитети, медицински училишта, бизнис училишта, итн. Овие институции честопати поседуваат посовремена опрема и повеќе ресурси во споредба со државните библиотеки, опфаќајќи и новинска база на податоци, како, на пример, Фактива или Лексис-Нексис или, пак, бази на податоци на компании како што се Дан & Брадстрит и високообучен персонал. Видете како (а не дали) може да договорите пристап.

Пример:

Едно истражување за бојкот од страна на корисниците за кои целната компанија рече дека не успеало, но кое всушност сериозно му наштетиле на неговата пазарна капитализација, се темелеше на извештаите од финансиски аналитичар содржани во база на податоци во библиотеката при бизнис факултетот ИНСЕАД.

Владините агенции

Генерално, обезбедуваат повеќе информации од кој и да е друг извор, а ова е случај дури и во државите кои ги сметаме за авторитарни или во кои има недоволно закони за слобода на информациите. Речиси секогаш од нив би добиле многу повеќе информации отколку што мислите.

Некои примери:

- Извештаи за инциденти: агенциите имаат одредени правила кои треба да ги почитувате. Но, вработените прават „грешки“. Во околностите кога се неопходни вакви грешки или пропусти, пропишани се официјални извештаи во прирачникот на агенцијата или во законските кодекси. Побарајте ги овие извештаи.

- Извештаи за проверка: низа агенции, одговорни за сè од ресторани до мостови на автопатиштата, составуваат извештаи за работењето или за инсталациите. Пронајдете ги овие извештаи и нивните автори, особено доколку дојде до појава на катастрофа. Доколку нема извештај, веќе имате приказна: зошто агенцијата не го следела? Доколку, пак, има и се предвидува катастрофа, зошто ништо не било направено за да се спречи?

- Поплаки: поплаките од јавноста понекогаш се и оправдани. До кого стигнуваат поплаките? Дали преземаат нешто? Што преземаат?

Владини библиотеки.

Владите на национално и на општинско ниво, како и парламентите, генерално, имаат свои библиотеки и архиви. Истото се однесува и на многу министерства. Парламентарните записи или службени весници се двата клучни записи кои се чуваат во овие библиотеки, но има и други.

Примери:

Еден репортер во Сирија се стекна со извештаи кои тајните служби одбија да му ги достават токму преку Националната библиотека.

Едно истражување на лобито за алкохол во Франција започна со патување до Парламентот за да ги разгледаат записите од гласањата, а продолжи со службениот весник, записите од владината активност, а сè со цел да се разгледаат финансиските записи од кампањата. Претпоставката беше дека функционерите кои предлагале измени кон законите со кои се фаворизирало лобито за алкохол добивале донации од кампањите од фирми-членки на лобито, што впрочем и се покажа за точно.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Судовите

Во најмала рака, судовите водат евиденција за пресудите. Во некои држави, како што се САД, тие нудат и отворени записи за сите докази кои биле изнесени во текот на судењето. Секогаш инсистирајте да ги добиете ваквите судски документи кои се однесуваат на вашата цел во секоја една држава каде тие работат. Сведочењето за време на судењето најчесто е заштитено од гонење. Доколку присуствувате на дадено судење, факајте детални белешки за сведочењето, особено доколку нема присутен судски дактилограф.

Пример:

Класичното истражување на Ида Тарбел за Standard Oil Trust во голема мера се темелеше на записи од судења од парници во кои беше вклучена компанијата.

Промотивни канцеларии.

Локалната трговска комора вообичаено објавува огромен број материјали за својот регион или за општината, обезбедувајќи информации за вработување, видови индустрии и дејности, итн.

Пример:

Во една истрага за смрт на доенче во болница, од Трговската комора беше издаден печатен материјал за името на групата граѓани кои поднеле жалба против болницата во врска со нејзините политики на породилното одделение. Како резултат на парницата се подготви владин извештај во кој беа содржани суштински информации за болницата.

Катастарски канцеларии

Овие канцеларии и сродните бироа собираат информации за сопственоста на имот и честопати за ненаплатени кредити во однос на имотот.

Пример:

Во Франција, информациите за имот во сопственост на политичарите се искористени за да се докаже дека се стекнале со многу поголем имот од оној кој што го пријавиле и кој може да се оправда со јавно стекнатите приходи.

Извештаи од компании во државна сопственост и соопштенија за јавноста

Годишни извештаи, регулаторни досиеја и слично содржат мноштво информации за компаниите. Истото се однесува и на соопштенијата за јавноста, во кои вообичаено се оправдуваат стратешките дејствувања на компанијата. Доколку компанијата остварува надворешен промет може да има и пристап до повеќе информации во споредба со домашните досиеја.

Пример:

Годишните извештаи и регулаторните досиеја од Комисијата за размена на хартии од вредност на САД од страна на таинствен француски финансиер овозможија реконструкција на портфолио обврзници стекнати при сомнителни околности вредни милијарди долари. Со регулаторните досиеја се добија имиња на соработници кои биле на чело на одборите на компаниите кои ги издавале обврзниците.

Трибунали и трговски регистри

Во секоја држава има канцеларија во која се водат записи за сопственоста врз компаниите, без оглед дали тргуваат или не тргуваат со акции. Обемот на информации кои сопствениците на компаниите треба да ги обелоденат може да се менува, но најчесто е многу повеќе од она што новинарите би очекувале да го добијат. Во Франција, на пример, информациите кои се обелоденуваат го вклучуваат следново: бројката на вработени, приходите, долговите, добивките и маргините, итн. Воедно, се нудат и информации за имињата на директорите.

Пример:

Со користење на овие информации, еден од нас докажа дека вебсајт кој тврдел дека е организација која ги заштитува потрошувачите во суштина бил во сопственост на фирма специјализирана за економско разузнавање за големи компании.

Меѓународни институции кои обезбедуваат помош или информации за дадени ситуации во одредени држави (како, на пример, Европската Унија, Обединетите нации, итн.).

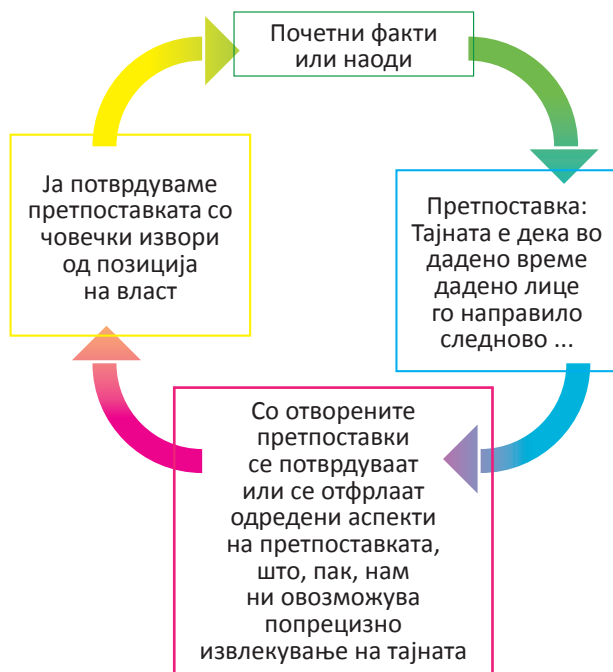
Пример:

Еден весник од Брегот на Слоновата Коска искористи ревизија од Европската Унија за да докаже дека националната влада погрешно распределила десетици милиони долари во помош.

Овој список би можеле да го надополнуваме бесконечно. Еден сериозен професионалец ќе состави свои сопствени списоци за отворени извори и ќе ги ажурира во согласност на барањата на конкретните проекти. Тие се исто толку важни колку и човечките извори.

Стратегија на отворен извор за истражување

Она што отворените извори го имаат како значење за нашиот метод е дека, наместо да се бараат извори кои ветуваат пристап до тајни, од достапните податоци може да извлечеме заклучок за каква тајна станува збор. Целиот процес изгледа вака:

Уште еднаш како кратко резиме:

- Започнуваме со неколку наоди или со факти;
- Правиме претпоставки за фактите кои сè уште не ги знаеме;
- Бараме потврда за нашата претпоставка од отворени извори;
- Ги распрашуваме луѓето кои би можеле да ни ги пополнат информациите до кои сме дошле од отворените извори.

Пример:

Националниот фронт на Франција, екстремно десничарска политичка партија, предложи програма за „национално претпочитање“, со која француските државјани би добиле вработување, владини бенефиции и други права дури и пред законските имигранти. Ваквата политика е нелегална во согласност со францускиот и со европскиот закон. Сепак, службено лице од оваа партија ни кажа дека лицата одговорни за стратегијата на движењето верувале дека би можела да се донесе и да помине со искористување на „сивите зони“ во францускиот закон за управување со општините. Кога побаравме конкретни информации, тој замолче.

Чекор 1:

Нашата претпоставка е дека во градовите под надлежност на градоначалници од Националниот фронт, нелегалната програма за „национално претпочитање“ се спроведува, а тоа се постигнува со таргетирање на недореченостите во релевантните закони.

Чекор 2:

Ги разгледавме кампањските платформи на Националниот фронт, кои документи од типот на отворен извор се достапни во книжарниците, а заради дефинирање релевантни мерки на „националното претпочитање“.

Чекор 3:

Се повикавме на новински написи, општински билтени, интернет-форуми и изданија од граѓански групи како прва потврда дека оваа програма се применува во градовите под надлежност на Национален фронт.

Чекор 4:

Продолживме со следниот чекор на интервјуирање на човечки извори од Национален фронт и нивната опозиција. Исто така, интервјуиравме и правни експерти за тоа како мерките на Фронт би можеле да се применат без притоа да се прекрши законот. Исходот: постигнавме повеќе од едноставна потврда на претпоставката и практиките од нашиот список; Кога ги запрашавме службените лица од Фронтот да ги потврдат практиките кои ги идентификувавме, тие ги идентификуваа, но и понудија други. Но, зошто? Видете подолу.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Научете се да поминете низ отворените врати за информации пред да го кренете телефонот и да повикате некогo. Тоа е клучен сегмент за да станете достоин сведок – лице со кое изворите сакаат да зборуваат, бидејќи тој или таа разбира и цени што се кажува.

Отворените извори како извор на моќ

Отворените извори нè ставаат во позиција на релативна моќ, во споредба со вообичаената ситуација кога бараме од некогo да ни раскаже приказна. Сосема е поразлично да се побара од некогo да ни потврди дадена приказна. Тоа е разликата кога ќе се каже „Што се случило?“ наспрема „Ова се случило, нели?“

Секако дека е многу потешко да се доведе во заблуда лице кое го поставува второто прашање. Помалку од очигледно, многу е поинтересно да се води разговор со вакво лице, бидејќи тој или таа може да ја цени вредноста на информацијата и да одговори попродуктивно наспроти некој кој нема независно знаење. Веројатно и затоа службените лица од Фронт ни дадоа примери за политиката на национално претпочитање за која не сме размислиле; тие беа свесни дека ќе ја цениме нивната работа.

Со искористување на отворени извори вие на вашите човечки извори им укажувате дека:

- 1** Сте заинтересирани за темата до степен на вложување време и енергија.
- 2** Не очекувате да го сработат наместо вас она што вие самите може да го направите.
- 3** Не зависите од нив за информации.
- 4** Имате информации за споделување.
- 5** Не можете да имате изговор за правење на сторијата едноставно затоа што некој не сака да зборува со вас.

Пронаоѓање отворени извори

1. Утврдување на тематиката

Вашата прва задача е накратко да се запознаете со областа која се истражува. Овој процес, исто така, е познат како обезбедување контекстуални информации, а се однесува на она што е позадина или ја опкружува тематиката која е во преден план. Задачите се следниве:

- Идентификување на клучните чинители (поединци и институции);
- Идентификување на клучни прашања кои се однесуваат на чинителите;
- Разбирање на клучните датуми и настани од нивната историја до денес.

Вашата појдовна точка се сите факти кои ви стојат на располагање. Доколку започнете со името на некој чинител или институција, побарајте материјал поврзан со тој елемент. Потоа, следете ги повикувањата или навестувањата во тој материјал со цел да идентификувате и друг материјал.

Пример:

Еден американски музеј одби да каже зошто „позајмил“ оспорена слика на француски национални музеи. Во новинарските видео-материјали се претпоставуваше дека националниот музеј „влијаел“ на неговите изложби. Годишните извештаи покажаа дека меѓународните позајмувања на слики кон музејот прекинале. Французите успеале да го направат тоа.

Кога ќе се најдете во ситуација на попреченост, забележете ја пречката и побарајте информации за нешто што е поврзано. Обидете се да избегнувате ситуации во кои ви се нужни конкретни информации од еден извор за да можете да напредувате. Со вакво дефинирање на ситуацијата, ја препуштате сета моќ во рацете на изворот.

Наместо ова, приберете информации за чинители, институции или за настани кои се еден чекор подалеку од директниот предмет на вашата истрага. Овие информации може

да ви отворат перспектива и патоказ кон нови извори. Честопати, кога вашиот непопустлив „единствен“ извор ќе сфати дека сите кои се инволвирани во приказната зборуваат со вас, освен тој или таа, тие самите ќе ви пријдат. Очигледно е дека ваквата работа носи многу податоци. Ве молиме прочитајте го Поглавјето 5 за методите на организирање од самиот почеток на истражувањето. Ќе ви бидат потребни.

2. Користете општи извори кои ќе ве насочат кон експертски извори

Општите извори како оние опишани погоре имаат свое место исто така. На пример, еден напис за научно откритие се смета за општ извор. Првичното научно истражување, кое можеби било објавено во специјализирано списание, е експертски извор и избобилува со подробности. Во едно истражување, ваквиот детаљ може да е пресуден за успех, не само затоа што фактите може да се од огромен интерес, туку бидејќи упатеноста во деталите ви овозможува да општите со изворите многу поубедливо. Тие ќе ве препознаат како некој кој вложува напор да ја разбере приказната, а не само да имитира нечие работење.

Најдобриот начин да откриете експертски отворени извори е да ги прашате професионалците во даден сектор кои извори тие ги користат.

- Владините службеници може да ви кажат кој ги води извештаите, во каква форма и каде.
- Избраните функционери може да ви кажат како се одвиваат законодавните процеси и какви документи се подготвуваат во различните стадиуми.
- Агентите за недвижности би знаеле кои служби водат евиденција на имот.
- Професионалните инвеститори може да ви кажат каде може да најдете информации за компаниите и како да ги протолкувате.

Кога ќе зборувате со вакви професионалци, не заборавајте да ги запрашате за изворот на факти кој вам ви е фасцинантен. Ова подеднакво се однесува и на разговорите со други истражувачи, вклучувајќи ги новинарите, полицијата или ревизорите. Не останувајте само на собирање факти, искористете ги методите кои ви помогнале во пронаоѓањето на фактите.

Пример:

Припадник на жандармеријата пронашол клучен сведок во случај со убиство дознавајќи го

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја сrouchуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

нејзиното име и фактот што во дадениот момент таа била бремена. Отишол во општинската матична служба за да ги пронајде жените со тоа име кои се породиле во вистинското време, а со тоа и успеал да го пронајде својот сведок.

3. Водете евиденција за овие извори и нивните координати.

Треба да ги користите почесто за да не заборавите како. На пример, доколку има бесплатна база на податоци на интернет која ја користите за информации за компанијата, во Франција се нарекува *societe.com*, проверете го статусот на компаниите со кои соработувате.

4. Обработувајте ги документите на терен

Треба да ја негувате практиката за собирање продлабочени информации без оглед каде се наоѓате. Информациите мора главно да се однесуваат на дадена активност и речиси секогаш може да се пронајдат на оние места каде активноста се одвива. Затоа, соберете ги сите документи кои ви се на повидок секој пат кога ќе посетувате дадено место во улога на известувач.

Пример:

Доколку се наоѓате во канцеларија и има оставено документи, разгледајте ги и проучете ги за никој да не ве смета за крадец, а потоа прашајте дали смеете да ги задржите. Кога работевме на приказната за Националниот фронт одевме во нивното седиште секоја недела и ги прибиравме изложените списанија. Да не беа таму, ќе ни беа недостапни, а беа објавени од непознати групи или поединци во рамките на поголемото движење. Други, пак, документи им беа достапни единствено на членови носители на картица од партијата, но кога ги побаравме, ни ги дадоа. Овие документи беа драгоцен извори на податоци за активноста на движењето на локално и на регионално ниво, за што медиумите никогаш не дискутираа.

Користење експерти за искористување на вашите извори

1. Архивистите се ангели

Фактот што даден извор е отворен не значи дека може ефикасно да пристапите до него, особено кога станува збор за специјализирани библиотеки или архиви. Решението е следно: дознајте кој е одговорен за архивата и побарајте помош од нив. Всушност, паметно би било да го дознаете името на вработениот архивар штом ќе влезете во библиотеката. Нашето искуство е дека архиварите со право се чувствуваат потценети, а доколку некој им пристапи со почит и ја пофали нивната експертиза, несомнено ќе биде награден.

Примери:

Како продолжение на истражувањето поврзано со аферата за заразна крв во Франција, првата задача беше да се собере сета научна литература за трансфузија на крв и ХИВ пред избувнувањето на скандалот. Менаџерот на библиотеката од една голема болница во Париз ни достави цел список на релевантни написи преку базата на податоци на институцијата, а во библиотеката се наоѓаа речиси сите билтени од списокот. Задачата ја завршивме за само едно попладне.

За едно друго истражување за трговец со уметнички дела од Париз се јавивме во Министерството за култура за да добиеме информации за субвенции на пазарот со уметнички дела, а тие нè упатија кон одреден службеник. Кога зборувавме на телефон, се слушаше звук на чукање на компјутерската тастатура. Кога ја запрашавме што чука, ни одговори дека се консултирала со базата на податоци на Министерството. Кога ја запрашавме дали базата на податоци е од јавен карактер, ни одговори позитивно. Во базата на податоци беа внесени сите корисници на субвенции од Министерството, а до неа можеше да се пристапи преку јавна библиотека, до која таа нè упати.

2. Сфаќање за она што сте го пронашле

Да се добие даден документ не е исто со сфаќање за пронајденото. Јазикот на службените извештаи во државниот или приватниот сектор е честопати многу специфичен и бара толкување. Ова се однесува на отворени извори кои може да се многу различни почнувајќи од годишни извештаи па сè до записници од состаноци. Кога ќе најдете на ваков документ, вашата следна задача е да најдете професионалец кој би можел да го протолкува јазикот и содржината. Генерално, побарајте некој кој е вклучен во секторот што го истражувате и кого приказната би го заинтригирала, но кој за дадениот случај не би имал никаков судир на интереси. За да разберете како Националниот Фронт манипулирал со градските финансии за елиминирање на опозициските групи, успеавме да добиеме јавно достапен извештај за општинските субвенции од градот контролиран од Фронтот. Потоа, го проверивме ставка по ставка со поранешен општински службеник во сличен град кој работел на буџетски материи.

Доколку можете избегнувајте да барате ставови од некој кој вашиот разговор би го пренел на други. Ова особено се однесува на избегнување дискусии со поединци кои на кој било начин се поврзани со чинителите од вашата приказна, освен ако не ги интервјуирате. Овие луѓе може во своја корист да разменат информации за она што го работите, а и ќе го направат тоа.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Започнете брзо..., но лесно!

Ние ве охрабруваме да го започнете истражувањето со најлесните информации до кои можете да стигнете од најшироко отворените извори. Како истрагата ќе напредува таа ќе станува сè посложена и потешка. Но, доколку започне така, тогаш нешто не е во ред. Доколку ниеден од елементите од вашата претпоставка не е поткрепен во отворените извори, ова е знак дека има сериозна грешка во вашата претпоставка или некој навистина се обидува да ја затскрие приказната.

Спротивно на ова, доколку првите проверки се успешни, тоа е знак дека можете да забрзате и да го проширите истражувањето. Кога овој момент ќе се појави, искористете го. Извлечете сè што можете како податоци од отворениот извор. Изведете заклучок за значењето и додадете го кон вашата претпоставка. Во следниот чекор, веќе навлегувате во просторот каде вистината повеќе не се наоѓа во документот.

ПОГЛАВЈЕ 4
**ЧОВЕЧКИ
ИЗВОРИ**

4

Користење на човечките извори

АВТОРИ: НИЛС ХАНСОН И МАРК ЛИ ХАНТЕР

Досегашниот процес:

Откриваме тематика.

Правиме претпоставка за проверка.

Бараме податоци од отворени извори за проверка на претпоставката.

Бараме човечки извори да го прошириме нашето сфаќање.

Вообичаено, највозбудливите информации не се во отворените извори, туку во главите на луѓето.

Како да дојдеме до овие луѓе? Како да ги натераме да ни кажат што знаат? Не ја потценувајте важноста на овие вештини. Сите не ги поседуваат, а вие како истражувач имате задача да ги развиете до повисок степен. Но, не смеете ни да ги злоупотребувате. Притоа, секогаш имајте предвид дека како новинар може да им наштетите и да ги повредите луѓето – нивните чувства, егзистенцијата, па дури и нивната лична безбедност. Запомнете дека не смее да ги повредите затоа што биле доволно неразумни да зборуваат со вас. Во ова поглавје, ќе се осврнеме на умешноста да се биде достоин сведок – некој со кого изворот би зборувал безбедно и корисно.

Откривање извори

Начинот на кој повеќето истражувачки новинари пронаоѓаат некој кој може да го цитираат е со читање на прво објавената приказна за дадена тематика од која ги извлекуваат имињата на наведените лица, а потоа им се јавуваат. Овие неколку извори може да добиваат и по стотици повици на ден. Дали би му кажале нешто ново на стотиот јавувач по телефон? Нема. Зошто тогаш не побарате некој кој никој не го распрашувал?

Со отворениот извор ќе добиете список на многу поинтересни имиња на кои би можеле да им се јавите. На пример, за да истражите дадена компанија може да започнете со читање на извештаите на финансиските аналитичари во кои е опишана положбата на компанијата и нејзините најсериозни конкуренти.

- Потоа, зборувајте со аналитичарите, па со конкурентите.
- Преку нив и индустриските медиуми, пронајдете луѓе кои ја напуштиле компанијата заради друга работа или заради пензионирање (Сејмур Херш пронајде многу свои извори за ЦИА следејќи ги соопштенијата за пензионирање.)
- Преку овие извори пронајдете луѓе кои се уште работат во компанијата, а кои се подготвени да зборуваат.

Нашиот совет би бил да направите едноставна мапа на извори веднаш штом ќе можете. Ова е графички приказ на сите луѓе кои се или може директно да се инволвирани во вашата приказна. Мапата би изгледала како куќите во едно село во кое сите меѓусебно се познаваат, а селото е местото каде приказната се одвива.

Мапата може да ја усложнувате и збогатувате по избор – на пример, со бележење на

физичките локации на поединечните извори, нивните родендени или работни места, или што и да е друго по ваш избор. Но, на самиот почеток треба да сте многу поедноставни, а можеби и нема да има потреба за усложнување (Дури и една едноставна мапа на извори, за чија подготовка се потребни само неколку минути, ќе ви овозможи конкурентна предност.) Во врска со приказната за предвремените раѓања изнесена во Поглавјето 2, основната мапа на извори изгледаше вака:

Забележете некои работи за мапата: Хендикепираните деца се во центарот бидејќи во крајна линија приказната се однесува на нив. Но, воедно до нив најтешко се доаѓа и најтешко се воспоставува комуникација. Секој друг извор со кој би зборувале се врти околу нив, бидејќи на еден или друг начин, секој друг извор е поврзан со овие деца. Од истата причина докторите се помеѓу родителите и болниците. Зошто? Бидејќи докторите најмногу зборуваат со нив.

Еве што се обидуваме да ви кажеме: Кога подготвувате мапа на извори, искористете ја задаја прикажете поврзаноста помеѓу чинителите во приказната. Ова е важно во случај еден извор да е блокиран да може да преминете на друг извор чиивидувања ја надминуваат пречката. Кога луѓето од еден дел од вашата мапа ќе ве прифатат, ќе се зголемат и вашите шанси за прифаќање насекаде во мапата.

Откривање тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја сročуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Дадете му причина за зборување на изворот

Луѓето кои имаат интересни факти или приказни за споделување може да имаат силни причини зошто одбиваат да одговорат на вашите прашања. Општо земено, тие не знаат дали сте професионални, одговорни и правични (многу известувачи не се). Дури и ако сте, тие нема да имаат контрола врз вашето постапување со информациите кои тие ги сметаат за значајни. И, на крајот на краиштата, користењето на информациите од ваша страна може да им наштети на нивните кариери, нивните врски, па дури и на нивната физичка безбедност.

Затоа, имајте го ова предвид кога некој ќе се двоуми дали да зборува со вас: Можете да им станете кошмар. Она што изненадува не е дека луѓето одбиваат да зборуваат со новинарите, туку дека повеќето од нив, поголемиот дел од времето, го прават тоа.

Зошто го прават тоа?

Постојат две главни причини, кои се нарекуваат гордост и болка. На вашите извори мора да им понудите можност да го задоволат едното или другото.

- Луѓето ќе зборуваат бидејќи нешто ги возбуждува – некој талент или предмет на убавина кој го откриле, некој нивен претходен или иден успех, план кој го направиле за да го спасат светот. Можноста да ги дискутираат овие теми ги прави среќни, важни или двете.

- Или пак, како што им е познато на докторите, тие зборуваат бидејќи имаат некаква болка и очајно посакуваат некој да им помогне. Генерално, болката преовладува над гордоста, па токму од оваа причина првите луѓе кои проговоруваат во повеќето истраги се самите жртви – оние на кои на некој начин им е нанесена неправда или чии вредности се длабоко засегнати од она што самите тие го посведочиле.

Воедно, постои и конкретна приказна зошто дадено лице би зборувало со вас: Тој или таа верува дека е безбедно да зборуваат со вас. За ова да може да се случи, и да продолжи да се случува, вие и изворот мора да изградите однос. Во ваквиот однос, за одредени работи ќе зависите едни од други. И вие и изворот може меѓусебно да си доставувате информации, а едновремено и да си наметнете некакви обврски. Без оглед дали изворот ќе ги исполнува, вие мора да ги исполнувате своите. Не станува збор само за професионална обврска. Овде зборуваме за прашање на карактер. Едноставно мора да сте веродостојни како човек, а во спротивно луѓето ќе имаат чувство дека не може да ви веруваат.

Први контакти: подготовка и покана

1. Подготовка за состанокот

Најбезбедниот начин за комуникација со извор (освен ако изворот е физички опасен) е со тет-а-тет средба. Целта на вашиот прв контакт е да остварите средба. Пред да го направите првиот повик треба да направите едно истражување за лицето и за прашањата, а со користење на отворени извори.

Во врска со лицето:

Во најмала рака побарајте го на Google. Треба да ги разгледате сите новински написи и други текстови во кои се спомнува изворот; доколку има премногу вакви текстови за читање, изберете неколку. На овој начин покажувате интерес за изворот, како и упатеност во неговата/нејзината кариера. Никогаш не смеете да појдете на интервју и да го запрашате изворот да ви раскаже нешто за неговата/нејзината историја доколку тоа е јавно достапно како податок. Треба да сте подготвени и запознаени пред да пристигнете.

Доколку изворот има пишани написи за новински медиуми или некои специјализирани публикации, пронајдете ги и прочитајте ги. Дури и таинствените или срамежливи поединци знаат да се отворат и да проговорат за нивните карактери, вредности и загрижености при самото пишување.

Со овие материјали може да се направат претпоставки кои подоцна во текот на интервјуту би можеле да се проверат.

На пример: Од неговите објавени написи и говори може да извлечеме претпоставка дека одреден висок државен службеник во Франција мразел да лаже, но истовремено бил експерт за избегнување теми кои ги сметал за чувствителни или опасни. На тој начин, проучувајќи како и кога се менувале темите, можевме да утврдиме кои конкретни моменти сакаше да затскрие, а потоа можевме натамошно да ги истражиме. Кога директно го запрашавме за потврда на нашите претпоставки, а во врска со неговиот карактер, не лажеше.

Во врска со прашањата:

Треба да сте запознаени со најновите вести и јавно изнесени изјави поврзани со прашањата. Ова не подразбира дека треба да сте експерт. Сепак, мора да покажете одредена запознаеност со главните поими од јазикот кој го користи изворот. Потоа, може да побарате објаснувања од изворот.

2. Воспоставување контакт

Контактот може да се воспостави по телефон или писмо, адресирано единствено на домашната адреса на лицето. Никогаш не му се јавувајте на работа, освен ако не сте апсолутно сигурни дека тоа е безбедно. Шефот можеби ве слуша, а повикот може да се следи (подоцна подетално ќе се осврнеме на ова). Истото се однесува и на електронската пошта, па дури и ако содржината е добронамерна. Работодавецот лесно може да дознае кој примил имејл од новинар.

Ова не го кажуваме теоретски. Еднаш забележавме истражувачки тим чија цел беше државен службеник за кого се зборуваше дека се однесува насилнички и параноично, но и дека е корумпиран. Тие ѝ пишаа на секретарката, во нивната канцеларија, и ја замолија за помош. Таа ги одби. Но, кога шефот дознал за нивната истрага, како што впрочем и секогаш се дознава, погодете како постапил со куцрата жена.

Размислете како ќе се претставите пред да го воспоставите контактот. Мора на изворот да му кажете кои сте, што работите, а притоа да бидете уверливи во вашата мисија и способноста да успеете. Не мора да го кажете тоа, но задолжително мора да чувствувате дека приказната ќе ви успее и дека ќе ја пренесете, а светот ќе биде подобро место кога ќе успеете.

Размислете за овие примери за тоа како треба или не треба:

Погрешно:

„Доколку не ви е проблем, би сакал/а да ве запрашам нешто...“

Што е погрешно тука? Не сакате да прашате, туку прашувате. Не му укажувате на изворот дека зборувањето со вас може да е проблем и дека ви е непријатно што го прашувате.

Правилно:

„Здраво, се викам .... Јас сум новинар, работам во медиумот ..... и работам на приказната за ..... Верувам дека станува збор за важна

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

приказна која сакам да ја пренесам целосно и прецизно. Кога би можеле да се сретнеме за да поразговараме за неа?

Што е правилно тука: Се претставувате себеси и вашата цел, а воедно на изворот му давате добра причина за да зборува со вас. Не прашувате дали би можеле да се сретнете, туку кога би можеле. Не го користете зборот „интервју“ што на изворот би му изградило претстава дека неговото или нејзиното име би се нашло во насловите, а со тоа и би западнал во многу неволји.

Доколку не работите во некој конкретен медиум, можете да му кажете за кој медиум сте работеле. Доколку не сте работеле во ниту еден медиум, кажете му во кој медиум ќе ја испратите приказната.

Запомнете:

Не е важно за кого работите, туку како работите.

Погрешно:

„Ве молам помогнете ми, ви сте единствениот кој може!“

Што е погрешно тука: Ако никој друг не сака да ви помогне и не можете сами на себе да си помогнете, зошто тоа би го сториле ние?

Правилно:

„Знам дека сте вистински експерт за оваа тематика и навистина би значело вашето согледување“.

Што е правилно овде: Го фалите изворот, но доколку пофалбата е издржана, нема причина зошто не би го направиле ова. Воедно на изворот му ставате до знаење дека имате и други извори, кои може да се поеднакво професионални.

Основното начело:

Секогаш водете се од начелото дека вие сте фасцинантна личност која прави нешто значајно и дека секој би бил воодушевен да се сретне со вас. Доколку ова ви е премногу тешко, ве советуваме да надете работа која повеќе би одговарала на вашите комплекси.

3. Каде да се сретнете

Доколку не можете да го лоцирате изворот за да побарате средба, или доколку изворот одбива да се сретне со вас, или пак предлага неразумно време, размислете да се појавите на место каде изворот едноставно не би можел туку така да замине. Доколку изворот се наоѓа

на судење, појдете до судницата. Доколу изворот е професор, појдете на неговите предавања. Откако еден висок француски функционер одбиваше да се сретне со нас со месеци, појдовме до неговата канцеларија каде тој одржуваше неделни средби со своите избирачи и застанавме во линијата за чекање. Кога дојде на нас ред да влеземе во канцеларијата му рековме: „Ние сме последни во редот, а вие имате уште 20 минути од предвиденото време. Ајде да зборуваме сега.“ Тој се насмеа и прифати.

Доколку изворот е подготвен да се сретне со вас, појдете кај него дома или на друго место каде тој или таа се чувствува удобно. Доколку истражувањето се однесува на работењето на изворот, а во организацијата на изворот се информирани за интервјуто, работното место на изворот е најчесто најдобрата локација. Во канцеларијата ќе добиете мноштво информации за изворот – што тој/таа чита, неговите/нејзините вкусови, како тој/таа реагира на прекини, итн. (Еден од пресвртните моменти во епохалната приказна на Кони Бруј за Вол Стрит е ситуација во која финансиер и се развивува на својата секретарка без никаква причина.)

Градење на односот: Цели и улоги

Во светот на вестите, односите со изворите честопати се налик на состаноци за само една вечер со ужасни секавања за партнерот.

Ова особено се однесува на местото на катастрофата, каде известувачите масовно пристигнуваат, газат преку сè што им е на повидок, а потоа заминуваат коментирајќи колку била лоша храната, пијалокот или манирите. Истражувачите не се обидуваат да бидат идеални љубовници – сериозно, спиењето, па дури и флертувањето со вашите извори е речиси секогаш ужасна идеја – но, она што тие секако го бараат е постабилна и подолготрајна врска. Оттаму, почетокот на врската е клучен момент, кој во голема мера го определува она што следува.

1. Прво и последно: Заштита на анонимноста на изворот

Најважното нешто што може да го направите за време на една истрага е да ја заштитите доверливоста на изворите кои се загрозени со самиот факт што контактираат со вас. Овој услов е императив особено во случај на извори кои бараат анонимност. Ветувањето анонимност подразбира дека мора да направите сè во ваша моќ да не оставите никакви траги за изворот. Ова вклучува ситуации каде полицијата или адвокатите би можеле да дојдат до вашите белешки.

Може да се применуваат следниве методи:

- А)** Не му се јавувајте на изворот на работа. Ваквите повици можеби се следат. За двајцата да сте целосно безбедни, треба да користите мобилни телефони со припејд картички.
- Б)** Избегнувајте контакт преку електронска пошта. Тоа е слично на праќање разгледница.

Безбедниот контакт преку електронска пошта бара енкрипција, кој како метод се издвојува и привлекува несакано внимание.

В) Средбите со изворот остварувајте ги на безбедни места каде има минимална шанса некого од вас да препознаат.

Г) Дадете му на изворот прекар или кодирано име („Извор А“, „Извор Б“). Никогаш не го користете вистинското име на изворот во разговорите или забелешките.

Д) Заклучете ги сите материјали кои се однесуваат на изворот, по можност на место кое не може да го поврзат со вас.

2. Утврдување на вашите цели

Пред првата средба, поставете си цел што сакате да постигнете. Во најмала рака, ова треба да се состои од следново:

Средствата до кои сакате да стигнете.

Средствата вбројуваат документи, тајни договори, сведочења, толкувања или анализа, како и имиња на дополнителни извори со кои треба да воспоставите контакт.

- При дадена средба може да побарате единствено ограничени средства. Нашиот пријател Филипе Маделин, експерт за француските тајни служби, има речено дека за време на едно вообичаено интервју би побарал потврда и или би се обидел да извлече само една информација.
- Или, пак, може да се обидете и да го извлечете максимумот, земајќи предвид секој документ. Во тој случај, кажете му на сведокот зошто го правите тоа.
- Генерално, последното средство кое сакаме да го добиеме на дадена средба е името и контакт информации за следното лице со кое треба да зборуваме. Ние вообичаено би рекле: „Кого цените за мислење во однос на прашањата кои ги дискутиравме? Дали знаете како би можеле да стапиме во контакт со нив?“

Што сакате да му откриете на изворот во врска со проектот.

Очекувајте и прашања – ако не ве праша овој извор, тогаш некој друг ќе го стори тоа – зошто сте дел од проектот и што очекувате да добиете од него. Каков и да дадете одговор на ова прашање, мора да го дадете веднаш и да сте искрени. Предлагаме да ги следите трите правила на британската дипломатија:

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

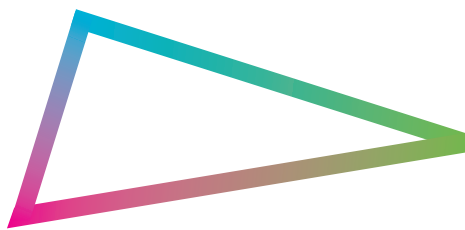
- **Никогаш не лажете.**
Не давајте лажни информации освен ако едноставно морате да го направите тоа. Имајте предвид дека обелоденувањето на даденатајна ќе ве изложи на последици, како на пример да ве избркаат од просторијата, па дури дотаму да ви пукаат во нога и да ве измачуваат (што токму му се случи на еден бразилски таен известувач чија скриена камера беше откриена за време на средбата со дилери на дрога).
- **Никогаш не ја кажувајте вистината во целост.**
На пример, кога работиме со екстремната десница, ние би рекле: „Начинот на кој го прикажувате вашето движење во медиумите не ни изгледа прецизно, па затоа и сакаме да ја дознаеме вистината. Не би им рекле „Вистината може да е уште полоша.“
- **Ако не можете да одговорите на дадено прашање, кажете го тоа – и кажете кога ќе им дадете одговор.**

Што сакате да дознаете за изворот.

Со каков човек имаме работа? На какви наоди или стимули реагираат? Дали сакаат или имаат потреба само да ги изнесат своите приказни или го користат ова за некоја друга цел? Британската контраразузнувачка служба користи дијаграм со три агли кој соодветствува на критериумите од SVT телевизиската мрежа на Шведска:

МОТИВАЦИЈА ЗА СОРАБОТКА

Одмазда?
Правда? Амбиција?
Потреба од признавање или моќ?

ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ

Дали изворот е во можност да пристапи до информациите?
Кој друг има пристап?
Дали информациите може да се искористат без да се идентификува изворот?

Ве замолуваме да го запомнете следново во однос на користењето на дијаграмот:

Во однос на мотивацијата:

Не е важно каква е конкретната мотивација. Она што е важно е истата да е разбирлива и убедителна.

Во однос на квалитетот на информациите:

Во известувачкото новинарство, за информации од највисок квалитет се сметаат оние за кои се претпоставува дека доаѓаат од извор од највисоко ниво. Истражувачите претпоставуваат дека изворот од највисоко ниво е помалку засегнат со вистината во споредба со остварувањето на лични или организациски цели. Од таа перспектива, информациите со повисок квалитет доаѓаат од оние кои се подолу во организацијата, кои се дијаметрално спротивни на личните амбиции или организациски цели.

Во однос на пристапот до информации:

Како што посочивме погоре, идеалниот извор во повеќето истражувања би бил некој од среден ранг на организацијата, од оперативнo ниво или положба на планирање. Овие луѓе имаат пристап до значајни документи, но имаат многу малку влијание врз донесувањето или спроведувањето на политиките. Воедно, тие се премногу повредени во нивната организација.

Оттаму, кога еден ваков извор ви изнесува доверливи информации, директно прашајте го: „Кој друг знае за ова?“ Објаснете му дека не сакате да наведувате информации кои би можеле директно да се поврзат со изворот. Доколку за време на некој состанок забележите забранети информации, ставете некој знак како потсетување дека не смее да го цитирате (Ние ја користиме кратенката “NFC” со значење „не е за цитирање“) и пренесете ја приказната без нив. Накратко, нека изворот види дека размислувате како да го заштитите, и навистина направете го тоа.

КВАЛИТЕТ НА ИНФОРМАЦИТЕ

Дали лицето го искусило, слушало или видело она за што тој/таа зборува или станува збор за информации од втора рака?

Дали изворот има документи или имиња на други извори како потврда на информациите?

Дали информациите соодветствуваат со останатите податоци? Дали изворот можеби крие нешто?

Дали изворот е поврзан со други лица или организации со кои вие треба да сте запознаени?

Дали изворот претходно ви има дадено точни информации?

3. Избирање на вашите улоги

За време на интервјуата може да преземете две примарни улоги.

Улогата на Експертот

Експертот ги знае повеќето одговори и покажува потполна почит за одредени технички информации кои може да ги обезбеди експертски извор од ист ранг. За експертот, разговорите со изворите се одвиваат на ниво кое е повисоко од она кое обичните смртници би го следеле со тешкотија. Сме слушнале извори како велат, „Добро е да се зборува со некој кој е навистина упатен во случајот зошто ова мене ми овозможува да ги испробам моите идеи“.

Сепак, доколку тргнете од позицијата на експерт, бидете сигурни дека во понатамошниот тек на интервјуто нема да бидете принудени да признаете дека вашето знаење е помало од она што го претставувате. Ќе го загубите образот.

Улогата на Невиниот (или Чесниот)

Невиниот зборува со изворот прецизно бидејќи тој или таа знае многу малку и копнее за расветлување. Тоа не значи дека невиниот е будала, иако понекогаш би претпочитал да доживее потценување од страна на експертот. Доколку некогаш сте го гледале Колумбо, сте увиделе како работи чесниот. Веројатно ова е најсилната улога бидејќи ви дозволува да поставувате наивни, едноставни прашања, како и некои посложени. Со оглед на фактот што невиниот мора да прашува за сè, тој/таа ја избегнува опасноста да му укаже на изворот што е тоа што новинарот го бара и колку новинарот веќе знае.

Честопати, истражувачите ќе го започнат интервјуто како невиниот, а потоа со напредувањето на разговорот ќе се претстават себеси како експертот. Доколку го направите ова, внимавајте да не му оставите впечаток на изворот дека сте го лажеле, освен ако вашата конкретна цел е да го ставите сведокот во положба на заседа и никогаш повеќе да не го сретнете.

За време на интервјуто може да ја применувате едната или обете улоги. Од пресудна важност е да сте сигурни за веродостојноста на дадената улога во даден момент.

Со текот на времето вашата улога лице-в-лице со изворот може да прерасне во

пријателство. Огромно е задоволството кај многу извори кога ќе забележат дека невиниот станувасè посposобен да поставува експертски прашања, што впрочем е знак дека истражувачот слуша и учи. Токму во оваа насока, со текот на времето, природно се развива пријателството со изворот.

Тактики на интервјуирање

Секој репортер има свои карактеристични интервјуирачки тактики, а многумина новинари никогаш не ги менуваат, како заводниците кои знаат само една фраза. Како истражувач, поминувајте време со луѓе чија работа вклучува поставување прашања – не само со други новинари, туку и припадници на полицијата, обвинители, адвокати, продавачи, ревизори, итн. Запрашајте ги како реагираат на конкретни ситуации или како ги пренесуваат своите воени приказни. Најдобрите тактики на интервјуирање го отсликуваат карактерот на водителот на интервјутото. Затоа, имајте го ова предвид додека ги развивате своите сопствени тактики. Во меѓувреме, еве неколку од нашите омилени трикови.

1. Искористете го благодетот на вестите

Истражувачите честопати интервенираат откако случајот веќе добро напреднал, што значи дека новинските медиуми собрале помалку или повеќе доста записи. Но, ваквиот запис вообичаено изобилува со грешки. За да започнете со интервјутото и градењето на врската, обидете се да пронајдете повеќе вакви новинарски видео материјали. Замолете го изворот да ги разгледа заедно со вас за да видите кои факти се вистинити. Не мора да објаснувате дека вам вистината ви е поважна за разлика од случајот со вашите немарни колеги.

2. Воспоставете контрола врз ситуацијата

Откако прочитавме еден напис во списанието Rolling Stone напишан од колега кој еден ден се нашол во улога на домаќин на Мик Џегер. Толку бил возбуден што дури и заборавил да му понуди ладен пијалок на топол ден. Кога ние дојдовме на ред да го интервјуираме Џегер, се одлучивме да му понудиме чај, да не бидеме понизни, но јасно да му ставиме на знаење дека тој сега

се наоѓа на наш терен. Му се допадна гестот и интервјутото започна добро.

Гледајте на одвивањето на интервјутото како на борба за превласт, бидејќи токму тоа и е. Обидете се да си најдете место каде што ќе може да седнете или да стоите. Внимавајте на вашиот прибор, на пример, не му дозволувајте на лицето кое го интервјуирате да ракува со вашиот диктафон или со бележник (ќе се изненадите колку често ова се случува). Доколку го направат ова, кажете им: „Ова е мој прибор. Јас не ги земам вашите работи, па немојте ни вие без моја дозвола“. Не кажувајте: „Смеам ли да го снимам интервјутото?“ Наместо ова, кажете: „Ќе го снимам интервјутото за да сум сигурен/а дека е прецизно“. Потоа вклучете го диктафонот и наведете го датумот и местото на интервјутото, како и името на интервјуираниот. Доколку мислите дека интервјуираниот би ви се спротивставувал, поведете и сведок со вас и кажете: „За да сме сигурни дека нашите белешки се прецизни, го замолив колегата да ми помогне“.

3. Одржувајте растојание

Некои луѓе стануваат новинари за да запознаваат луѓе и да уживаат во нивното друштво. Добро, и тоа е прифатливо, но ако истражувачот толку очајно има потреба од пријател, тој/таа треба да си купи куче. Доколку се спријателите со вашите испитаници, на крајот ќе ги изневерите. Привидните жртви не секогаш се толку невини колку што изгледаат, политичарите-визионери понекогаш се измамници, а предводниците на индустријата може буквално да ги удават своите вработени. Не дозволувајте да потонете со нив.

4. Искористете ги одбраните на изворот против него или неа

Класичното интервју на Ориана Фалачи со Хенри Кисинџер започна со понижувачка средба: и сврте грб, а потоа ја запраша дали би се вљубила во него. Фалачи беше бесна, но потоа увиде дека Кисинџер има некаков проблем со жените. Воедно, дојде и до заклучок дека еден ваков бескруполозен човек, кој би се осмелил да злоупотребува новинар додека си ја врши својата работа, не ја заслужува нејзината милост. Во интервјутото кое следува, таа ги измени своите прашања фокусирајќи се на конкретни информации со прашања во кои таа ја искористи својата женска итрина за провоцирање и за фалење (како, на пример: „Сега ќе ви го поставам прашањето

што им го поставив и на астронаутите: што може да направите откако ќе згазнете на месечината?“). Постепено губејќи рамнотежа, Кисинџер изгуби контрола врз разговорот, а потоа и врз себе. Откритијата кои следуваа отворија нов прозорец кон силата на моќта.

Бидете како Фалачи: Не покажувајте никаква милост кон моќните, особено кога не играат праведно. Доколку забележите некакви слабости кај нив, искористете ги. На пример, доколку досието за дадена јавна личност укажува дека тој/таа претпочита изјави за принципи наспрема издржани факти, настапете подготвени со факти од неговото досие кои се противречни на големите принципи кој тој/таа милува да ги повторува.

5. Изненадете го изворот

Доколку интервјуирате јавна личност, веројатноста е дека ја интервјуирале многу пати и тоа за истите теми. Затоа искористете го тој факт за да подготвите интервју кое ќе биде сосема поразлично. Едноставно погледнете што било направено и направете нешто сосема поразлично. Понекогаш навистина сме запрепаствени од она што известувачите го занемариле. Мик Џегер, на пример, го имаат интервјуирано буквално на секоја тема, освен на темата како ја пишувал музиката. Се покажа дека му е навистина мило да зборува на оваа тема.

6. Дозволете му на изворот да ве изненади

Новинарите-известувачи секогаш брзаат, а ова го покажуваат со формулирање на прашање кое на изворот не му дозволува да каже што тој/таа смета дека е навистина важно. За да се издвоите од ваквите практики посветете внимание на она што изворот смета дека е важно.

Честопати изворот би рекол нешто вака: „Можам да ви одговорам на прашањето, но има едно прашање кое не ме прашавте, а кое е уште поважно“. Погрешниот одговор е: „Подоцна“. Вистинскиот одговор е: „Кажете нешто за тоа“. Одговорот понекогаш ќе ви покаже и целосно различна приказна, а можеби е поважна од онаа на која работите.

7. Натерајте го изворот да соработува

Особено во случаи каде хронологијата е значајна, добар начин да се започнат

последователните интервјуа е со поведување на изворот низ настаните кои сте ги дискутирале, а заради потврда на хронологијата и деталите за секој настан (како на пример кој присуствувал и што се кажало). Изворите ретко ги паметат настаните прецизно или целосно првиот пат кога разговараат за нив. Оттаму, мора да се потсетат и да се ослободат болните искуства. Не се шокирајте кога ќе забележите дека приказните се менуваат како резултат на ваквото работење.

8. Слушајте го подтекстот (текстот меѓу редови)

Во театарскиот жаргон, под „текст“ се подразбираат експлицитните дијалози кои се изговараат на сцената, додека „подтекст“ е она што се крие зад дијалогот. Внимавајте да не го игнорирате подтекстот за време на интервјуто. Ова особено се однесува на следново:

- Внимавајте на моментите кога гласот на интервјуируаниот ја менува јачината, што е сигурен знак за напнатост.

- Исто така посветете внимание на моментите кога јазикот на интервјуируаниот станува нејасен или се повторува, без додавање на дополнителни информации. (Повторувањето го подобрува помнењето, но треба да доведе до откривање на нови детали).

- И на самиот крај, внимавајте на оние моменти кога изворот ќе одговори на прашање кое не сте го поставиле. Дали изворот се обидува да ви каже што е навистина важно или се обидува да избегне дадена територија: Доколку станува збор за второто, таа територија е веројатно онаа која најмногу треба да ја испитате, сега или подоцна. Доколку користите диктафон, особено внимавајте кога ќе го преслушувате интервјуто.

9. Натерајте го испитаникот да се вклучи

Не заборавајте дека односот со изворот може да е поважен од кои и да се конкретни информации кои изворот би ги дал во текот на некое интервју. Со текот на времето, ваквиот однос носи и меѓусебно приврзување и обврски. Кога ова ќе се случи, истражувачите почетници може потсвесно да се чувствуваат виновни дека премногу навлегуваат во искуството на

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

нивните извори. Исто толку несвесно и ќе го избегнуваат изворот.

Ова е сосема погрешно. Наместо ова, одржувајте постојан контакт со изворот. Јавете му се за да споделите некои информации, да го запрашате за најновите случувања или да извлечете коментар или нешто што изворот го знае. Не чекајте да дојде момент кога ќе ви се потребни некои суштествени информации за да му дадете до знаење на изворот дека сè уште постоите.

На овој начин, сè повеќе го внесувате изворот во проектот. Со тоа што го информирате за вашиот напредок и пораст и со извлекување на информации и видувања од него/неа, изворот го вклучувате во исходот од приказната. За возврат, изворот ќе ја преземе улогата на ваш советник кога ќе стане збор за многу важно прашање.

10. Веднаш разгледајте ги белешките

Обидете се да оставите малку време по завршувањето на интервјето – петнаесетина минути може да ви се доволни – за да ги разгледате белешките набрзина и да проверите дали можеби сте заборавиле да запишете нешто. Впечатоците за расположенијата, недореченостите и други подробности ќе ви се појават откако ќе ја напуштите просторијата. Не ги забиравајте.

11. Кога и да можете направете пауза

Известувачите кои свикнале на кратки размени на известувачко новинарство имаат проблем да се впуштат во подолги разговори со изворите. Новинарите-известувачи може никогаш да не направат интервју кое би траело подолго од еден до два часа. Од друга страна, истражувачките интервјуа може да траат со денови. Известувачот мора да е свесен дека за сето ова време, заморот или напнатоста на лицето кое го интервјуира може да го направат и агресивен. Кога ова ќе се случи внимавајте да не му кажете нешто непријатно или цинично на вашиот извор без никаков мотив.

Вклучени, исклучени или анонимни?

Изворите милуваат да кажат, „Ова е неофицијално“. Но, проблемот е што не знаат што кажуваат. За жал, ова се однесува и на многу новинари. Различните категории на анонимност или припишување може да се изнесат на овој начин:

Неофицијално:

Известувачот ветува дека нема да ги користи информациите од изворот, освен ако информациите не доаѓаат во целост од друг извор. Во вакви околности, изворот не може да му забрани на известувачот да ги користи информациите.

Не е за припишување:

Известувачот може да ги искористи информациите, но не смее директно да му ги припише на изворот. Уште еден друг назив, како на пример „извор близок на судската хиерархија“ мора да се договори помеѓу известувачот и изворот.

Официјално:

Известувачот може да ги користи информациите и да му ги припише на изворот.

Имајте предвид дека кога многу извори велат „Сакам ова да е неофицијално“, вообичаено сакаат да ви кажат, „Сакам да ги искористите овие информации, но не ми ги припишувајте мене“. Во ваков случај запрашајте го изворот, „Дали сакате да кажете дека не сакате јас да ги користам овие информации или не сакате да го користам вашето име? Ако изворот ви рече „Не сакам да го користите моето име,“ прашајте го:

„Уште колку други луѓе ги знаат овие информации?“

Доколку јас ги искористам, дали некој би бил сигурен дека дошле од вас? Ако одговорот е негативен, поставете го следново прашање: „Како да го наведеме изворот?“ Не велете „Тогаш како да ве наречеме?“

Изворот е тој кој одлучува дали да остане анонимен или не. Многу малку е веројатно

дека луѓето би ни дале информации со вистинското име ако тоа подразбира ризик по нивната кариера и безбедност, а воедно и полесно можат да ги увидат ризиците на кои се изложуваат. Вие ја сноситете одговорноста за почитувањето на изборите на изворот. Фактите мора да се користат на начин кој не дозволува влегување во трага на изворот. Исто така мора многу да внимавате да не поставувате прашања кои произлегуваат од знаење кое доаѓа од еден или само неколку извора.

Со користењето на анонимни извори ризикот поврзан со користењето на информациите се префрла од изворот на вас. Вашиот кредибилитет би бил загрозен ако информациите се погрешни. Доколку ве гонат, нема да имате никакви докази за добра волја или за точноста на вашите информации. Затоа, цврсто ве советуваме да не објавувате материјал кој произлегува од анонимни извори, освен во еден од следниве услови:

- Може да се најдат документирани докази од други извори.
- Информациите добиени од анонимниот извор се во согласност со останатите, проверени информации.
- Во минатото изворот се покажал како веродостоен.
- Доколку изворот ги темели своите информации на даден документ, а на документот не може да му се влезе во трага, побарајте го документот. Не дозволувајте изворот да ви цитира од некој документ без да го знае целиот контекст на цитатот. (Во аферата со заразена крв во Франција, кариерата на медицинскиот известувач од Le Monde беше уништена делумно поради фактот што изворот го искористил овој трик врз него.)

Доколку не можете да дојдете до вакви податоци, прашајте го првичниот извор дали би се согласил да биде именуван за да се раскаже неговиот дел од приказната. Во барем една околност, кога претчувствувавме дека изворот би се согласил кон припишување, еве што рековме: „Ќе ја направиме приказната и ќе го наведеме вашето име. Но, пред објавата вие ќе имате можност да ги разгледате деловите. Доколку не сте задоволни со она што го гледате, ќе ги извадиме“. Честопати, изворите дозволуваа припишување за барем неколку факти.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Користење на емоции (наместо тие да ве искористат)

Низ целото ова поглавје, можеби забележавте континуирана нишка: Важноста на емоциите и психологијата во вашиот однос со изворите. Ајде подетално да разгледаме неколку аспекта од оваа тема.

1. Емоциите се информации

Една класична грешка на репортери обучени според правилата на „објективно“ известување, или на репортерите кои се во брзање, е што ги слушаат изворите само во однос на информациите, а не и во однос на емоциите. На емоциите претежно гледаат како на врева, а ова се однесува и на нивните сопствени емоции. Во едно од своите дела, Дејвид Халберсталм посочува зошто двајца релативно неискусни репортери од Washington Post ја добиле приказната за Вотергејт, а не нивните конкуренти. Младите репортери си дозволиле да се воодушевени од стравот на нивните извори, а и тие самите да го почувствуваат, стравот им бил индикатор дека станува збор за голема приказна.

Во најмала рака, емоциите ви кажуваат дека нешто се случува, а она што се случува е значајно. Како крајна граница, би ви дале насока која ќе треба да ја следите.

Пример:

На средбите на Национален фронт, забележавме дека постојано нè привлекува едната страна од просторијата каде се собираа истите луѓе. Овие луѓе беа припадници на католичкото крило на Фронт, чии расистички и насилни тенденции се добро документирани. Се прашувавме зошто всушност ги избегнувавме луѓето од другата страна на просторијата. Кои беа тие? Зошто се плашевме од нив? Истражувањето покажа дека тие беа пагани-поклоници на нордиските богови. За разлика од Католиците, насилството не беше ограничено со почитување на Десетте заповеди. Очигледно тие беа многу поопасни

од Католиците, и токму од таа причина ги избегнувавме. Фактот што беа застапени во хиерархијата на партијата и имаа видлив контакт со Католиците, беше особено значаен. Ќе ги пропуштивме тие факти ако го негиравме нашиот страв.

2. Емоционална осмоза

Како што споменавме и погоре, првите извори во речиси секое истражување се жртвите, кои имаат итна потреба од помош или од утеха. До оној степен до кој репортерот ќе ги прими нивните приказни, ќе ја навлече на себе и нивната болка и бес. Внимавајте да не се жалите за оваа навлечена болка, а особено кога сте со изворите. Но, исто така, имајте на ум дека во одреден момент од вашата истрага може да станете депресивни, а особено пред да сте подготвени да ја напишете приказната која ќе ги испразни вашите чувства. Крис де Ступ, белгиски новинар кој помина една година работејќи тајно во клубовите за секс во Северна Европа на маестрално истражување за сексуално ропство, ни кажа дека некаде кон крајот на годината, поминал неколку тешки недели кога се чувствувал депресивен и не бил способен да излезе од дома.

Еден начин да го надминете овој синдром е да работите во тим, а припадниците на тимот може меѓусебно да си помогнат со перспектива и рамнотежа. Доколку вашиот уредник не го разбира или не го препознава овој синдром, тоа е знак на негова некомпетентност во врска со истрагата. Во ваков случај, побарајте помош на друго место.

3. Синдромот на лепило за муви

Репортер кој работи на долготрајно истражување станува невообичаено чувствителен на нештата кои ги мотивираат, ги возбудуваат или им причинуваат болка на изворите на приказните и започнува да ги собира на начин на кој лепилото за муви ги собира бубачките. Еден показател за ова е дека репортерот почнува да забележува повикувања на дадени аспекти од приказната во вестите, кои вообичаено не би ги забележал. Покрај ова се менува и слухот на репортерот. Имено, тој ќе почне да посветува внимание на разговори кои се водат во дадени простории, во кои ќе наслушне одредени клучни зборови (да, ни се има случено и нам, а ќе ви се случи и вам).

Ова е неверојатно возбудливо чувство, кое може да ви донесе енергија, но истовремено и да е вознемирувачко. Доколку не сте внимателни, оваа нова чувствителност може да ве заслепи во поглед на светот кој се одвива надвор од вашата приказна. Ќе го изгубите осетот за тоа што е вообичаена ситуација и за фактот дека општеството поголемиот дел од времето функционира прилично добро бидејќи ќе бидете толку навлечени на дел од животот што тргнал наопаку. Доколку почувствувате дека ова се случува, потрудете се да размислувате повеќе за други работи, а не само за вашата приказна.

4. Сомневање и одрекување

Пред неколку години, сред едно петгодишно истражување, дојдовме до сознание дека изворите кои ни се допаѓаа, почитувани, шармантни луѓе, се виновни за злосторства, а нам ни беше доверена задачата да го докажеме тоа. Воедно, стануваше збор и за моќници, со што изнесувањето на вистината изгледаше застрашувачко. Во вакви ситуации, некои репортери се разболуваат физички. Овие кризи се јавуваат во оној ист момент кога се прашувате себеси, што впрочем би го направил секој еден чесен репортер, дали навистина ги имате сите факти кои се неопходни за да го докажете случајот и дали можеби ви недостасува нешто важно. Од една страна, веќе доволно сте слушнале и сте виделе за да се разболете, но, од друга страна, еден дел од вас сè уште одбива да признае дека сето ова е вистина, што, пак, ве наведува да помислите дека никогаш нема да имате доволно податоци. Запомнете го следново: доколку не го објавите ова, ќе бидете во многу положа положба отколку кога би го објавиле. Држете се до она што сте го пронашле, но истовремено уважувајте ја вашата работа и надминете го сето ова.

5. Дадете објективност на емоциите

Постои едноставен метод за да се изборите со ваквите емоционални реакции: внимавајте и заведувајте ги сите ваши емоции во текот на истражувањето.

- Запишете како се чувствувате и што ве натерало така да се чувствувате. Со кого сте зборувале? Што ви кажале тие? Какви мисли ви дошле на памет?
- Со прибележувањето на чувствата, ќе

може да ги преобразите во материјал кој ќе може да се оправда и искористи.

• Овој материјал би можел да се провери како и секој друг. Искористете го за да утврдите модели при интеракцијата со изворите, а особено во поглед на опасните точки од истражувањето. Загриженоста и стравот покажуваат тенденција за пројавување во одредени моменти. Овие емоции може да укажат на потреба од ново истражување. Но, исто така, може да укажат на тоа дека се чувствувате оддалечени, без одбрана. Во секој случај, може да делувате – да побарате сојузници или да ги потврдите информациите.

6. Не заборавајте на утре

Премногу често новинарите забораваат на своите извори по публикацијата. Не бидете како нив. Доколку заборавете на контактот по објавувањето на приказната, изворот ќе гледа на вас како на предавник. Доколку, пак, одржувате контакт, ќе започнете да градите мрежа на извори за идни истражувачки проекти. Ако не сте доволно паметни да го направите второто, веројатно и не сте доволно паметни да бидете истражувач.

И на самиот крај, нашите студенти по новинарство честопати велат: „Ќе стекнеме ли непријатели со истражувањето?“ Секако дека ќе стекнете. Но, доколку правилно си ја вршите работата, а со луѓето постапувате со почит кон нивните, но и вашите права, веројатно е дека дури и непријателите ќе ве почитуваат. А, најважно од сè, ќе стекнете повеќе пријатели од непријатели, а пријателите веројатно ќе бидат посебни луѓе.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

ПОГЛАВЈЕ 5

ОРГАНИЗАЦИЈА

5

Како да се поставите за да успеете

АВТОРИ: МАРК ЛИ ХАНТЕР И ФЛЕМИНГ СВИТ

Досегашниот процес:

Откриваме тематика.

Креираме претпоставка за проверка.

Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.

Бараме човечки извори.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Со истражувачкото новинарство се добива многу повеќе материјал во споредба со известувачкото новинарство, а овој материјал мора ефективно да се организира и тоа постојано и континуирано. Оваа организациска работа е дел од процесот на систематско пишување и публикување: Значи не истражувате, за потоа да организирате па да пишувате.

Наместо да го правите ова, треба да се организирате додека истражувате, а со оваа организација се подготвувате и го започнувате процесот на пишување. Доколку не одвоите време за организација, на самиот крај ќе ви треба двојно повеќе време за проектот (во најмала рака), а воедно и ќе ви биде потешко да го срочите, објасните и да го одбраните.

Покрај ова, нема ни да ви е толку забавно, бидејќи постојано ќе бидете загрижени, неорганизирани, избезумени и фрустрирани. Затоа и ќе ви претставиме неколку едноставни чекори кои може да ги вметнете во вашето секојдневно работење.

Организирајте ги вашите документи

Првиот пат кога објавивме наше истражување во едно поголемо американско списание имаше една извонредна анегдота која моравме да ја испуштиме. Еден од главните чинители лажеше додека сведочеше при судското сослушување. Но, ние не присуствуваме на сослушувањето, а го имавме изгубено написот од весниците кој го потврдуваше настанот. Во една околност, еден колега мораше да се откаже од истражувањето откако ја заборава својата актовка со сите клучни досиеја во такси. Една друга, пак, помина цела една година барајќи доказ дека нејзините мети имаат изведено дадена студија, а потоа дури увиде дека сето ова го имала во своите досиеја.

Организирањето може да ви помогне да ги избегнете овие проблеми. Со истражувачкото организирање се потврдува следново:

- Знаете до кои документи сте дошле, како и информациите кои се содржани во нив („средствата“);
- Знаете каде ви се наоѓа даденото средство и веднаш можете да го земете (за само 30 секунди);
- Може да ги поврзете средствата со односните факти.

Доколку знаете со што располагате и може да го пронајдете за брзо време, вашето истражување нема само по себе да пропадне. Од подеднаква важност е што може да дојдете до истите овие информации и за идни проекти, што наликува на градење капитал. Ако не можете да го направите ова, вашата работа и кариера ќе бидат со послаб квалитет. Затоа не го занемарувајте овој дел од работењето. Секако дека нема сето време да го потрошите на ова, но треба да поминете доволно долго време за да ја сочувате таинственоста на податоците и документацијата во секој чекор од истрагата.

Овој процес се состои од два дела.

- Очигледниот дел е дека градите база на податоци низ која може да се пребарува, која е подредена архива или библиотека во која е содржана вашата документација.
- Она што е помалку очигледно, со самото организирање на вашата база на податоци, вие ја организирате вашата приказна и во неа ја внесувате својата доверба.

Градење база на податоци

Градењето на базата на податоци или архивата може да биде со користење хартиени папки, електронски податоци или комбинација од двете. Сепак, доколку не ја користите, нема зошто да ја градите. Структурата треба да е солидна и брза. Ние ви го предлагаме следниов едноставен и ефикасен основен процес.

А) Собирајте документи.

Визит-картата на изворот е документ, како и кој и да е официјален извештај, новинарски видео-материјал, забелешки или запис од интервју, итн.

Б) Разгледајте го документот за да направите проценка на неговата содржина.

Подвлечете ги или обележете ги пасусите (делови) кои ви се чинат особено важни и ставете некаква физичка ознака за пасусот (делот). Доколку некој документ кој го имате на хартија ви изгледа посебно важен, умножете го или зачувајте го во електронска форма.

В) Ставете му наслов или број на документот доколку нема.

Секој наслов одговара сè додека ве потсетува на содржината на документот (ова е од посебна важност за веб-страниците! Зачувувањето на некоја веб-страница под оригиналното име е понекогаш исто како и свесно криење на хард дискот. Затоа променете го насловот за да го зачувате додека на друго место го заведувате URL или ископирајте за содржината која вам ве интересира во друг документ со повикување на URL). Што се однесува до интервјуата, ви предлагаме да го користите името на испитаникот. Доколку станува збор за таен испитаник, означете го со кодирано име.

Г) Класифицирајте ги документите.

Подредете ги на начин кој вам ви одговара. Ние претпочитаеме да ги класифицираме

документите по азбучен ред во вистинско досие или во папка во компјутерот.

Исто така, претпочитаеме подредување по тематика: ќе отвориме досие со дадена тематика како посебен документ, а потоа ќе го прошириме и дополнително ќе ги поделиме заглавјата од тематиката за сите нови документи. Притоа, документите ги подредуваме хронолошки, со најновите како први.

Д) Прегледувајте ги документите периодично.

Еднаш месечно е доволно. Проверете дали различните документи се правилно подредени. Доколку даден документ не ви се чини познат, одвојте малку време и прочитајте го. Вежбава има цел не само ажурирање на досиејата туку и потврда на нивната содржина.

Ѓ) Менувајте ги документите во досиејата.

Доколку некој настан или серија настани отскокнува од досието и укажува на некоја посебна приказна, преземете ги поврзаните документи од сите релевантни документи и отворете ново досие. Притоа, не заборавајте да оставите копии од сите документи во претходните досиеја. Ова е техника која се применува во ФБИ: секојпат кога определен документ укажува на друг (на пример, ако двата документа го содржат името на истата личност), копии од секој документ се оставаат во двете досиеја. Со ваквата техника се зголемуваат изгледите за поврзувања на неспоиви елементи од податоците.

Е) Не заборавајте да направите резервна копија

Доколку документите се чувствителни, умножете ги и чувајте ги некаде, но не дома или во канцеларија, каде вие или некој колега би имале пристап. Во вашиот компјутер не внесувајте чувствителни податоци, како што се имињата на доверливите извори. Ниедни податоци зачувани на вашиот компјутер не може да се сметаат за безбедни.

Средување на податоците: креирање главно досие

Вашите средства нема да ви бидат од корист ако не придонесуваат кон приказната. Вашите претпоставки ќе ви помогнат да се сетите на суштината на приказната и ќе ве водат низ истражувањето. Но, едновремено, тие нема да се доволни за срочување издржан и добро структуриран текст. За да го постигнете ова, потребна ви е уште една клучна алатка: главното досие.

Во својата најосновна форма, главното досие е „склад за податоци“, место каде ги оставате сите средства кои сте ги собрале. Но, не зборуваме за хаотичко депо, бидејќи ќе мора да воспоставите некаков ред. Поентата е да ги имате на располагање сите информации кои може да ги користите и тоа на едно место и во една форма.

1. Основи на главното досие

А) Креирајте нов Word документ или досие во базата на податоци во компјутерот. И двете одговараат, па користете го она што вам ви е најсоодветно.

Б) Префрлете ги вашите податоци во тоа досие.

- Под „податоци“ ги подразбираме сите факти кои ви се неопходни за приказната: вашите извори, записи од интервјутото, извадоци од документи, забелешки, итн. Ние ви предлагаме прво да ги внесете изворите за подоцна да можете полесно и да ги најдете.
- Доколку податоците се во електронска форма (извадоци од онлајн документи или веб-страници, скенирани објаснувања, итн.), директно ископирајте ги во досието.
- Доколку податоците не се во електронска

форма, а изворната копија е важна, искенирајте го документот, зачувајте го на лесно достапна локација на вашиот хард драјв и вметнете хиперврска до локацијата на документот во вашето главно досие. Секако, може да вметнете и хиперврски и до веб-страници и други онлајн извори.

- Не бидете мрзеливи во префрлувањето на главните пасуси (делови) од интервјутата. Секој еден час којшто ќе го потрошите на овој дел од истражувањето ќе ви заштеди неколку часа подоцна.
- Погрижете се секоја една информација која ќе ја внесете во досието да содржи информација поврзана со изворот. За објавените извори, внесете целосни библиографски информации.
- Проверете дали сте ги документирале вашите контакти со изворите. Главното досие треба да вклучува информации како што се оние за првиот воспоставен контакт со метата, што ви било кажано тогаш, кога сте му ветице нешто на изворот, итн. Овие информации може да имаат суштинска важност доколку истражувањето се оспорува, бидејќи покажува дека навистина сте се вложиле во истражувањето.
- Ви повторуваме: во главното досие не внесувајте информации кои можат да ја компромитираат безбедноста на изворот. Претпоставете дека никој друг не смее да пристапи до ниедни информации во вашиот компјутер.

В) Со внесувањето на податоците во главното досие, доколку има физичка локација (на пример, фолдер за досието), забележете каде може да се најде. Ова ќе ви биде од огромна помош подоцна. Ако имате некакви прашања за даден документ, ќе може лесно да ги пронајдете. Подеднакво важно, доколку вашите адвокати сакаат да дозволат какви докази имате пред публикувањето, за само неколку секунди ќе можете да им го понудите она што го бараат (топло ви препорачуваме да не одбивате ниеден адвокат, а особено не оној кој можеби ќе треба да ве брани во судски случај поведен против вас).

Г) Кога ќе ги префрлате податоците, направете некој прелиминаред редослед. Наједноставниот редослед и најмоќната форма од организациска гледна точка е хронолошката. Подредете ги настаните по редоследот на случување. Внесете приказни или биографски податоци за чинителите во приказната во моментот кога првпат се појавиле.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Д) При креирањето на главното досие, поврзаностите помеѓу различните податоци, како и настани или факти кои се чини дека немаат никаква јасна смисла, ќе ви станат очигледни. Ова се однесува и на цели реченици или параграфи од толкувања на материјалот. Прибележете ги во вашето главно досие. Идентификувајте ги со клучен збор (на пример, може да го користите зборот ЗАБЕЛЕШКА со големи букви или ДСЗ со значење „да се забележи“).

Ѓ) Внимавајте секогаш да ги внесувате датумите со користење на истиот формат (на пример, ден/месец/година). Исто така, внимавајте секојпат да ги внесувате имињата на истиот начин. Во спротивно, нема да можете соодветно да пребарувате низ главното досие.

2. Сегментирање на главното досие

Подетален пристап кон погоре претставениот систем има развиено Флеминг Свит, поранешен коосновач на Данскиот институт за компјутерско потпомогнато известување (DI-CAR). Наместо да се користи Word фајл за собирање и за следење на податоците, Флеминг користи Excel или софтвер за табеларна пресметка на отворени извори за изработка на индекс и главно досие за различните аспекти на истражувањето. Методот е едноставен: тој изработува табеларна пресметка за истражувањето. Потоа, изработува посебни страници со следниве заглавја:

А) Список со документи

Флеминг претпочита да користи хронолошки редослед за своите документи. Во секој случај, тој настојува на следново: „Сите документи означете ги со број, а документите кои ви се на хартија чувајте ги по нумерички редослед“. Доколку во списокот има и електронски документи, тој користи хиперврска до онлајн локацијата или локацијата на хард дискот. За документите тој подготвува колони со податоци кои изгледаат вака:

Бр	Датум	Од	До	Тематика, содржина, клучен збор	Форма
1	01/02/05	Презиме, име	Презиме, име	Клучен збор, клучен збор, клучен збор	И-мејл
2					писмо
3					телефон

Б) Список со извори

Овде Флеминг води евиденција за своите контакти. Листот со податоци изгледа вака (сите податоци, освен неговото име се заменети!):

Бр	Позиција	Лице	Организација	Адреса	П. факс	Држава	Тел. на раб.	Тел.
1	Уредник	Флеминг Свит	Dicar	Olof Palmes Alle 11	8200	Данска	+45 89440493	+45 89440480
2								
3								

В) Хронолошката табеларна пресметка претставува низа на настани кои се случиле за време на истрагата, вклучувајќи ги сите контакти со изворите. Таа изгледа вака:

Датум	Извор	Организација	Настан (чин)	Содржина, клучен збор	Извор
1/02/03	Презиме, име	Име	Интервју со...	Корупција, итн.	
			Средба со...		
			Издавање документ...		

Г) Следното е **дневник на контакти**, кој изгледа вака:

Датум	Време	Истражувач	Лице (извор)	Орг.	Контакт	Одговор	Содржина
01/02/03	13:22	Име	Име, презиме	Назив	Да	Интервју	Направена корупција
					Јави се повторно 15.00		
					И-мејл во 13.05	Одговор на и-мејл	

Како што можете да забележите, Флеминг врши поделба на различните информации кои останатите новинари (меѓу кои и јас) би ги ставиле во едно исто досие. Една предност на неговиот метод е што се намалува непотребното повторување во системот: истата информација ќе се појави на повеќе од едно место (недостатокот е што има повеќе можности за појава на грешки.) Втората огромна предност е што апликациите со табеларни пресметки овозможуваат брзо подредување на фајловите и групирање на сите повикувања кон даден чинител или елемент во истражувањето. Ова не може да го направите со обработувач на текст.

Ние ви предлагаме да користите софтвер кој вам ви одговара, сè до оној момент кога ќе увидите дека е недоволен или несоодветен за вашите потреби. Сепак, ако обработувачите на текстови ви се омилената алатка, користете ги нив. Доколку сте вешти со табеларни пресметки, можете и нив да ги користите. Но, во секој случај, користете нешто што ќе ви овозможи да ја искористите моќта на компјутерот во вашето работење.

3. Зошто да се вознемирувате? Кога?

Не треба да одите до овој степен за секоја приказна. Но, доколку не изработите главно досие во извесна форма за одредено истражување, кое можеби вклучува многу документи или извори, ќе зажалите подоцна. Главната разлика помеѓу истражувањето и дневното известување е што истражувањето вклучува повеќе информации и контакти, како и различни видови и квалитет на информациите наспроти вообичаеното известувачко новинарство. Системот кој ви го понудивме овде ќе ви помогне да се справите со таа ситуација. Секако дека можете да го подобрите или да го измените, како и да изнајдете ваша подобра алтернатива.

Но, не сметајте дека ќе напредувате побрзо ако ја прескокнете оваа задача. Шансите се дека ќе се успорите или ќе претрпите удар. Подолу ви ги претставуваме најочигледните предности поврзани со користењето компјутер во креирање на еден од погоре опишаните системи:

- Кога ќе дојде време за пишување, ќе ги имате податоците организирани и достапни, а тие ќе ви помогнат да заборавите на сè, освен на последното што сте го пронашле.
- Кога ќе дојде време за брза проверка, на едно место ќе ги имате податоците и вашите извори, а тоа ќе ви заштеди многу време и неволји.
- Накратко, ќе пишувате побрзо и подобро.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја сročуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Поврзаности помеѓу досиејата

Обидете се да имате документи кои може лесно да се собираат, следат и прегледуваат за вам да ви е полесно да ги поврзвате податоците. Секако дека ќе забележите дека со зголемувањето на прашањата ќе произлезат и прашања на кои не сте одговориле. Самата архива ќе ви укаже на податоците кои треба да се дополнат. Воедно, ќе бидете и почувствителни на новите прашања кои се однесуваат на вашата претпоставка, а со тоа ќе дојдете и до неочекувани откритија.

Пример за процесот на нови поврзувања:

Чекор еден (започнување):

Додека работевме на Национален фронт, забележавме дека тие честопати беа на судења по различни предмети, па оттаму претпоставивме дека судскиот активизам има средишно место во нивната стратегија. Собравме документи поврзани со нивните судски проблеми, вклучувајќи и новинарски видео-материјали и судски документи.

Чекор два (разновидност):

Кога средствата се зголемија ги поделивме по вид. Имаше нови досиеја за случаи кои се однесуваат на обвиненија за изборни измами, насилнички кривични дела за кои се осомничени членови на Фронтот, итн.

Чекор три (фокус):

Со оглед на фактот што некои од обвинетите во предметите за напад беа припадници на движењето на скинхед, односно неонацисти со избричени глави, ние претпоставивме дека и покрај официјалните деманти, Националниот фронт имаше воспоставено некаква врска со нивното движење. Исто така, отворивме досие за скинхедс. На крајот, забележавме еден извештај за судење на двајца припадници на движењето на скинхед и кандидат за општинскиот совет на Национален фронт, кои нападнале долгокос маж со бејзбол палка при што му нанеле трајни физички повреди. Стапивме во контакт со адвокатот на жртвата.

Чекор четири (забележување на поврзаности):
Адвокатот ни понуди пристап до

информации имплицирајќи дека станува збор за друга група напаѓачи, кои никогаш не биле идентификувани. Овие напаѓачи биле пагани (во овој конкретен случај, поклоници на нордиските божества). Имавме уште едно досие за таен паганин од Национален фронт. Овојпат ги вклучивме и документите од досието за скинхедс. Нашата работна претпоставка, заснована на контактите внатре во Национален фронт, беше дека паганите беа врска на Национален фронт со скинхедс.

Чекор пет (разгледување и повторно групирање):

Го собравме материјалот од различните досиеја и побаравме поврзаности на тајните пагани, скинхедс и насилничките дејства во кои Националниот фронт беше инволвиран. Материјалот кој го имавме на располагање содржеше интервјуа со официјални лица од Национален фронт во врска со скинхедс, исечоци од публикации на Национален фронт, интервјуа на паганите од Национален фронт, како и ред други материјали. Досието прерасна во основа за поглавје во книгата во која подробно беше опишан горенаведениот напад, а се искористи за да се изнесат поврзаностите на паганското подземје, припадниците на движењето на скинхед и Национален фронт.

Преглед: Клучни начела и алатки за процесот на организирање

1 **Организирајте ги документите, материјалите, итн. на начин кој овозможува брз пристап до конкретни точки.**

2 **Именувајте, разгледајте и подредете ги податоците како што ги добивате.**

3 **Изработете главно досие во кое се групирани средствата и упатувањата во една единствена низа.**

4 **Искористете го процесот на организација да утврдите пропусти во истражувањето и предметите на натамошно проучување.**

5 **Поврзете ги податоците од конкретните досиеја со податоци од други досиеја по пат на разгледување и повторно групирање.**

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

ПОГЛАВЈЕ 6

ПИШУВАЊЕ

6

Пишување на истражувањата

АВТОР: МАРК ЛИ ХАНТЕР

Досегашниот процес:

Откриваме тематика.

Креирами претпоставка за проверка.

Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.

Бараме човечки извори.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.

Пишувањето истражувачка приказна не е исто што и пишувањето репортерка приказна. Веќе ви предочивме на кој начин организирањето има клучна улога со оглед на фактот што истражувачката работа се пренесува во процесот на пишување. Кога ќе дојде време да ја напишете конечната приказна, ќе треба да примените различни вештини и различни креативни условености за разлика од оние во репортеркото пишување. Репортерот мора веднаш да ја искористи моќта на средствата кои се поврзани со белетристиката, но притоа треба да избегнува пишување белетристика. И на самиот крај, имајте предвид дека свесно или несвесно вашата емоционална состојба ќе се провлече низ текстот.

СТИЛСКИ ЕЛЕМЕНТИ

1. Не бидете досадни

Повеќето од нас сме поминале обука како резултат на која сме на мнение дека известувачот има задача само да ги изнесува фактите и да му дозволи на гледачот сам да извлече заклучоци. Оттаму, фактите не смее да се обоени со гласот и со чувствата на известувачот. Секој друг пристап не би изгледал „сериозен“.

Несомнено, ваквиот тоналитет би имал огромно влијание доколку се користи правилно и свесно. Но, сепак не зачудува што известувачите не смее да им дозволат на страстите, личните особини и вредностите да се појават во нивното работење. За да извлечат некаков значење гледачите мора и да ги отворат сетилата. На различни начини, тие мора да го почувствуваат влијанието на она што го слушаат или го гледаат, а во спротивно нема да може да го разберат. Истражувачот кој нема да успее да им ја пренесе ваквата можност, едноставно нема да си ја заврши својата работа како што треба.

Како и да е, истражувачот мора истовремено да е објективен на конкретен начин: во овој случај зборуваме за неутралност и за верност кон сите факти во дадената ситуација. Ваквата неутралност не значи, но и не може да значи рамнодушност кон последиците од одредени факти, што впрочем е она кое многу политичари би сакале да го постигнат кога ги обвинуваат известувачите поради необјективност. Основната цел на истражувачкото новинарство е преобразба, а желбата за преобразба е индивидуална и субјективна сама по себе.

Објективни факти – факти кои не можат сериозно да се оспорат, а независно од тоа кој ги согледува. Ваквите факти се средство, а не целта на процесот. Гледачите не сакаат, ниту, пак, имаат потреба единствено од информации. Она што ним им е потребно е значење, а некој мора да го извлече тоа значење. Дел од значењето е дека она што е важно е приказната, која известувачот самиот ја почувствувал. Како резиме, раскажете ја приказната на начин на кој таа би привлечла внимание, а секако поткрепена со факти.

Многу автори премногу се засегнати со стилот. Нашето убедување е дека автентичниот стил е индивидуален и е израз на карактерот кој со текот на времето природно ќе излезе на виделина. Вашиот стил не треба да го засенува материјалот, зошто во спротивно материјалот ќе се чини небитен. Запомнете дека едноставниот стил многу лесно би се усложнил, за разлика од сложениот стил кој тешко би можел да се поедностави. Не им дозволувајте на сопствените средства и карактерни црти да ве затекнат. Ритамот е она што го обележува истражувачкото пишување, додека натрупаниот стил би го забавил.

2. Опасноста од сомневање

Богатите и моќни извори се однесуваат кон своите известувачи како кон свои пиони или идиоти. Ова е една од причините зошто некои новинари се сомневаат колку вредат. Тие стануваат новинари за да сретнуваат луѓе за кои сметаат дека се поинтересни, поактивни и се поважни од самите нив.

Ваквите ставови се погубни по истражувањето, а ги има многу повеќе отколку што мислите. Секоја година, во редот на новинарите кои јас ги обучувам има неколку кои успеваат да дојдат до совршено добра тематика, спроведуваат одлично истражување, а потоа ги изневеруваат своите сопствени наоди. Успеваат да откријат непријатна вистина, но, сепак, му дозволуваат на одреден етаблиран извор да им објасни дека вистината е поразлична. Во вакви ситуации, овие етаблирани извори најчесто користат тон кој е комбинација на мудрост и на предупредување, а известувачот несвесно поткликнува.

Како пример, слушнете го овој прочуен лекар на крајот на едно истражување за медицински прекинати бремености: „Понекогаш неизвесноста може да ги наведе паровите да донесат избори кои се прифатливи за некои, а помалку прифатливи за други“. Докторот звучи навистина убаво, но воедно и ги оспорува фактите до кои дошле известувачите, односно дека медицинските лица, а не паровите, се оние кои одлучуваат за прашањата на смрт или на живот. Со самото тоа што му овозможија да даде последен збор, известувачите ја искомпромитуваа сопствената работа. Внимавајте на вакви моменти кои може да ве натераат да се посомневате во себе.

Една варијанта на оваа грешка е новинарот кој започнува безмилосен напад врз својата мета, а некаде кон крајот на приказната

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

кажува нешто што би звучело вака, „Па тој и не е навистина толку лош“. Ова е одраз на несвесниот страв на репортерот и очајна потреба од одобрение. Доколку сте дошле до вистината, обелоденете ја. Избегнувајте да барате потврда од изворите кои едновремено ќе ве пофалат за сработеното, но на вас ќе гледаат и како на будала.

3. Бидете немилосрдни, но не бескруполозни

Стресот кој произлегува од повторливото спроведување на истражувања може да доведе до замор, фрустрација и до бес. Сите овие придонесуваат кон опасноста новинарот да применува навредлив и агресивен тон. Станува збор за одбранбен механизам, кој укажува на слабости како кај гледачот така и кај целта, но и лоша судбина ако се најдете на судење за клевета.

На сериозните обвиненија не возвраќајте со ништожни навреди. Скапо ќе ве чини. Не заоравајте да ги препрочитате нацрт-верзиите и да се уверите дека нема никакви индикации за неиздржана безобразност. Доколку најдете на вакви знаци, извадете ги.

Контекстуални информации за вашиот стил: користење модели

расчленување на плејадите личности во помали единици. Римските историчари како Тациј и Светониј заслужуваат почит за развојот на нефикцискиот стил за раскажување на дејството и политичките портрети на повисоките нивоа. Кинематографот Кинг Видор неуморно експериментирал со употребата на ритмички средства во глумата, филмот и во уредувањето.

Користете ја приказната која вам најмногу ви одговара. Проучете ја вашата умешност, а не само вештините. Искористете го она што вам ви е потребно, но оддадете заслуга за она што ќе го преземете.

Речиси секој еден проблем од уметноста на раскажувањето е веќе увиден и решен од страна на даден генијалец, па дури и генијалците имаат усвоено одредени техники и ресурси од некој друг (како, на пример, Шекспир позајмувал заплети од други драматурзи или историчари.) И вие може да го направите истото, без оглед дали сте генијалец или не. Барањето вакви модели треба да е составен дел од вашето истражување и да е на исто ниво со барањето информации.

Кога ќе се зафатите со одреден проект, пронајдете ги авторите на текстови кои веќе работеле на слични прашања во нивната работа и проучете ги оние елементи кои вам најмногу ве засегаат. Ова е особено важно кога работите на подолги текстови. Едноставно нема да имате доволно време да ги организирате информациите и да ги пронајдете сите наративни средства кои би ви требале.

На пример, изложувањето на судски процедури е огромна задача за истражувачите со оглед на фактот што ваквите процеси може да доведат до значителни штети. Проблемот како да направат интересни е вечна тема, а никој го нема решено подобро од Балзак во делото Сјајот и бедата на куртизаните. Уште еден горлив и повторлив проблем за истражувачите е како да се справат со плејада карактери, зошто за разлика од авторите на белетристиката, репортерите едноставно не може да ги уништат личностите кои не се во интерес на наративната едноставност. Англискиот романиер Антони Тролоп има развиено наративна структура на принципот сцена-по-сцена, која го решава овој проблем со

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Дефинирање на наративната структура: хронологија или одисеја?

Истражувањата ја надминуваат вообичаената структура на репортерката приказна, која не доведува до она што го нарекуваме „петте W“ who (кој), what (што), when (кога), where (каде) и why (зошто). Истражувањето ги вклучува овие елементи, но во многу попродабочена и поопширна форма. Истражувањето опфаќа личности окарактеризирани со мотивација, физички особини, лични истории, како и со други особености кои се многу повеќе од наслов или од мислење. Сето ова се одвива на места кои имаат свои специфични карактеристики и истории. Ни се укажува на минатото во кое приказната започнала, сегашноста во која таа се обзnanува и иднината која ќе произлезе од самото обелоденување. Накратко, станува збор за богата приказна. Доколку сакате да ви успее, несомнено ќе треба да работите на неа.

Постојат два примарни начини за структурирање една богата приказна:

- Во **хронолошката структура**, настаните се подредуваат по време, а секое едноподруго дејство ги менува можностите за оние кои следуваат.
- Во **сликовитата структура**, настаните се подредуваат по место, а чинителите се тие кои се движат низ контекстот (сликата). Секој дел може да е засебен, бидејќи ги опфаќа сите потребни елементи за срочување кохерентен мини-текст.

Што се однесува до класичните примери од овие структури, најдобриот пример кој нам ни е познат е грчкиот поет Хомер. Делото Илијада, неговиот приказ на Тројанската војна, поминува хронолошки низ настаните. Во делото Одисеја, временскиот редослед на

настаните е помалку важен во споредба со движењето на приказната низ едноподруго места, а секое едно од нив значително влијае на дејството.

Една од овие форми ќе биде вистинската за вас.

Изборот треба да се направи во согласност со материјалот. Некои приказни откриваат непомирливи разоткривања на судбини, па оттаму ваквите приказни мора да се пренесат хронолошки. Други, пак, откриваат светови исполнети со изненадувачки места, а токму во овие места се авторитетите кои претходно сме ги занемарувале. Во ваков случај, најдобра алтернатива би била сликовитата структура.

Пример, користевме сликовита структура во пренесувањето на приказната за Национален фронт, бидејќи станува збор за хетерогено движење со силни локални корени. Доколку Националниот фронт се покажеше како централизиран двигател на движењето опишано од некои од неговите непријатели, хронолошко претставување на неговиот развој ќе беше посоодветно.

Секоја форма има свои специфични предности.

Сликовитата структура ви овозможува да дадете предлог во поглед на доменот и обемот на одредена ситуација и тоа многу полесно отколку со помош на хронологијата. Но, од друга страна, хронологијата е многу посупериорна како средство за изнаоѓање на коренот на одредена ситуација. Обидете се да не го усогласувате материјалот со претходно замислената структура затоа што едноставно ви изгледа „поприродно“ така. За овој како и за другите начини, Мајл Мур е интересен пример. Неговата природна форма е сликовитата, а неговиот вообичаен текст покажува зајадлив туѓинец (самиот Мур) како јава низ некоја необична земја. Во повеќето негови филмови, сето ова функционира беспрекорно. Во филмот Фаренхајт 911 функционира само делумно, бидејќи филмот претставува обид да се навлезе подлабоко во поврзаноста на семејството Буш со Саудијците, пријателство кое би можело да се развие само со текот на времето.

Нека ве води материјалот и нека ви укаже дали станува збор за патување низ времето или низ просторот. Кога ќе ја донесете таа одлука, или поточно вие и вашиот компјутер, започнете со осмислување на кратката содржина.

Градење и приспособување на хронологијата

Според Аристотел во делото *Поетика*, текстовите имаат свој почеток, средина и завршеток. Секако дека ова е многу корисно да се знае, но за жал не ги решава проблемите на новинарските текстови.

Прво, најчесто не знаеме каков би можел да биде крајот на приказната, па дури и кога сте подготвени да ја напишете. На пример, можеби сте откриле убиец, но ние не сме тие што одлучуваат дали тој треба или не треба да заврши во затвор. Покрај ова, ние работиме во интерес на јавноста чија примарна загриженост и очекување е да им пренесеме нешто за она што ним им е важно во тој момент. Со други зборови, тие помалку се интересираат каде приказната започнала, а повеќе за најновите случувања.

Оттаму, во еден истражувачки текст, честопати започнуваме со местото каде се наоѓаме во моментот (сегашниот момент), се навраќаме назад за да покажеме како сме се нашле таму (минатото на приказната), да ја доближиме приказната до сегашноста (да му дозволиме на читателот да ја восприеми приказната), а потоа да кажеме што ќе се случи следно (можното идно решение).

Оваа структура – сегашноста, минатото, иднината, дава одговор на три клучни прашања кои секој еден гледач би сакал известувачот да ги одговори:

Зошто јас треба да сум засегнат од приказната?

Како овој ужасен или прекрасен настан се случил?

Дали некогаш ќе заврши? Како?

Фактот што ова е најчестата наративна структура која се применува во наративното новинарство и што е најефективна во повеќето ситуации, воопшто не нè обврзува да ја користиме. Всушност, хронолошкиот

принцип е толку силен, што кога се користи може да се преобрази на начин по ваш избор. На пример, имавме еден фејтон за случај со убиство кој започна со иднината: родителите на жртвата би биле гонети на суд за кривично дело кое тие не го извршиле. Приказната потоа продолжи со минатото поврзано со случајот, укажувајќи на тоа како полицијата на медиумите им доставувала ужасни шпекулантски информации. Завршетокот беше во сегашноста, демант на ова замислено судење. Спротивно на ова, приказната би можеле да ја започнете со минатото, каде впрочем и се случила, а потоа директно да преминете на прашањето: „Како ова може да заврши?“ Но, во повеќето случаи, суштината на приказната ќе биде одговор на прашањето: „Како ова се случило?“

Има две главни нешта кои треба да ги имате предвид при утврдувањето на хронолошкиот редослед на материјалот во вашата нацрт-верзија.

Прво, започнете со моментот кој ќе го привлече гледачот – најмоќната сцена со која располагате. Можеби некој кој страда во моментот. Можеби момент во минатото кога нешто трајно се променило. Би можело да е и некоја неподнослива иднина која е неизбежна. За што и да се одлучите мора да го натерате гледачот да се запраша: „Како се случи ова?“

Второ, внимавајте да не го изложувате гледачот на повторливо движење напред-назад низ времето. Кога би возеле автомобил и би им го правеле ова на сопатниците, би им се лошело. Истото се однесува и на вашите гледачи. Доколку го одведете гледачот во минатото, задржете се таму доволно долго за да кажете што се случило, а потоа вратете се назад во сегашноста. Не прескокнувајте од 2008 во 1995 година, а потоа во 2006 година, па повторно назад во 1982 година... хронолошкото движење нека е што е можно подиректно и поедноставно. Исклучокот кон ова правило наложува сликовита структура: раскажувачот на сликовитата приказна може да чуе за истите настани од неколку различни луѓе во различно време и на различни места. Имајте го ова предвид кога ќе одлучувате за вашата генерална структура.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Користење на главното досие

Не го заборавајте главното досие – она во кое се содржани сите ваши извадоци од документи, описи, идеи и забелешки. Треба да сте среќни што имате сè собрано на едно место. Ова е особено важно, доколку сте како нас, и не сакате да правите краток осврт пред да почнете да пишувате.

1. Прикажување на главното досие во кратки црти

- Прво, отворете го главното досие и прочитајте го.
- Потоа зачувајте верзија која треба да се уреди.
- Сега, повторно прочитајте го.
- Овојпат извадете го материјалот кој нема да го користите.
- Повторно прочитајте го.
- Сега, исечете и залепете го материјалот по оној редослед по кој вие сметате дека треба да се користи со хронолошка или сликовита основа.
- Повторете ги горните два чекора пред да имате претстава дека сте го добиле материјалот кој многу ви се допаѓа, подреден за употреба.

Честитки.

Само што го напишавте вашиот прелиминарен нацрт. Сега можете да „пишувате низ“ досието, а забелешките и податоците да ги преточувате во текст. Едноставно движете се надолу по страницата од досието и повторно пишувајте како што се движите. Не заборавајте да ги исечете и да ги залепите референците од документот во фусноти. Подоцна ова значително ќе ви ја олесни брзата проверка и прегледувањето.

2. Составување сцена по сцена со главното досие

Според еден друг пристап, доколку ја претпочитате сликовитата конструкција, треба да пишувате заглавја за оние сцени кои знаете дека ќе ги користите. Притоа, мора да сте апсолутно свесни дека:

- Секоја сцена има клучна поента со која приказната напредува.
- Премините помеѓу сцените, причините зошто одиме од едно во друго место, се очигледни.

Потоа, исечете го и залепете го материјалот кој соодветствува на секоја сцена од главното досие. Проверете дали сте запознаени со следново: како изгледа местото, кој бил таму, што направиле, што кажале (дијалогот) и како вие сето ова го знаете. Ова се елементите кои се неопходни за да се постави сцената.

Во следниов извадок од вистинско истражување на кривично дело, двајца очевидци го известиле својот претпоставен. Посветете внимание на употребата на деталите за да се даде важност на нивните обвинувања со утврдување на веродостојноста на главниот документ:

„Тие влегоа во канцеларијата на нивниот шеф, Хуберт Ландаис и му го дадоа каталогот од Кристи. Му кажаа дека компанијата продава шверцувана слика од Мурило, а Ландаис ги запраша: - Дали имате доказ дека сликата била во Франција неодамна? Лаклот го отвори своето досие и извади лист хартија отчукан на стара машина. Тоа беше извештај за Мурило, составен во лабораторијата во Лувр и потпишан од поранешниот главен кустос Магдалејн Ауорс, заведен со датум од 17 април 1975 година.“

Доколку немате детален материјал за да ја изградите секоја поединечна сцена, или доколку сцените не следуваат природно, тогаш не сте подготвени да пишувате. Во првиот случај, потребно е повеќе известување, додека во вториот случај, потребно ви е подобро разбирање на приказната.

3. Приказната > фактите

Класичната грешка на истражувачите при составувањето е затрупувањето со факти. Оваа грешка се јавува затоа што известувачот не може да излезе на крај со обемот на материјал кој го собрал

Карактеристични техники на составување

1. Глава на сторијата, односно што да направите со вашата претпоставка

Во одреден стадиум кон крајот на приказната, ќе мора да составите параграф кој ја искажува суштината или сржта на приказната (а, како продолжение и зошто ние го гледаме тоа.) Доколку веќе сте ја дефинирале и сте ја потврдиле претпоставката, во повеќето случаи тоа ќе биде како глава на сторијата. Доколку го немате тој параграф, гледачите може да не разберат што им кажувате и зошто.

Еве еден пример за глава на сторија која освои награда:

„Во 1992 година, една социјалистичка влада се обидуваше да ги одврати политичарите од држење неколку позиции истовремено со ограничување на нивните плати. Но, заборавајќи да дефинираат што би се случило со вишокот приходи кои „политичарите“ не можеа да ги земат. Со нашето истражување се покажа дека во следната деценија, 45 милиони долари тивко преминаа од државата во џебовите на политичарите како од левите така и од десничарските политички партии.

Главата на приказната треба да е во должина од само неколку реченици. Доколку во тој простор не можете да ја изнесете приказната, и вие не сте ја разбрале.

2. Лицето на неправдата: персонификација

Една од најстарите техники користена во литературата е персонифицирање на некоја ситуација преку даден лик. Оваа техника е веројатно прекумерно применувана во новинарството, но и натаму е актуелна како за гледачите така и за известувачите кои се обидуваат да дојдат до емоционалната основа на приказната. Прикажувањето на жртвата на гледачот може да е моќен начин за брзо проникнување во приказната.

Една варијанта на оваа техника е да се започне дел или приказна со опис на дадено место. Техниката е кинематографска: преку

опкружувањето доаѓаме до самата суштина на дејството. Оваа техника не е функционална ако опкружувањето нема карактер и ако не ни ја пренесете важноста на различните особености на опкружувањето.

Доколку користите персонификација, погрижете се за следново:

- Вашиот пример навистина да одговара на приказната. Не ни прикажувајте драматичен случај за потоа да ни кажете дека приказната се однесува на нешто сосема друго.
- Секој еден пример искористете го добро и само еднаш. Не се навраќајте на истиот случај, освен ако приказната не е за тој еден случај.

Земете го предвид следниот наградуван пример во кој мајката ни кажува што претрпела нејзината ќерка, на начин што можеме да ја видиме трагедијата која стои зад тоа, законот кој никогаш не требало да биде донесен.

Имаше периоди кога Керол Кастелано се прашуваше дали за нејзината ќерка би било подобро да е мртва.

Родена во 1984 година, по само 23 недели во матката, Серена Кастелано е една од повеќе од 250.000 хендикепирани деца кои се живи благодарение на законот: Законодавството на бебето Доу од 1982 до 1984 година, со кое беше прогласено за злосторство докторите да сторат помалку од максималните напори да ги одржуваат во живот најкревките предвремено живородени доенчиња. Владата која ги извлече овие деца од смртта, ги остави осакатени, за потоа да ги напушти нив и нивните семејства.

Како и многумина други во оваа буквално незабележана, непријавена популација, Серена Кастелано немало да преживее во собата за породување само неколку години претходно. Родена слепа, оштетувањето на мозокот ја спречило да зборува или да џвака, додека за белодробните и за абдоминалните абнормалности биле потребни шест операции во нејзините први осум месеци, операции без анестезија.

„Доколку имав некаков начин да знам што претрпуваат [екстремно предвремено родените] овие бебиња, немаше да сакам моето бебе да помине низ тоа“, рече Керол Кастелано, претседател и коосновач на Родители на слепи деца на Њу Џерси.

„Ја обожавам мојата ќерка. Никогаш не би сакала таа да замине. Но, да имав предвремени породилни болки, немаше да одам во болница. Ке останев дома и ќе оставев на судбината да си го направи своето“.

Посветете внимание на следното во овој пасус:

- Глетката на Керол Каstellано како внимателно размислува за судбината на својата ќерка и како му поставува прашање на гледачот: зошто која било мајка би посакала сопственото дете да е мртво?
- Ова ни овозможува да преминеме директно на следниот параграф и да му кажеме на читателот зашто ја изнесуваме оваа приказна.
- Во третиот параграф на гледачите им предочуваме некои навистина ужасни детали. Бидете внимателни: гледачите не можат да апсорбираат премногу болка. Така, кога зборуваме за Керол Каstellано, која смирено ни кажува што научила, на гледачот му ја пренесуваме придобивката од нејзината тешко научена лекција, но, исто така, и олеснување од размислувањето за дете кое страшно многу страдало.

3. Внимавајте да не се ставите себеси пред жртвата

При пишување или снимање филм за жртви, известувачите можат фигуративно или буквално да се стават себеси во преден план, принудувајќи го читателот/гледачот да го гледа нивниот бес или тага, наместо болката на жртвата. Лесно е да се направи ваква грешка. Во едно истражување за абортуси во Франција, некои од моите студенти покажаа жена чиј абортус бил кошмар, и потоа истапија велејќи:

„Таа и нејзиниот сопруг ќе живеат со трауматизирачко искуство... Шокот создал простор за неразбирање од страна на младата двојка“.

Забележете како толкувањето на известувачот одеднаш преовладува пред страдањето на жртвата. Несвесно, известувачот ја избегнува болната точка. Она што гледачот ќе го доживее е известувач кој себеси се смета за поважен од жртвата. Доколку некој страдал во вашата приказна, фокусирајте се на нив, а не на самите себе.

Доколку, сепак, се ставите во преден план, останете покрај жртвите. Класичната улога

на истражувањето е да се одбранат оние кои не можат да се бранат себеси. Ова беше улогата на Зола во писмото со наслов: „J'accuse!“ (обвинувам), како и на Норберт Зонго во Буркина Фасо и на многу други чиј број е преголем да се наведе. Доколку ја преземате оваа улога, имате оправдание за покажување на вашиот карактер и присуство. Но, сепак, бидете внимателни. Ке добиете малку слава доколку го градите својот углед без притоа да помогнете да се спаси оној на жртвата.

4. Нека зборуваат изворите

Во новинарството се троши многу време за да се каже нешто што е веќе совршено добро кажано од изворот. Жално е што ова се случува, бидејќи луѓето кои ја доживеале приказната се тие кои најдобро ја раскажуваат, со најсилни чувства и со страст. Зошто да се обидуваме да напишете совршена реченица кога тие веќе го сториле тоа за вас?

Најдобриот метод е да ги вметнете изворните изјави во вашите текстови како вие да ги имате напишано, овозможувајќи им да ја подобрат вашата приказна. Во овој пример, оставаме на портпаролот на една болница со блиски сознанија да го пренесе страдањето и ужасот кои произлегуваат од законите за бебето Дои:

„Минатата година, докторите во болницата Цедарс Синаи во Лос Анџелес спасија новороденче кое тежеше само 368,5 грама. По шест месеци и потрошени 1 милион долари на медицински сметки, новороденчето беше испуштено од болница. Почина две недели подоцна. Родителите имаа среќа, имаа осигурување за обештетување“, кажа Чарли Лехај, гласноговорникот на Цедарс Синаи. „Дали можете да замислите да платите сметка од милион долари, а вашето бебе дури и да не е живо?“

Во пасусот подолу, во целост цитиравме еден функционер од партијата Национален фронт, со користење аудиоснимка која ја направивме како изворен материјал (општо земено, не го сакаме снимањето, бидејќи транскрипцијата е бавна, но во овој конкретен случај направивме исклучок, бидејќи во Националниот фронт обожаваат да тужат за клеветата, а снимањето е доказ дека тие биле прецизно цитирани). Информативната вредност на пасусот е практично ништожна; човекот зборува бесмислици. Но, она што е важно е менталитетот на човекот кој немаше да го

Откриваме тематика. Креираме претпоставка за проверка. Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката. Бараме човечки извори. Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната. Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна. Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

осознаеме без користење на целиот пасус. Кога се објави книгата, ова е првиот извадок кој го презема едно списание:

„Во Владата и нејзините задни редови постојат луѓе кои треба да бидат во затвор за педофилија. Ме слушате? Ме слушате? Може да кажете дека Роџер Холандр ви го кажа тоа! Можете да го кажете и времето! Сега е петнаесет до пет, мислам! МЕ СЛУШАТЕ! Епа, минатата ноќ реков: - Треба да го обесиме сето ова ѓубре!, и една госпоѓа во собата кажа: - Ах, г. Холандр, па тоа не е убаво, зошто сакате да ги обесите? И јас одговорив: - Да, госпоѓо, дали знаете што е тоа педофилија? - Ах, не, не знам. - Епа тоа се мажи кои профитираат од своите позиции... ЗА ДА СИЛУВААТ МАЛИ ДЕЦА НА ВОЗРАСТ ОД ТРИ, ЧЕТИРИ ИЛИ ПЕТ ГОДИНИ! - Ох, треба да ги обесиме! - Госпоѓо, си кажавте и самите!“

Запомнете: луѓето не ве слушаат само заради фактите. Тие сакаат да го знаат карактерот, тоналитетот, бојата на изворите кои ќе им ги предочувате. Дијалогот е единствениот најдобар двигател да се пренесат овие елементи. Посветете внимание на должината и влијанието, но користете толку колку што ви е потребно.

5. Почетно уредување

Во новинарството, уредувањето е правење на една приказна подобра од тоа што е. Еден добар надворешен уредник најмалку што треба да направи е да предложи материјал кој ја збогатува вашата приказна, кој тактично предложува начини со кои може да се подобри пишувањето. Но, пред било кој друг да се вклучи во работата, треба да се знае дека уредништвото е континуиран процес. Нека ви прерасне во навика да го моделирате вашиот текст секогаш кога ќе го отворите, изострувајќи ги термините и фразите. Бидете сигурни последната верзија од текстот да ја зачувате под ново име на датотеката (на пример, вклучете дата или реден број) за да ни случајно не изгубите материјалот.

а. Трите критериуми на уредувањето

Уредувањето треба да ја направи вашата приказна појасна и поритмична. Овие критериуми ви помагаат да ги видите тие квалитети: уредената приказна треба да исполнува три основни критериуми:

- Дали е кохерентна? Односно, дали сите детали се совпаѓаат? Дали се решени сите противречности кои произлегле при докажувањето?
- Дали е целосна? Дали се одговорени сите прашања поведени со приказната? Дали изворите се соодветни за секој цитиран факт?
- Дали има движење? Доколку приказната се забавува или повторно се навраќа на истото, гледачот ќе се изгуби.

Најдобриот начин да се утврди дали се исполнети овие критериуми е да се испита приказната во однос на моментите на неразбирање, кога гледачот може да се прашува за што зборувате. Најчестите причини за наративна нејасност и брзи решенија, се следниве:

- Пасусот е напишан од внатрешна перспектива, со користење технички или бирократски жаргон. Треба да биде поедноставен, а помалку стручен.
- Речениците се премногу долги. Поделете ги долгите реченици. Но, внимавајте: доколку бројот на реченици е преголем, ефектот е негативен како и кај многу долгите реченици.
- Параграфите се предолги. Кога се менува едно лице, место или идеја, параграфот, исто така, треба да се промени.

б. Добрата приказна е како воз

Таа моќно се движи кон својата дестинација. Може да забави за да земе повеќе патници или да ви овозможи да се фокусирате на поголема слика, но не смее да запре. Па така, кога пишувате и уредувате, сосредоточете се на ритмот на приказната. Гледачот мора да го почувствува префрлувањето од еден во друг параграф. Доколку ова не се случува, приказната не функционира. Не ја менувајте целата структура. Одредете ги пасусите каде што постои проблем и скратете ги или додадете материјал за да ги направите поефективни.

в. Преправајте само кога е неопходно

Доколку погоре изнесените техники не придонесуваат кон приказна која е целосна и кохерентна и која се движи со силен ритам, треба да направите преправки, не само на збор или два туку да ја промените структурата и составот. Обидете се да ги одредите пасусите кои се соодветни и не ги менувајте нив. Наместо тоа, фокусирајте се

на места каде нешто во приказната води во погрешна насока. Најчесто, пасусите кои не се соодветни треба да се покуси. Изберете ги најсилните елементи кои сакате да ги пренесете и разработете ги, составувајќи го останатото настрана.

г. Три начини да се решат 95% од проблемите со пишувањето

Кратете, кратете и кратете.

Најлесниот и обично најдобар начин да се уредува проблематичен пасус е тој да се скрати. Доколку се обидете да преправите некој пасус повеќе од трипати, веројатно би било само прашање на губење време, а треба да продолжите понатаму. Има еден пасус во романот од Хемингвеј, За кого бијат кабаните, кој Хемингвеј го преправил повеќе од 60 пати. Сè уште не звучи како што треба. Доколку Хемингвеј не можел да го направи соодветно, не можете ни вие. Затоа кратете.

д. Од пречките во текстот треба да произлезат повратни информации

Доколку еден пасус не може да се направи соодветен, веројатноста е дека не го разбирате она што се обидувате да го пренесете или тоа не вреди да се каже. Обично, станува збор за второто. Но, доколку пасусот е премногу важен за да се скрати, размислете подобро за она што навистина сакате да го кажете. Ова е вистинската смисла на пишувањето и во вакви моменти вашата приказна добива продлабоченост и смисла.

ѓ. Колкава треба да е должината?

Пред триесет години за списанијата во САД беше вообичаено да објавуваат приказни до 7.000 зборови. Денес, списанијата и весниците ретко објавуваат приказни, дури и анкети со повеќе од 2.500 зборови. Исто така, актуелниот пазар за видео или филмски анкети наложува пократки формати.

Едно решение за ваквата ситуација е да се прифатат просторните ограничувања со кои се соочувате, а кои се во интерес на објавувањето на приказната или понекогаш фактот дека збиената или уредената верзија има поголемо влијание од самиот оригинал и се чита или се гледа подобро (некои медиуми се многу натрупани). Второто решение е да се предложат алтернативи за едноставно кратање. Во историјата на новинарството познати се неколку публикациски стратегии кои можат да го зголемат влијанието на долгата приказна,

како и придобивките за јавноста и за медиумите.

• Серијализација: Пишувајте или уредувајте го текстот како серии.

Наместо една долга приказна, напишете неколку пократки. На медиумите ќе им биде полесно да ги објават како такви. Воедно, ќе се олесни и промовирањето, бидејќи секој дел од серијата ќе го привлече вниманието кон другите. Едновремено, медиумите ќе имаат можност да ја препечатат серијата како целина.

• Доминантност: Раширете ја приказната низ различните медиуми.

Весникот може да има простор само за пократка верзија од приказната. Но, некоја веб-страница можеби ќе може да прифати и подолга верзија. Уверете се дека сте ги заштитиле правата на различните верзии од вашата приказна и дека сте ја дистрибуирате што е можно помасовно низ различните медиуми.

• Брендирање: Воспоставете примат со редовни појави. Колку простор

Колку простор ви е навистина потребен? Голем број истражувачки приказни се премногу обемно напишани и се предолги. Многу често, тие содржат материјал за повеќе од една приказна и за различни аспекти од првичната претпоставка. Наместо да објавите една извонредна бестселер приказна, постојано земајте ја предвид можноста за објавување поврзани приказни на поголеми интервали отколку на оние карактеристични за сериите, но не толку големи за јавноста да го заборава прашањето и вашата стручност. Ова е еден начин да се изгради вашиот бренд како новинар и да се изгради брендот на медиумот.

6. Предиизвикот на завршетокот

Наративната умешност наложува задоволителен завршеток, но, за жал, новинарите немаат право да измислат свој завршеток. Наместо завршетоци, мора да ставиме крај. Разликата е очигледна. Завршетокот ги решава сите мистерии на една приказна. Крајот едноставно го обележува местото каде што сторијата прекинува да се движи нанапред. Од една страна, морате да бидете внимателни за да одолеете на искушението за крајно разрешување на вашата приказна, доколку нема такво. Од друга страна,

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја сročуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

мора да имплицирате какво би било разрешувањето. Не мора да биде долго. Брилијантното излагање на Алберт Лондрес од француската казнена колонија во Гвајана, заврши со зборовите:
„Завршив. Владата мора да почне“.

Читателот треба да знае дали некој има идеја за она што мора да се направи. Можете да изнесете сопствени идеи, а доколку соодветно сте го спровеле истражувањето, сега и вие сте еден од експертите на таа тематика. Можете да ги прозивате оние кои решиле слични проблеми и да ги посочите оние кои имаат одговорност да ги решат. Трикот кој честопати функционира е да му се овозможи на изворот, на некој кој ја доживеал приказната, да го даде последниот збор.

Друг начин е при истражувањето на приказната свесно да прибирате моменти кои може да ви послужат како завршеток. Еве еден наградуван пример, кој го зграпчивме додека го истражувавме скандалот со заразена крв во Франција. Тој се состои од изјава на извор во комбинација со опис на местото каде што се случил, брутална, иронична мисла на која се сетивме додека факавме приклучешки („жртвите имале сопствени деца“) и завршно навредливо расудување:

„Дали докторите треба да бидат подобри од нас? Зошто да се обвини овој, на пример? Кога го прашале за време на судењето зошто едноставно не дал отказ и не обелоденил што се случувало, одговорил: - Имам деца кои треба да ги издржувам. Зад него имаше судница полна со луѓе кои и самите имале деца. Нивните синови сега се мртви, бидејќи луѓе како овој човек, а и други, чии имиња никогаш не смеете да ги дознаеме, ги предале“.

Независно дали самите зборувате или некој зборува во ваше име, уверете се дека последниот збор е вистинскиот збор. Голем број истражувања се свесно уништени од страна на авторот во последните редови, бидејќи авторот одбива да чуе што кажува приказната или бидејќи авторот несвесно се плаши да го каже тоа. Ке ги повториме двата најчести случаи: свесното уништување може да го изврши автор кој кажува нешто како: „Па, можеби на крајот на краиштата нашата цел и не е толку лоша личност“. Тоа е вашиот страв кој сега зборува однатре, бидејќи барате прошка од целта (како што кажа големиот психоаналитичар Ерих Фром, некои луѓе му се восхитувале на

Хитлер, бидејќи е помалку понижувачки да се восхитуваш на таков човек отколку да признаеш дека те преплашува). Вториот случај е вашата недоверба во себе која може да се појави кога цитирате многу мудра и почитувана личност која вели: „Животот изобилува со проблеми, но ние со добра волја и висока општествена положба ги решаваме за вас“. За жал, сте напишале цела една приказна која имала поинакво значење.

Прифатете ја вистината за она што сте го воочиле. Потешко е отколку што мислите, но тоа е она што го прави вашето дело извонредно. Доколку вашата работа ви дала право да дадете мислење на крајот, сторете го тоа. Нека биде одмерено, чесно, во границите на она што сте сигурни дека е апсолутна вистина. Но, не го побивајте она што сте го докажале како вистина.

ПОГЛАВЈЕ 7

КОНТРОЛА

7

Пишување на истражувањата

АВТОРИ: НИЛС ХАНСОН, МАРК ЛИ ХАНТЕР, ПИА ТОРДС И ДРУ САЛИВАН

Досегашниот процес:

Откриваме тематика.

Креираме претпоставка за проверка.

Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.

Бараме човечки извори.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.

Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.

Што е тоа проверка на факти?

Сте ја истражиле приказната, сте ја организирале и напишале. Честитки. Но, ајде сега да се увериме дека е правилно сработено пред да ја изнесеме пред јавноста. За да се постигне ова неопходна е контрола на квалитетот, односно „проверка на факти“ како стручен термин.

Ширум светот во врвните истражувачки тимови има некој уредник, па дури и проверувач на факти со полно работно време кој има задача да го насочува процесот со цел да се увери дека истражувањето е совршено изведено и срочено. Притоа, се вклучени следниве четири главни компоненти:

- Првото е уверување дека вие всушност раскажувате вистинска приказна, а не само приказна во која секој факт е вистинит, туку приказна во која фактите се сведуваат на поголема вистина. Доколку некое друго објаснување ви прави повеќе смисла, нешто не е во ред.
- Потоа, потврдувате дека го знаете секој извор или извори за секое тврдење во приказната поткрепено со факти.
- При процесот на проверка на изворите, ги утврдувате и ги поправате грешките во фактите кои се изнесени.
- Во исто време, го елиминирате емоционалниот призив од приказната, неиздржани навреди, насилство или непријателство кое се провлекло низ текстот во моменти кога сте биле уморни, разочарани или исплашени.

Повторувајте: приказната мора да е точна, мора да се извадат или да се променат фактите кои не се точни и тонот на вашата приказна мора да е оправдан.

Нашата пријателка Ариел Харт, извонреден проверувач на факти во *Columbia Journalism Review*, еднаш вака рече: „Никогаш не сум проверила приказна која немала ниту една грешка, без оглед дали била пет страници или два параграфа“. Таа го додаде и следново:

„Да бидеме искрени, некои од „грешките“ кои јас ги пронаоѓам се прашања на толкување, а авторите обично се согласуваат да ги променат. Речиси сите написи содржат грешки за објективен факт: година која не е толку прецизна, застарени податоци, информации за кои многу се зборувало или се пишувало, а кои се земени од второстепенни извори, што, пак, подразбира дека се неточни. А, да не ги заборавиме и оние „факти“ кои се извлечени од умствената архива на писателот. Честопати, доаѓа до грешки кога одреден автор вели: „Не мора да го проверувате ова, знам дека е точно“.

Ќе правите грешки. Сите прават грешки. Понекогаш тоа е начинот на кој кажуваме нешто, а понекогаш тематиката за која зборувате. Во секој случај, станува збор за проблем. Паметните луѓе ги решаваат овие проблеми, додека аматерите се надеваат дека никој нема да ги забележи. За жал, некој друг секогаш ги забележува, а вообичаено тоа е некој кој не ви е пријател. Доколку не сте подготвени да ги признаете и да ги поправите сопствените грешки, а притоа да останете културни, сменете го ставот или сменете ја професијата.

Многу е веројатно дека никој во вашата организација не извршил проверка на факти претходно, но и дека никој воопшто не направил проверка на фактите од која и да е од вашите приказни. Ајде, тогаш да ви објасниме како тоа изгледа:

- Потребни ви се најмалку двајца луѓе, авторот и лицето кое ја проверува приказната. Секој од вас треба да има примерок од приказната.
- Погледнете ја приказната во целост за да имате сеопфатен приказ. Дали е субјективна или е правична? Дали остава впечаток дека нешто недостасува? Кој или што би можело да претстави различна слика?
- Потоа разгледајте ја приказната факт по факт, ред по ред. Проверувачот, уредник, колега, адвокат или компетентен пријател, за секој еден факт ќе ве запраша: „Од каде го знаете ова?“
- Авторот го наведува изворот. Доколку изворот е документ, двете страни го разгледуваат документот за да се уверат дека е прецизно цитиран. Доколку изворот е интервју, ги разгледуваат забелешките од интервјутото или ги преслушуваат записите или лентите.

- Доколку нема извор, авторот мора да го пронајде. Доколку не може да се најде извор, тој дел мора да се извади.
- Проверувачот на факти особено го оспорува толкувањето на авторот за мотивите на метата, целите или размислувањата. Општо земено, овој материјал не треба да се извади. Сепак, доколку постои документација за да се утврди неговата вистинитост, на пример, писма или дневници со кои се докажува умствената состојба на поединецот во даден момент, таа може да се искористи.

Како што можете да забележите не станува збор за сложен процес. Можеби начинот на кој е опишан го прави здодевен. Но, верувајте ни на зборот, процесот не е воопшто здодевен, бидејќи како што се развива процесот, приказната станува сè повистинита, а нејзиното влијание е очигледно. Поминувањето низ процесот е, исто така, многу помалку здодевно отколку да треба да се браните на суд или на друго место од обвиненија дека не сте знаеле за што сте зборувале.

Проверка на својата етика

Не ја злоупотребувајте моќта на навредите

Во приказната нема простор за непријателство или за насилство: доколку, сепак, тие се присутни, се изложувате на ризици поврзани со законот, а воедно сето ова може да ја збесне или да ја понизи вашата цел, што, пак, може да го натера да се однесува насилнички. Несомнено, новинарите честопати ги исмејуваат или ги навредуваат своите мети. Сосема поразлично е кога ова ќе се направи во уводникот, бидејќи уводникот е, сепак, мислење, а сите ние си имаме наше мислење. Но, ефектот е многу пожесток кога ќе се надополни со истражувачки откритија.

Известувачите треба да се посебно внимателни кога станува збор за злоупотреба на оваа моќ. Доколку истражувањето доведе до цврсти обвинувања против некого, не би требало кон сето ова да додадете и лична навреда.

Во повеќето случаи кои сме ги забележале, новинарите стануваат навредливи кога се уморни или се исплашени. Заморот го предизвикува синдромот на борба или на бегство кој се поврзува со физиологијата на стресот. Истото се однесува и на агресијата, без оглед дали е вистинска или измислена, а која може да се јави кај вас или кај целта. Не бидете наивни мислејќи дека ова не може да ви се случи вам. Може, но и ќе ви се случи. Бидете подготвени за оваа опасност. Уверете се дека она што сте го внеле во приказната е резултат на свесни избори.

Дадете ѝ можност на метата да одговори

Никогаш, апсолутно никогаш, не напаѓајте никого во ниедна приказна без да им понудите можност да одговорат на вашите докази. Веројатно е дека би ви дале некакво апсурдно објаснување. Цитирајте го. Веројатно е, исто така, дека ќе одбијат да дадат каков и да е коментар. Кажете им на гледачите дека се одлучиле да не одговорат, но без да сугерирате дека ова е казниво. Никој не е обврзан да зборува со новинарите, па оттаму одбивањето да проговори пред новинарите не е знак на вина (и обратно, не изведувате заклучок дека доколку некој сака да зборува со вас,

тие по природа се чесни или се добри).

Ве убедуваме да стапите во контакт со непријателско расположените извори или цели, што е можно порано, но и почесто во текот на истражувањето освен ако немате некоја причина да не го сторите тоа (покрај вашиот страв) зошто сметате дека последицата би била опасна по вас. Најзначајната причина за оваа стратегија е дека честопати, откако целта ќе го изнесе своето видување, претпоставката одеднаш изгледа потполно погрешна. Ни се има случено и нам, а со тоа понекогаш изгубивме неколку неделно или неколку месечно работење.

Процедура за почитување на изворите

Во телевизиската станица SVT во Шведска, раководителот на истражувачкото одделение Нилс Хансон бара од своите известувачи да ја применуваат следнава процедура, а со цел да се оправдаат критиките:

- Прво, проверете ја приказната и означете ја секоја критика кон дадено лице, организација или компанија;
- Дали искритикуваното лице го известиле за сите критики? Доколку не го сториле тоа, а освен ако немате многу издржана причина (како, на пример, дека ќе ве уапсат или ќе ве убијат);
- Дали искритикуваната страна одговорила на сите критики? Доколку не го сторила тоа, нешто не е во ред. Овој материјал требало да го соберете претходно;
- Дали известувачот ги документирал своите заложби за да добие одговор/реакција? Овој материјал треба да го собирате во текот на процесот;
- Дали на искритикуваната страна ѝ е оставено доволно време за да одговори? Колку прашањето е посложено толку повеќе време треба да се остави на другата страна;
- Дали вистинското лице одговара на критиката? Нема да поверувате колку пати известувачот на телефон зборува со секретарка или со хигиеничар кои воопшто не знаат за што зборува известувачот.
- Дали на искритикуваната страна ѝ е дадена можност во најдобро светло да го изнесе својот случај? Доколку тоа не е сторено, вие ги погизувате неговите или нејзините права, а уште поважно, можеби и пропуштате важен дел од приказната.

- Дали лицето кое го интервјуирате побарало од вас предвреме да го информирате за начинот на кој ќе ја репродуцирате неговата/нејзината изјава? Дали изворот има право да биде информиран за кои било цитати кои ќе се користат во приказната и да му се допушти да ги поправи во поглед на точноста (но не и да и да избрише одредена исповест или информација). Изворот нема право да побара од вас да ја види приказната во целост. Никогаш не му го допуштајте ова на изворот, освен во оној многу редок случај кога приказната се сосредоточува токму на тој сведок, а самата тематика е технички сложена што на изворот му дава легитимно право за загриженост дека без неговата или нејзината вклученост, погрешно ќе ја пренесете (на пример, а се однесува на одредени научни тематика).

Процедура за опасни извори

Дру Саливан, кој има завршено извонредна работа во покривањето на организираниот криминал во Источна Европа, има составено список на процедури кои треба да се почитуваат при зборување со криминалци. Тие навистина имаат добра смисла за контакти со непријателско расположени извори во кое и да е истражување:

- Зборувајте на телефон и сретнете се на некое јавно место;
- Не му давајте лични информации (како, на пример, името или професијата на вашата девојка, вашиот роден град, итн.);
- Бидете професионални. Не се обидувајте да сте непосредни, пријателски расположени, слатки, кокетни, смешни или мачо. Не покажувајте страв;
- Погрижете се да добијат ваш контакт доколку имаат некакви коментари по публикувањето (но никогаш, апсолутно никогаш, не им ја давајте вашата лична адреса!);
- Не одете сами. Нека дојде со вас уште еден известувач кој ќе го набљудува состанокот и имајте при рака броеви на кои може да се јавите со договорен сигнал ако дојде до некаква неволја.

Според наше видување, од сите погоре изнесени процедури, најважно е да не се покаже страв. Стравот укажува на тоа дека не сте сигурни што правите или зошто ви недостасува доверба. Воедно, укажува и на фактот дека сте опасни со оглед на фактот што исплашените животни или луѓе

стануваат непредвидливи, дури може и да нападнат додека бегаат.

Несомнено, стравот е природна појава доколку се наогате во присуство на опасни суштества. Дозволете ни да ви повториме: Еден начин да се справите со ова е да размислите за чувството како појава која може да ја прибележите за натамошна анализа. Ова ги оправдува вашите емоции и ви овозможува да одржувате растојание.

Транспарентниот пристап

Добитникот на Пулицеровата награда, Дебора Нелсон, ни предлага пристап кој е сличен на оној на Саливан, но е потранспарентен и е проактивен. Во секој стадиум од нејзините истражувања, таа го известува секој нов чинител во приказната што таа прави и што пронаоѓа, а потоа за возврат бара коментар од нив за секое откритие. Таа го применувала овој пристап да ја раскаже приказната за еден полициски службеник чија целосна кариера била обележана со елементи на деструктивност. Со оглед на фактот што го контактирала за коментар по секоја точка, кога пред публикувањето му го прочитала завршниот извештај, тој ѝ одговорил: „Ова е одлична приказна. Токму така се чувствувам“.

Некои читатели на овој прирачник ќе ја оспорат можноста за отворен и за чесен однос кон оние кои се на власт или други моќници во нивните држави, а не па со криминалците. „Како може да се јавиме да потврдиме дадени цитати пред објавувањето? Изворите ќе одречат велејќи дека никогаш не кажале нешто такво! Или, пак, ќе ја прикријат приказната пред да се објави!“ Вие побрзо ќе ја дознаете ситуацијата од нас.

Сепак, од нашето искуство знаеме дека новинарите имаат поголемо влијание врз вакви ситуации отколку што можеби тие се свесни за ова. Ова особено е точно доколку се однесувате како да имате право и моќ да работите на транспарентен начин, со што и многу од вашите извори ќе ви поверуваат дека вистина така и постапувате. На ист начин, ако се однесувате како да сте храбри, вашите стравови ќе им се многу помалку видливи на останатите.

Без оглед за кој пристап ќе се одлучите, уверете се дека е вистинскиот откако внимателно сте го разгледале. Вашите извори ќе бидат свесни за довербата, или нејзиното непостоене.

Откриваме тематика.
 Креираме претпоставка за проверка.
 Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
 Бараме човечки извори.
 Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
 Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
 Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Користење на главното досие во проверката на фактите

Во Поглавјето 5 зборувавме за составувањето на главното досие или комплет досиеја кои се осврнуваат на различни аспекти од истражувањето и како тие може да ви помогнат во организирањето на податоците и водењето евиденција за нив. На овој начин ќе стекнете голем углед кај адвокатите и кај проверувачите на факти.

Доколку правилно сте го составиле главното досие, во него треба да внесете извор за секој еден факт од приказната. Нема потреба да ги вклучувате сите ваши извори во приказната. Сепак, она што може, а во чувствителните случаи и мора да го направите, е да ја внесете документацијата за изворот по редослед кој ја олеснува проверката.

Доколку правилно сте го составиле главното досие, ќе знаете каде ви се материјалите, бидејќи во досието ќе го имате забележано изворот за секој факт. Направете нова копија од секој документ кој го користите и подредете ги документите по редоследот на користење. Ова е неопходно за проверувачот на фактите, но, исто така, и за вас. Побрзо ќе доаѓате до материјалите отколку кога вие би ги пребарувале во главното досие, бидејќи во досието секогаш ќе има документи кои не сте ги навеле во приказната.

Нека не ви биде смешно дека најлесниот начин кој нам ни е познат за да поминете низ процесот е да подготвите верзија на приказната со фусноти и со наведени извори во фуснотите. Подготовката на оваа верзија ќе ви одземе малку време, но на крај на сите вам ќе ви заштеди време и труд. Пишувањето на ваква верзија со фусноти е особено значајно кај приказните во кои очекувате метите да се спротивставуваат. Доколку ја применувате оваа техника, не се решавајте за едноставно копирање и

префрлање на описите за изворот од вашето главно досие во фуснотите. Многу би било попаметно секојпат кога цитирате даден извор да подразмислите накратко и да проверите што пишувате против тој сведок. Притоа, внимавајте да не парафразирате, резимирате или цитирате несоодветно. Ова се случува постојано и доколку некој се жали за приказната, заради овие мали грешки ќе изгледате несериозни.

Има неколку трика кои ќе ви ги олеснат пишувањето со фусноти и документирањето. Доколку изворот го имате на интернет-страница може да внесете URL во фуснотата (ве советуваме да ги преземете оние интернет-страница кои може да ги искористите како документиран доказ пред публикувањето на приказната, бидејќи веб-сајтот може многу лесно да се промени, а доколку дојде до ова, вие би ги изгубиле доказите. International Herald Tribune многу паметно направи што го презема целосниот веб-сајт посветен на целта од истражувањето пред да преминат на публикување. Дента кога приказната излезе, веб-сајтот беше тргнат). Воедно може и да прикачите документи на веб-страницата, а потоа да испратите линк до проверувачот на факти или пак сето ова да го изрежете на ЦД.

Проверете дали сите електронски медиуми кои ги користите се безбедни. Еден наш пријател работеше на голема приказна за една мултинационална компанија и го користеше веб-сајтот како центар за зачувување на документи. Еден од неговите известувачи премина во друга организација и буквално го ограбија веб-сајтот. Не дозволувајте ова да ви се случи вам.

Предвидливи психолошки ефекти од проверката на факти

Процесот на проверка на факти несомнено ќе влијае на сите кои се инволвирани, а единственото прашање е како. Ефектите може да се контрадикторни, но не може да се избегнат.

Прво, разгледувањето на вашите податоци за да ги проверите сопствените тврдења ќе побуди кај вас емоции кои сте ги почувствувале при собирањето на податоците. Доколку сте биле лути или исплашени, па дури и депресивни во тоа време, ќе имате наплив на тоа чувство. Она што уште повеќе изненадува е дека може дури и да ги сожалувате метите од вашето истражување, а зад ваквото специфично чувство многу често се крие страв.

Разумно би било да се забележат овие чувства. Како и при процесот на известување, запишувањето на емоциите ќе прерасне во материјал со кој ќе може да се справите и да го контролирате. Понекогаш и она што го запишувате во вакви моменти ќе може да се искористи во приказната.

Во одреден момент од процесот речиси сигурно е дека ќе се чувствувате, или ќе ве натераат да се чувствувате како да не сте разбрале нешто. Ваквата инстинктивна вознемиреност се должи на повеќе причини, но не сите се оправдани.

Сепак, можно е да сте направиле и некоја грешка во поглед на тематиката, најдоброто решение овде би било да го проверите сработеното по тоа прашање.

Но, исто така, можно е навистина да сте ја разоткриле вистината, но таа ви е толку непријатна, или последиците ви се толку застрашувачки, што едноставно не би сакале да поверувате (кога Ан-Мари Кастре дојде до сознание дека високи функционери од француската влада беа вклучени во

продажбата на производи со крв заразени со ХИВ, за кратко дури и се подзамисли дали можеби го изгубила разумот).

Како и претходно, најдоброто решение би било повторно да ги погледнете податоците. Доколку податоците укажуваат дека светот е потажно и погрдо место отколку што некогаш сте помислиле дека би било можно, можете да побарате утеха во фактот дека вашата приказна може да го промени сето тоа.

Доколку сте направиле грешка, признајте во најскоро време, по можност откако ќе сфатите зошто воопшто грешката настанала. Ваквото сознание може да ви помогне да пронајдете и други грешки.

Ве замолуваме да внимавате на следново: многу грешки настануваат едноставно затоа што разумот настојува да ги пополни дупките во приказната со шпекулации (една од главните техники која ја применува Колумбо е да побара од осомничените да го направат токму тоа). Веројатно е дека при составувањето на истрагата вашиот разум си поиграл со вас. Се случува кога сами на себе ќе си речете: „Не знам што точно се случило, но мора да било вака“. Вообичаено, она што навистина се случило е поинтересно. Во тој случај, кажете му на читателот дека шпекулирате или едноставно признајте што не знаете. Доколку не знаете нешто, нема да згрешите ако признаете, а со тоа ќе се зголеми кредибилитетот на она што го знаете.

На крај, авторот и проверувачот на факти ќе се подналутат еден на друг. Тие се изложени на многу притисоци и ризици во својата работа, а ова вообичаено ги менува луѓето на полошо. Секако дека има и сериозни последици, па оттаму и причините и решенијата, исто така, мора да се сфатат сериозно.

Авторот може да е на мислење дека секое оспорување на неговите или на нејзините факти и толкувања е еден вид предавство. На друго ниво, пак, повеќе или помалку свесно авторот може да има чувство дека неговата прва публика, проверувачот на фактите, не може или одбива да верува во приказната. Или, пак, авторот толку многу да се внел во приказната, што таа му е сега врежана. Ваквите емоции може да се изнесат и директно да се упатат. Воедно, проверувачот на фактите може да е загрижен дека известувачот не ја завршил својата задача соодветно или дека премногу се водел од своите емоции, па затоа и не покажува интерес за подобрување на својата работа.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја сročуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Овој судир е неизбежен, но би било многу полошо ако двете страни не се заложуваат да ја направат приказната што е можно подобра. Доколку едната или двете страни не можат да имаат доверба едни во други дека ќе се следи таа цел поради егото, стравот или личната омраза, тие не треба да работат заедно.

Оттаму, на самиот почеток на истражувачкиот проект, од пресудна важност е истражувачот да знае кој ќе врши проверка на фактите во приказната и како тие ќе работат заедно. Не ја оставајте оваа врска за во последен момент. Доколку нешто тргне наопаку, проектот може да пропадне.

ПОГЛАВЈЕ 8

ПУБЛИКУВАЊЕ

8

Публикувајте ја!

АВТОР: МАРК ЛИ ХАНТЕР

Досегашниот процес:

Откриваме тематика.

Правиме претпоставка за проверка.

Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.

Бараме човечки извори.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.

Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.

Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Веќе сте потрошиле доволно време и енергија во дефинирањето на важна приказна и нејзиното докажување. Сега треба да ја објавите на начин на кој ќе предизвикате што е можно повеќе врева.

Зошто? За да се стави крај на нешто што не треба да продолжи или, пак, да се промени. Во самиот процес можеби ќе треба да го одбраните своето работење пред јавноста (веќе зборувавме како да се подготвите за одбрана на вашата работа пред судовите). Без оглед дали ќе ја одбраните или не, мора да ја промовирате.

Зошто? Секој еден известувач кој е оставен сам на себе ќе загуби. Во најдобар случај, ќе го игнорираат и нема да е ефективен. Во најлош можен случај, ќе го казнат. Спротивно на ова, студиите како што се Новинарството заради скандал, кое според нас е најдоброто дело за тоа како со истражувачкото новинарство се постигнуваат резултати, ја нагласува важноста на коалициите и сојузниците заради успешност на истражувачките проекти.

Покрај ова, истражувањето подразбира и огромна инвестиција во време, пари и во енергија наспроти конвенционалното известување. Не би било воопшто паметно да не се преземат чекори за да се постигне оптимален поврат на таа инвестиција. Во најмала рака, медиумите треба да стекнуваат поголем углед и почит токму поради својата истражувачка работа, како и поради својата отвореност кон јавноста. Може и да се докаже дека медиумите кои на своите гледачи им нудат содржина која е објективна и која изобилува со информации се попрофитабилни од медиумите кои не го прават тоа. Настојувајте вашите гледачи да ја согледаат вредноста на она што вие го добивате.

Она што следува се најосновните чекори кои треба да ги преземете во публикувањето, аргументирањето и во промовирањето.

Публикување

Погрижете се да имате приказна која е соодветно уредена. Лекторите кои немаат искуство со истражување може да го уништат влијанието на приказната со отстранување на погрешните факти. Бидете подготвени да се изборите за она што е важно, но и да отстапите за она што не е.

Погрижете се да имате приказна која е соодветно илустрирана. Доколку во приказната недостасува графика или фотографии, ќе биде потешко да се разбере, а со тоа приказната ќе биде помалку привлечна.

Погрижете се да имате приказна која насловите соодветно ќе ја најават.

Не му дозволувајте на уредникот да напише наслов кој погрешно го прикажува вашето работење или, пак, да продава нешто што го нема во приказната. Ве охрабруваме да се борите за максимално внимание и најдобро претставување на вашата приказна.

Аргументирање пред јавноста

Известете ги главните соработнички настроени извори во приказната кога таа ќе излезе и погрижете се да добијат примероци или линкови кои би можеле да им ги покажат на своите пријатели. Вака треба да постапите и со парламентарците и останатите политички личности засегнати со прашањето.

Непосредно пред публикувањето (односно, не премногу близу за да може да ви ја украдат приказната), погрижете се вашите колеги од медиумите и од невладините организации да ја добијат приказната и главните документи наведени во приказната. Тие самите нема да можат да ги добијат овие документи во кус временски период, а воедно и ќе бидат незаинтересирани да се повикуваат на вашите наоди без доказ.

Договорете дебатирање на приказната на јавни форуми (други медиуми, универзитети, граѓански здруженија, итн.).

Размислете кои би биле контранападите кои би ви ги нанеле соперниците, а врз основа на претходните официјални реакции (кои е веројатно дека ќе ги повторат). Подгответе нови приказни кои би ги срушиле нивните аргументирања. Оваа техника ја користеше Ан-Мари Кастре и тоа многу успешно во аферата со заразена крв.

Откриваме тематика.
Креираме претпоставка за проверка.
Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.
Бараме човечки извори.
При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.
Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.
Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.
Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Промовирање

Како заклучок

Подгответе соопштение за јавноста во врска со приказната, изнесувајќи ги главните наоди во неколку реченици. Кога приказната ќе излезе, дистрибуирајте ја колку што можете повеќе.

Размислете за објавување на приказната заедно со друг медиум кој не ви е конкурент, во странство или во друг сектор од медиумите (како, на пример, во печатените медиуми доколку вие работите во радио и обратно).

По публикувањето известете ги интернет-форумите и релевантните граѓански групи за приказната.

Независно дали вашата приказна ќе излезе во голем или во мал медиум, погрижете се да биде забележана од страна на луѓе на кои им е важна. Доколку не постигнете никаков друг резултат, ќе им овозможите да почувствуваат дека некој бил засегнат со нивната приказна.

Одвојте доволно време да уживате во реакцијата кон вашата работа. Сослушувајте ги критиките и искористувајте ги правилно. Некои луѓе ќе се однесуваат кон вас како кон звезда, што впрочем е во ред, сè додека и натамошно учите од луѓето.

Доколку треба да работите на нешто поразлично, направете го тоа. Веројатно ќе имате желба за промена на територии или на сектори.

Веројатно ќе сакате да проучувате нешто што функционира, наместо нешто што не функционира. Запомнете дека со секое истражување ќе станувате сè посилни.

Каде и да одите, применувајте ги своите методи и ќе успеете. Ова можеме да ви го кажеме од искуство.

Добредојдовте и со среќа!

Откриваме тематика.

Креираме претпоставка за проверка.

Бараме податоци од отворени извори за да ја провериме претпоставката.

Бараме човечки извори.

При собирањето на податоците, ги организираме за полесно да ги анализираме, да ги преточиме во приказна и да ги провериме.

Ги внесуваме податоците во наративна низа и ја срочуваме приказната.

Вршиме проверка на квалитетот за да се увериме дека приказната е точна.

Ја публикуваме приказната, ја промовираме и ја аргументираме.

Избрана библиографија

Доколку се грижите за истражувачкото известување, продолжете да го проучувате! Ресурсите изнесени на следниве страници се само појдовна точка. Речиси сите се на англиски јазик, меѓународниот јазик на професијата. Одвојте време да се здобиете со стручно познавање на јазикот и да видите што се случува на ова поле.

Книги:

Леонард Дауни, Џуниор,
Новите информатори.
New Republic Books, 1976 година.
Напишана веднаш по Ватергејт од клучен играч во Washington Post, оваа книга го доловува духот и чинителите во еден клучен момент.

Брент Хјустон,
Компјутерско-потпомогнато известување: Практичен водич.
St. Martin's Press, 1996 година.
Најдобриот прирачник за користење податоци во истражувањата.

Брент Хјустон, Лен Брузесе, Стив Вајнберг
Прирачникот за истражувачкиот известувач: Водич до документи, бази на податоци и техники.
Bedford/St. Martin's, четврто издание (2002 година).
Последното издание на прирачникот за Истражувачки новинари и уредници и најдобриот водич со стандардна големина, вклучувајќи многу напредни техники.

Марк Хантер,
Истражувачкото новинарство во Франција и Соединетите Американски Држави.
Presses universitaires de France, coll; Que sais-je? (Универзитетски печат на Франција; Што знам јас?), 1997 година.
Оваа мала книга го споредува развојот на истражувачкото известување на две многу различни места и вклучува детални анализи на неколку пресвртни истраги. За читатели на француски јазик.

Гавин МекФедиен,
Истражувачко новинарство.
Второ издание. T&F Books, 2009 година.
Прирачник од основачот на Лондонскиот центар за истражувачко новинарство, многу искусен телевизиски истражувач.

Дејвид Л. Протес, Феј Ломакс Кук, Џек Ц. Допелт и Џејмс С. Етема,
Новинарство заради скандал: Истражувачко известување и градење агенда во Америка.
Њујорк: The Guilford Press, 1991 година.
Ова можеби е најдобрата единствена студија некогаш напишана за тоа како истражувачкото известување постигнува резултати и е корисна надвор од нејзиното американско опкружување. Стручна прецизност, новинарски увид.

Пол Кристијан Раду,
Следете ги парите:
Дигитален водич за следење корупција.
Меѓународен центар за новинари Романски центар за истражувачко новинарство, 2008 година.
Бесплатно преземање:
<http://www.icfj.org/Resources/FollowtheMoney/tabid/1170/Default.aspx>.
Овој пионерски прирачник ви кажува каде да најдете информации за бизнис во голем број земји, како и техники за пребарување.

Том Волф
Новото новинарство.
Лондон: Pan, 1975 година.
Воведот во оваа класична антологија на големи статии кажува многу за деталното известување со изворни врски; статиите ви кажуваат многу за тоа како наративната техника дејствува на влијанието. Не е вистинско истражување, но е важно за секој новинар кој се грижи за уметноста.

Веб-страници:

<http://www.arj.net>
Кога арапските известувачи за истражувачко новинарство започнаа со помошта од Меѓународната медиумска поддршка, постоеше сомнеж дали тоа би можело да постигне нешто. Работата архивирана на нивната веб-страница докажува дека, сепак, тоа било можно. Најголемата организација за истражувачко известување во нивниот регион, како и глобален играч.

<http://www.cin.ba/Home.aspx>
Сајт на Центарот за истражувачко известување во Босна и Херцеговина, чиј основач е Дру Саливан. CIN за возврат ја финансираше Програмата за известување за криминал и корупција, модел во тоа поле.

<http://www.crji.org>
Романскиот центар за истражувачко новинарство ви покажува што може да стори една група амбициозни, паметни и млади известувачи во сурово место. Продолжете да ги следите.

<http://www.centerforinvestigativereporting.org>
Една од првите и најголеми независни известувачки куќи од периодот по Ватергејт, со седиште во Оукланд, Калифорнија, со долга историја на пресвртни приказни.

<http://www.fairreporters.org>
Веб-страницата на Форумот за африкански истражувачки известувачи нуди материјали и услуги за поддршка приспособени на Африка.

<http://www.globalinvestigativejournalism.org>
Почетна страница на Глобалната мрежа за истражувачко новинарство, заштитна групација за истражувачките известувачи од околу 50 држави. Нејзините конгреси кои се одржуваат двапати во годината се главни настани. Веб-страницата во моментот се ревидира за да вклучи бесплатни листови со совети и други презентации од конференции. Глобалната мрежа за истражувачко новинарство исто така ја спонзорира „Global-L“ мејлинг листата, на која вреди да се придружите.

<http://www.ire.org>
Почетната страница на Истражувачки известувачи и уредници, светски најголемата и првата организација за луѓе од нашата професија. Клучни ресурси, особено богата архива од листови со совети и со статии за илјадници субјекти, од голем интерес за обучувачите, достапни за претплатаниците.

<http://markleehunter.free.fr>
Овој сајт вклучува статии и извадоци од книги цитирани во овој прирачник, напишани со користење на методите изнесени во овој прирачник.

<http://www.publicintegrity.org>
Центарот за јавен интегритет е една од најстарите и највлијателни институции финансирани од фондација во ова поле. Нивните глобални извештаи го поставуваат стандардот. Не е случајност што тие, исто така, го основале и го управуваат Меѓународниот конзорциум на истражувачки новинари.

<http://www.i-scoop.org>
Данската организација SCOOP поддржува истражувачка обука и проекти низ Европа (и особено на Истокот). Ја раководат лица кои имаат спроведено истражувања на високо ниво.

Истражувачкото новинарство подразбира обелоденување содржина која е намерно затаена од страна на лица кои се на власт, или, пак, случајно како резултат на хаотична низа факти и околности, како и анализа и изнесување на сите релевантни факти пред јавноста. На овој начин, истражувачкото новинарство суштествено придонесува за слободата на изразување и слободата на информациите, кои се од пресудна важност за мисијата на УНЕСКО. Улогата која медиумите може да ја имаат во својство на стожер на демократијата е незаменлива, па оттаму УНЕСКО целосно ги поддржува иницијативите за јакнење на истражувачкото новинарство ширум светот. Верувам дека оваа публикација значително ќе придонесе кон унапредувањето на истражувачкото новинарство и се надевам дека ќе биде корисно помагало за новинарите и медиумските професионалци, како и за обучувачите и едукаторите за новинарство.

Јанис Карлиш

Помошник генерален-директор за комуникации и информации, УНЕСКО

Организација за образование,
наука и култура на
Обединетите Нации